

รายงานฉบับสมบูรณ์

(ระหว่างเดือน กรกฎาคม 2548 – เดือนธันวาคม 2551)

โครงการศึกษาค้นคว้าความรู้ในการจัดการป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนตำบลคลองโคน อำเภอเมืองสมุทรสงคราม

คณะผู้วิจัย

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	หัวหน้าทีมงานวิจัย
2. นายเดชา	จือเหลียง	นักวิจัย
3. นายประเทือง	จือเหลียง	นักวิจัย
4. นายวินัย	จือเหลียง	นักวิจัย
5. นายสมพงษ์	สุดสนิท	นักวิจัย
6. นายปรีชา	ข้าสมัย	นักวิจัย
7. นางสมหมาย	จือเหลียง	นักวิจัย
8. นางบุญรอด	ดอกไม้จีน	นักวิจัย
9. นางบังอร	ตัวกลั่น	นักวิจัย
10. นายจำนง	สมอแก้ว	นักวิจัย
11. นายสนอง	ใจสุข	นักวิจัย
12. นายละออง	พุ่มไทร	นักวิจัย
13. นายสมหมาย	สมปรุง	นักวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

รายงานฉบับสมบูรณ์

เลขที่ ๐4๐2
วันที่ 11 ต.ค. 2552

(ระหว่างเดือน กรกฎาคม 2548 – เดือนธันวาคม 2551)

โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนตำบลคลองโคน อำเภอเมืองสมุทรสงคราม

คณะผู้วิจัย

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	หัวหน้าทีมงานวิจัย
2. นายเดชา	จือเหลียง	นักวิจัย
3. นายประเทือง	จือเหลียง	นักวิจัย
4. นายวินัย	จือเหลียง	นักวิจัย
5. นายสมพงษ์	สุดสนิท	นักวิจัย
6. นายปรีชา	คำสมัย	นักวิจัย
7. นางสมหมาย	จือเหลียง	นักวิจัย
8. นางบุญรอด	ดอกไม้จัน	นักวิจัย
9. นางบังอร	ตัวกลั่น	นักวิจัย
10. นายจ่านง	สมอแก้ว	นักวิจัย
11. นายสนอง	ใจสุข	นักวิจัย
12. นายละออง	พุ่มไทร	นักวิจัย
13. นายสมหมาย	สมปรุง	นักวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

สารบัญ

บทที่ 1	หน้า
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	1
1.3 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	2
1.4 พื้นที่ศึกษาวิจัย	2
1.5 ระยะเวลาการดำเนินงานวิจัย	2
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย	2
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	2
1.8 ทีมงานวิจัย	3
1.9 ที่ปรึกษาโครงการ	3
บทที่ 2 ผลการดำเนินงาน	
2.1 อาณาเขตและสภาพชุมชนคลองโคน	7
2.2 ความเป็นมาและสถานการณ์ของชุมชนคลองโคน	9
2.3 สถานการณ์ ศักยภาพของป้าชายเลน และองค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการป้าชายเลน	14
บทที่ 3 การวิเคราะห์ผล	
3.1 กระบวนการดำเนินงาน	26
3.2 องค์ความรู้จากการทำงานวิจัย	27
บทที่ 4 บทเรียนที่ได้จากการดำเนินงาน	
4.1 กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย	29
4.2 กระบวนการมีส่วนร่วมกับความเปลี่ยนแปลงในชุมชน	30
4.3 ปัญหา/อุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย	30
4.4 ข้อคิดเห็น ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะต่องานวิจัย	31
ภาคผนวก	
ก. สรุปรายงานการจัดเวทีประชุม	33
ข. รูปภาพกระบวนการดำเนินกิจกรรมของโครงการ	66

บทที่ 1

ความเป็นมา

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนคลองโคก ตั้งอยู่ในพื้นที่ ต.คลองโคก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม ตั้งอยู่ในพื้นที่ชายทะเลบริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง มีลักษณะเป็นพื้นที่อกชายฝั่งทะเล ซึ่งเกิดจากการทับถมของดินตะกอนในแผ่นดิน ในอดีตพื้นที่คลองโคกเดิมเป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำที่หลากหลาย ชุมชนคลองโคกจึงเป็นชุมชนประมงพื้นบ้าน ที่มีอาชีพประมงเป็นอาชีพหลักประกอบกิจกรรมเลี้ยงชีพ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนตามฤดูกาลและช่วงเวลาที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เช่น หอยแครง กุ้ง ปลาทะเล โดยเฉพาะเคยดำ ซึ่งนำมาทำเป็นกะปิคลองโคกที่มีชื่อเสียง ต่อมาในปลายปี พ.ศ.2528 ได้มีผู้นำกุ้งกุลาดำเข้าไปทดลองเลี้ยงในพื้นที่ชายฝั่งทะเลชุมชนคลองโคก แล้วได้ผลดีเป็นอย่างมาก จึงมีคนในพื้นที่และต่างพื้นที่พากันลงทุนบุกเบิกแผ้วถางป่าชายเลน ทำให้มีป่าชายเลนเหลืออยู่เพียงพื้นที่แคบ ๆ ตามแนวชายฝั่ง หลังจากนั้นการเลี้ยงกุ้งกุลาดำก็ต้องยุติลงอย่างสิ้นเชิง ในปี 2532 จึงต้องยุติการเลี้ยงไปอย่างถาวรและทอดทิ้งบ่อเลี้ยงกุ้งเป็นบ่อร้างไม่ทำประโยชน์เป็นจำนวนมาก ชาวบ้าน ต้องกลับไปทำอาชีพเดิม แต่ก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับสัตว์น้ำที่เคยมีให้จับอย่างอุดมสมบูรณ์ได้ลดจำนวนลงไปอย่างมาก

จากสภาพปัญหาแกนนำชุมชนคลองโคกเริ่มมีแนวคิดในการฟื้นฟูป่าชายเลน ด้วยการทดลองกันพื้นที่ปลูกป่าชายเลนในพื้นที่อกชายฝั่งทะเล ในปี พ.ศ.2534 โดยการนำของนายวิธาน สุวรรณทัต ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงคราม จากการลองผิดลองถูกและการเรียนรู้ที่ผ่านมามีพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขึ้นจากที่เหลือเพียง 800 ไร่ เป็น 3,000 ไร่ และมีองค์ความรู้ในการฟื้นฟูป่าชายเลนจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ตลอดจนการเสด็จพระราชดำเนินของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทรงปลูกป่าชายเลนและทรงเป็นขวัญและกำลังใจให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลคลองโคกเป็นประจำตลอดมา

แต่จากการดำเนินงานของแกนนำในการฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชนคลองโคก พบว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนร่วมกันของคนในชุมชน ส่งผลให้เกิดความไม่เข้าใจ และไม่เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากป่าชายเลน ทำให้ขาดการเชื่อมโยงในการดูแลรักษาป่าชายเลนของชุมชน องค์ความรู้ไม่ได้ถูกรวบรวมและถ่ายทอดอย่างเป็นระบบประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นและเทคโนโลยีในการทำมาหากินที่สูงขึ้น จนคนรุ่นหลังบางกลุ่มขาดการรับรู้ และขาดการเรียนรู้บทเรียนประสบการณ์ ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อรักษาฐานการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ก่อให้เกิดภาวะของการทำงานหนักขึ้น ความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรมากขึ้น ความสัมพันธ์ของชุมชนที่ลดลง ตลอดจนการละทิ้งถิ่น เนื่องจากทรัพยากรลดลงและความภูมิใจในอาชีพของตนเองก็ลดลงเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้แกนนำชุมชนคลองโคก จึงมีความต้องการที่จะศึกษา องค์ความรู้ บทเรียนและประสบการณ์ในการจัดการป่าชายเลนของชุมชนคลองโคก เพื่อนำมาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการที่จะพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนในพื้นที่ชุมชนคลองโคก อันจะเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนคลองโคกในด้านอื่นๆ ต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

- 1.2.1 เรื่องราวความเป็นมาและองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนของชุมชนคลองโคกเป็นอย่างไร
- 1.2.2 สถานการณ์และศักยภาพของป่าชายเลนของชุมชนคลองโคกในปัจจุบันเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1.3.1 เพื่อศึกษาเรื่องราวความเป็นมาตลอดจนสภาพพื้นที่ของชุมชนคลองโคนจากอดีต- ปัจจุบัน
- 1.3.2 เพื่อศึกษาข้อมูลความรู้ในการจัดการป่าชายเลนที่เหมาะสมของชุมชนคลองโคนจากอดีต- ปัจจุบัน
- 1.3.3 เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดจนศักยภาพของทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนคลองโคน

1.4 พื้นที่ศึกษาวิจัย

ชุมชนคลองโคน ประกอบด้วยพื้นที่ ม.2 3 4 5 และ 7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

1.5 ระยะเวลาการดำเนินงานวิจัย

12 เดือน (1 กรกฎาคม 2548 – 30 มิถุนายน 2549)

1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย

1.6.1 ระยะที่ 1 (1 กรกฎาคม 2548 ถึง 31 ธันวาคม 2548)

- 1. การพูดคุยเพื่อสร้างความเข้าใจการดำเนินงานโครงการ
- 2. การศึกษาข้อมูลเรื่องราวความเป็นมาและสถานการณ์ของชุมชนคลองโคน
- 3. การศึกษาข้อมูลสถานการณ์และศักยภาพของป่าชายเลนตลอดจนข้อมูลความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน
- 4. การสรุปข้อมูลและตรวจทานข้อมูล
- 5. การสรุปผลการดำเนินงานจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1

1.6.2 ระยะที่ 2 (1 มกราคม 2549 ถึง 30 มิถุนายน 2549)

- 6. การศึกษาข้อมูลสถานการณ์และศักยภาพของป่าชายเลนตลอดจนข้อมูลความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน (ต่อจากระยะที่ 1)
- 7. การศึกษาเรียนรู้ข้อมูล บทเรียน และประสบการณ์ในการจัดการป่าชายเลนของชุมชนอื่น
- 8. การเปรียบเทียบและวิเคราะห์ข้อมูลความรู้ และศักยภาพของป่าชายเลนชุมชนคลองโคน
- 9. การสรุปข้อมูลและตรวจทานข้อมูล
- 10. การสรุปผลการดำเนินงานบทเรียนและประสบการณ์จัดทำรายงานเพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาต่อไป

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ระยะที่ 1 (1 กรกฎาคม 2548 ถึง 31 ธันวาคม 2548)

- 1. ชุมชนมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์และการดำเนินงานของโครงการ
- 2. ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการเพิ่มขึ้น
- 3. ได้ข้อมูลเรื่องราวความเป็นมาและสถานการณ์ของชุมชนคลองโคน

4. ได้ข้อมูลสถานการณ์และศักยภาพของป่าชายเลนตลอดจน ข้อมูลความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน

1.7.2 ระยะที่ 2 (1 มกราคม 2549 ถึง 30 มิถุนายน 2549)

5. ได้ข้อมูลเรื่องราวความเป็นมาและสถานการณ์ของชุมชนคลองโคน
6. ได้ข้อมูลสถานการณ์และศักยภาพของป่าชายเลนตลอดจน ข้อมูลความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน
7. ชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนและประสบการณ์การจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน
8. เกิดความร่วมมือในการแก้ปัญหาาร่วมกันในเครือข่ายทรัพยากรชายฝั่ง
9. ได้ข้อมูลศักยภาพและการจัดการป่าชายเลนของชุมชน
10. เกิดแนวทางและวิธีการในการจัดการป่าชายเลนของชุมชน

1.8 ทีมงานวิจัย

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	หัวหน้าโครงการวิจัย ฯ
2. นายเคชา	จือเหลียง	นักวิจัย
3. นายประเทือง	จือเหลียง	นักวิจัย
4. นายวินัย	จือเหลียง	นักวิจัย
5. นายสมพงษ์	สุดสนิท	นักวิจัย
6. นายปรีชา	ชำสมัย	นักวิจัย
7. นางสมหมาย	จือเหลียง	นักวิจัย
8. นางบุญรอด	ดอกไม้จีน	นักวิจัย
9. นางบังอร	ตัวกลั่น	นักวิจัย
10. นายจ้านง	สมอแก้ว	นักวิจัย
11. นายสนอง	ใจสุข	นักวิจัย
12. นายละออง	พุ่มไทร	นักวิจัย
13. นายสมหมาย	สมปรั่ง	นักวิจัย

1.9 ที่ปรึกษาโครงการ

1.นายไพบูลย์	รัตนพงษ์ธร	ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนคลองโคน
2.นายนิพันธ์	เทียนทอง	แกนนำกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนคลองโคน
3.นางศิริเลิศ	เมฆไพบูลย์	อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม และอดีตรองผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงคราม
4.นายจิระ	แก้วมณี	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองโคน
5.นายสุธรรม	แพทย์จะเกร็ง	กำนันตำบลคลองโคน
6.นายสุรจิต	ชิรเวทย์	ประธานหอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม
7.นายบุญช่วย	อรรถวรรณชน	หัวหน้าสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 7 (สมุทรสงคราม)

บทที่ 2

ผลการดำเนินงาน

สมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลอ่าวไทยด้านตะวันตก มีสภาพเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านทั้ง 3 อำเภอ คือ อำเภอบางคนที อำเภออัมพวา และอำเภอเมืองสมุทรสงคราม อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตามทางหลวงหมายเลข 35 ประมาณ 65 กิโลเมตร เป็นจังหวัดที่ถือว่าเล็กที่สุดในประเทศไทย เพราะมีพื้นที่ประมาณ 260,441.87 ไร่ หรือ 416.707 ตารางกิโลเมตร อาณาเขตติดต่อทางด้านทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดราชบุรีและจังหวัดสมุทรสาคร มีลำคลองคอนมะโนราและรางห้าคำถึงในเขตอำเภอบางคนทีและอำเภอเมืองเป็นแนวแบ่งเขต ทางทิศใต้ติดทะเลอ่าวไทยบริเวณปากแม่น้ำแม่กลองและจังหวัดเพชรบุรี ทางด้านทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดสมุทรสาครที่คลองพรมแดนเขตอำเภอเมือง และทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดราชบุรีและจังหวัดเพชรบุรี โดยมีลำคลองวัดประดู่เป็นแนวแบ่งเขตโดยจังหวัดสมุทรสงคราม มีการแบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 3 อำเภอ 33 ตำบล และ 5 เทศบาล (แผนที่ 2.1)

ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นที่ราบต่ำทั้งที่ราบชายฝั่งทำเลนน้ำท่วมถึงและที่ราบน้ำทะเลเคยท่วมถึง ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์จากการทับถมของดินตะกอนที่พัดพามาจากลุ่มน้ำตอนบน ตะกอนน้ำทะเลรวมทั้งสิ้นป่าโกงกาง ป่าแสม ตลอดจนแนวชายฝั่งทะเลและจากป่าบริเวณฝั่งแม่น้ำ ไม่มีภูเขาหรือเกาะ สามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่ทางฝั่งด้านตะวันออกและด้านตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง โดยพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกจะสูงกว่าฝั่งตะวันตกเล็กน้อย มีระดับพื้นที่สูงสุดประมาณ 9 เมตร และ 6 เมตร ตามลำดับ ภายใต้อำเภอเมืองมีแม่น้ำแม่กลองเป็นเส้นเลือดใหญ่ไหลผ่านทั้งพื้นที่ 3 อำเภอของจังหวัดสมุทรสงครามในแนวเหนือ-ใต้ รวมระยะทางยาวประมาณ 25 กิโลเมตร และมีลำคลองน้อยใหญ่อีกประมาณ 356 คลอง ที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำแม่กลอง (แผนที่ 2.2) รวมทั้งมีแพรก ลำราง ลำกระโดงอีกนับพันที่ขุดเชื่อมต่อกันเป็นโครงข่ายพื้นที่ลุ่มตอนล่างทั้งหมด ซึ่งลำคลองเหล่านี้มีหน้าที่ระบายน้ำระหว่างพื้นที่ส่วนบนกับฝั่งทะเลอ่าวไทยร่วมกับ ลำคลองที่สำคัญ ได้แก่ คลองวัดประดู่ คลองดำเนินสะดวก คลองบางน้อย คลองอัมพวา คลองปลายโพพาง เป็นต้น

บริเวณชายฝั่งจังหวัดสมุทรสงครามมีการขึ้นลงของน้ำทะเลวันละ 2 ครั้ง จากอิทธิพลดังกล่าวทำให้เป็นเมืองตามน้ำ คือ เขตน้ำเค็มเป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลประมาณ 3 กิโลเมตร ในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม เขตน้ำกร่อยอยู่ถัดจากพื้นที่น้ำเค็มเข้ามาประมาณ 3 กิโลเมตร ในพื้นที่อำเภออัมพวาตอนล่างและอำเภอเมืองสมุทรสงครามตอนบน เขตน้ำจืดในพื้นที่อำเภออัมพวาตอนบนและอำเภอบางคนทีทั้งอำเภอ สภาพน้ำมีการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาการเกิดน้ำขึ้น-น้ำลงของแต่ละวันตามอิทธิพลของดวงจันทร์

แผนที่ 2.2 เส้นทางน้ำธรรมชาติในเขตที่ราบลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง

2.1 อาณาเขตและสภาพชุมชนคลองโค่น

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลคลองโค่นตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองสมุทรสงคราม ประมาณ 15 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 33.69 ตารางกิโลเมตร (21,056 ไร่)

ด้านภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบชายฝั่ง มีป่าแสมและป่าโกงกาง บริเวณที่ติดชายเลนจะเป็นพื้นที่น้ำเค็ม โดยที่บางพื้นที่จะเป็นพื้นที่น้ำกร่อย จึงทำให้คนในพื้นที่ประกอบอาชีพประมงและสวนมะพร้าว

อาณาเขต

- ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลบางขันแตก	อำเภอเมืองสมุทรสงคราม
- ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลบ้านแหลม	จังหวัดเพชรบุรี
- ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลแหลมใหญ่	อำเภอเมืองสมุทรสงคราม
- ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลยี่สาร	อำเภออัมพวา

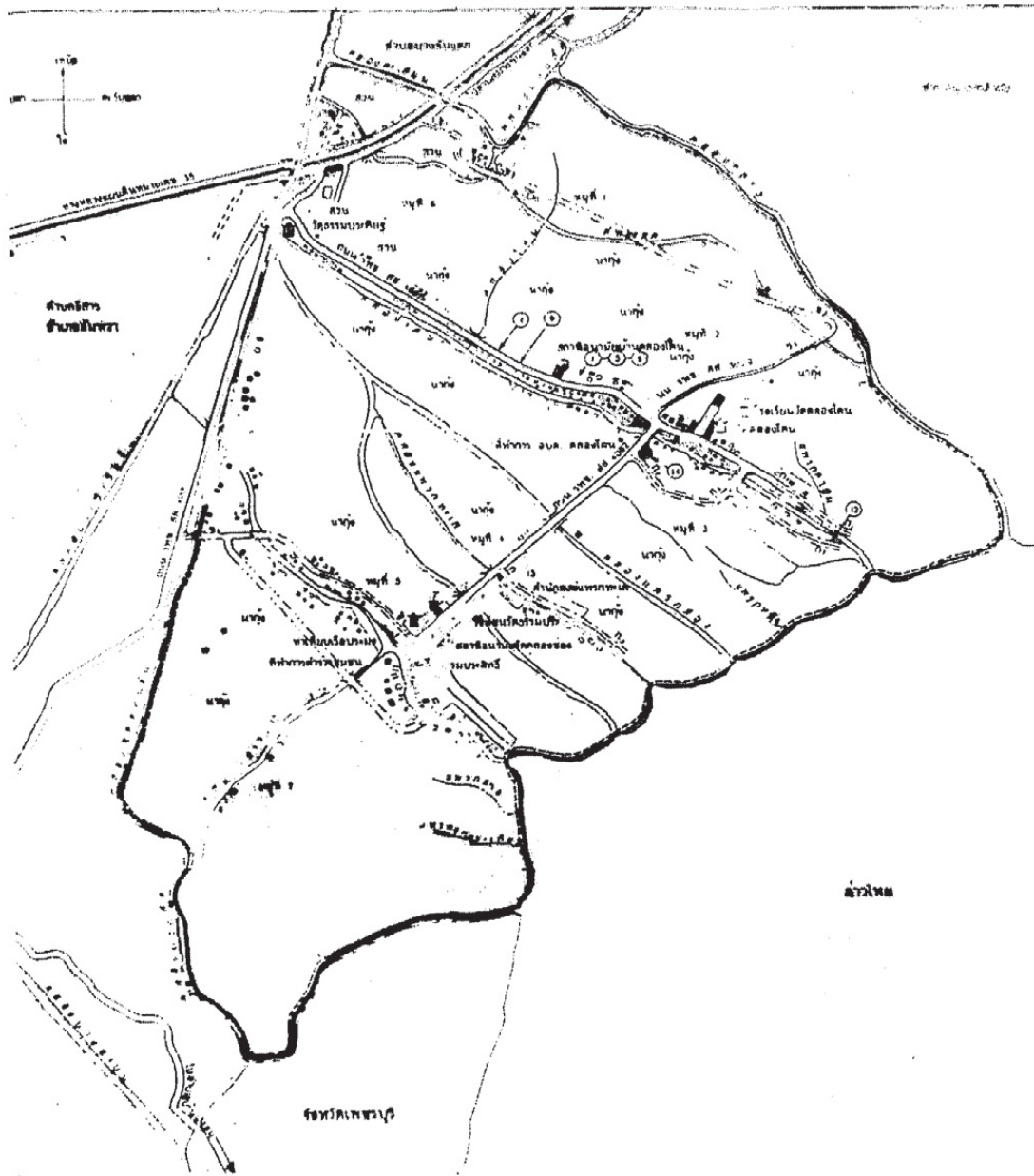
การประกอบอาชีพ

ประชากรในพื้นที่ตำบลคลองโค่น โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำประมงชายฝั่งควบคู่กับการทำกะปิ รวมทั้งการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น เลี้ยงกุ้ง หอยแครง หอยแมลงภู่ เป็นต้น

เขตการปกครอง

ตำบลแบ่งการปกครองออกเป็นทั้งหมด 7 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1	บ้านคลองคด
หมู่ที่ 2	บ้านคลองโค่น
หมู่ที่ 3	บ้านคลองโค่น
หมู่ที่ 4	บ้านแพรกทะเล
หมู่ที่ 5	บ้านคลองซ่อง
หมู่ที่ 6	บ้านประชาคมขึ้น
หมู่ที่ 7	บ้านคลองซ่องน้อย

แผนที่ 2.3 อาณาเขตตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รูปที่ 2.1 แสดงสภาพการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนตำบลคลองโคน

2.2 ความเป็นมาและสถานการณ์ของชุมชนคลองโคน

ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลความเป็นมาและสถานการณ์ของชุมชนคลองโคนในพื้นที่ ม.1 ม.2 ม.3 ม.4 ม.5 และ ม.7 โดยใช้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างการพูดคุยร่วมกัน เนื่องจากถ้าพูดคุยเรื่องป่าชายเลนโดยตรงจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1 ม.1 ต.คลองโคน (คลองคต)

ลำดับถิ่นฐาน

ลุงชิต เอี่ยมสอาด เล่าว่าคลองนี้มีอยู่ 80 กว่าคด ชาวบ้านมาอยู่เลขตั้งชื่อว่าคลองคต คลองนี้ตกทะเล - คลองคต - ตกมอปลัด - คลองโคน - คลองดอนจั่น - คลองสองร่อง เริ่มแรกเดิมทีคนกรุงเทพฯมาตั้งรกรากประมาณ 100 กว่าปี (ผู้ใหญ่อยู่ วัดแจ้ง) สมัยนั้นมีบ้านไม่กี่หลัง เป็นป่าทึบ ถ้าหากมากต้องบุกป่า ถ้ามีงานศพหรืองานบวช พระต้องบุกป่า มาสวดตามงาน

ผู้ใหญ่ทอง สุขแสง เล่าว่าชาวบ้านต้องไปเรียนที่วัดศรีสุวรรณสงคราม มีศาลायไทยเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจ ทำดินจะขุดเจอกระดูกศพอยู่เรื่อยๆ สมัยก่อนที่คลองคตหมู่ที่ 1 ต.คลองโคน คนจะถูกฆ่าหมกป่าอยู่เรื่อย เพราะเป็นป่าหนาที่บมีแต่คลอง

ปี พ.ศ.2506 นายทุนมาซื้อที่ดินทำบ่อกุ้ง สมัยนั้นไร่ละ 150 บาทและก็ขึ้นมา 300-500 บาทต่อไร่ (คนสมุทรปราการเป็นคนมาซื้อ) ปี 2516 ถนนพระราม 2 สร้างเสร็จพอดี เมื่อก่อนคลองคตเล็กมากแต่เดี๋ยวนี้ใหญ่มาก เพราะมีการเลี้ยงกุ้งมีการระบายน้ำ

การประกอบอาชีพ

มีความแตกต่างจากชุมชนอื่น คือทำสวนมะพร้าว น้ำตาลมะพร้าว ทำนาข้าวในล่องสวน เขียบจากขาย ส่วนด้านการประมง เช่น ทำโปงพาง ชั่งดักกุ้ง จับปูแสม ตกกุ้งแม่น้ำ เป็นต้น

การศาสนา

ในสมัยก่อนไม่มีวัด ช่วงเทศกาลจะไปทำบุญที่วัดศรีสุวรรณคงคาตาม (วัดใหม่) ถ้านิมิต์พระก็จะนิมนต์ที่วัดศรีสุวรรณคงคาตาม บวชที่วัดศรีสุวรรณ เด็กนักเรียนก็เรียนอยู่ที่วัดคลองศรีสุวรรณ อยู่ตำบลบางขันแตก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

การปกครอง

ปัจจุบันมีประชากร 407 คน 111 ครัวเรือน อาชีพปัจจุบันทำสวนมะพร้าว น้ำตาล บ่อกุ้ง ได้มีการจัดตั้งผู้ใหญ่บ้านของหน่วยราชการ เพื่อดูแลราษฎรในหมู่บ้าน เรียงลำดับ ดังนี้

1. ผู้ใหญ่อยู่ วัดแจ้ง
2. ผู้ใหญ่ ก สุขแสง
3. ผู้ใหญ่ ปลอด สุขแสง
4. ผู้ใหญ่ กอง สุขแสง
5. ผู้ใหญ่ ทวี นาครักษา
6. ผู้ใหญ่ สนั่น ศรีเดช

2.2.2 ม.2 , ม.3 ต.คลองโคน

หมู่บ้านคลองโคน ม.2 ม.3 มีคลองขวางกัน แยกเป็น 2 ฝั่ง แยกเป็น 2 หมู่บ้าน ด้านตะวันออก หมู่ 2 ฝั่งตะวันตก หมู่ 3 ทั้งสองหมู่บ้านเรียกหมู่บ้านคลองโคน หมู่ 2 มีประชากร 185 ครัวเรือน หมู่ 3 มีประชากร 124 ครัวเรือน

การปกครองหมู่ 2

1. ผู้ใหญ่เด็ก จือเหลียง
2. ผู้ใหญ่นาค ตัวกลั่น
3. ผู้ใหญ่เหรียญ การะเกตุ
4. ผู้ใหญ่เฉลย การะเกตุ
5. ผู้ใหญ่สมหมาย สมปรง

การปกครองหมู่ 3

1. ผู้ใหญ่หน่อ
2. ผู้ใหญ่แสง เทียมแสงอรุณ
3. ผู้ใหญ่สาย ปานประทีป
4. ผู้ใหญ่ดิเรก รัตนพงศ์ระ
5. ผู้ใหญ่ไพบุลย์ รัตนพงศ์ระ
6. ผู้ใหญ่มานะ เทียมดวงแข

ที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน

ตำบลคลองโคน ม.2 ม.3 จะจัดงานประเพณีสงกรานต์ทุกปี ตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายจนถึงปัจจุบัน จะจัดงานไหว้พระทุกปี คนที่เกิดที่คลองโคนในหมู่บ้านจะกลับมาเยี่ยมญาติ มาทำบุญในวันสงกรานต์ และทำบุญให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ทางคณะกรรมการวัดและชาวบ้านจะร่วมกันจัดงาน มีมหรสพทุกคืน พิธีรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ และขอพระจากคน

เผ่าคนแก่ ในช่วงเข้าพรรษาก็จะจัดให้ชาวบ้านทำบุญที่วัดตามประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา เวียนเทียนรอบโบสถ์ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา

2.2.3 ม.4 บ้านแพรงทะเล ต.คลองโคน

ลำดับถิ่นฐาน

ราวปี พ.ศ.2398 มีกลุ่มตระกูลหนึ่งได้ย้ายมาจากคลองซ่อง มาอยู่ที่แพรงเล็กๆ แพรงหนึ่งนำโดยตาดวง ขายนบุญ เอื้อสกุล แกมีลูกหลายคน ชื่อ ขายนหมา ขายนคำ ขายนหอย ตาพิศ ตาจ้อย ตาหิม ตาเหยม ตารวย ขายนโถ ขายนบุญ มีพี่น้อง 4 คน ได้แก่ ขายนบุญ ขายนล้วน ตาแป๊ะ ขายนแดง ยังมีคลองที่ติดต่อกับแพรงเล็กนี้ ซึ่งติดต่อกับคลองซ่อง ชื่อแพรงมอญ เพราะมีบ้านขายนมอญอยู่ปากแพรง เลยตั้งชื่อแพรงขายนมอญ แพรงเล็กๆ นี้ ยังตื่นเงิน ตาดวงเกร็งเริ่มและขอแรงลูกหลานช่วยกันขุดให้ลึกและยาว ในขณะที่เขาเล่าว่าได้เจอแหวนทองคำ 1 วง เมื่อขุดแพรงแล้วให้ชื่อว่า แพรงแม่ศรี โดยทางปากแพรงออกทะเลปลายแพรงเชื่อมกับคลองโคนได้

การประกอบอาชีพ

กลุ่มคนเหล่านี้มาปลูกบ้านอาศัยอยู่ ประกอบอาชีพตัดไม้แสมขาว แสมดำ โกงกาง หานู หาลา หากุ้ง หานหอย และरोเคย เมื่อพอได้กิน ส่วนที่เหลือก็นำไปขายที่บางตะนูน จังหวัดเพชรบุรี สมัยนั้นกุ้ง หอย ปู ปลาหาง่ายมาก เลยมีคนย้ายเข้ามาอยู่ในแพรงแม่ศรีมากขึ้น อยู่ตามประสาพี่ๆ น้องๆ ประมาณ 10 กว่าครอบครัว ประมาณ 2-3 ปีต่อมา จึงตั้งเป็นหมู่บ้าน ม.4 ต.คลองโคน โดยกรมการเมืองส่งเจ้าหน้าที่มาเลือกผู้ใหญ่บ้านโดยการทดสอบคนที่พอมีความรู้ โดยการเขียนหนังสือให้ดู และพอมีฐานะที่ดีจึงตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ผู้เล่าผู้แก่เล่าว่า อาชีพของเขาเมื่อก่อนตอนมาอยู่ใหม่ๆ ไม่มีอะไรให้ทำมากนัก ทำพออยู่พอกินเท่านั้น บางคนเข้าป่าตัดไม้ทั้งไว้ให้แห้งแล้วนำไปขายตามชาวสวนที่เขาทำน้ำตาลมะพร้าว และที่เขาเผาเปลือกหอยทำปูนกินกับหมากตามตำบลต่างๆ เช่น บางขันแตก ปลายโพรงบาง พรหม และอัมพวา บางคนมีมากนำไปขายที่จังหวัดราชบุรี โดยการแจวเรือและพายไป พวกกุ้งหอยปูปลา โดยใช้อุปกรณ์ทำเอง โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ไม่มีเครื่องทุ่นแรงเหมือนสมัยนี้ บางพวกก็หาวิธีป้องกันเอง ส่งขายบ้าง บางครั้งก็นำไปแลกเปลี่ยนตามตลาดนัด เช่น ตลาดนัดคลองโคน นิตบ้านนางแดงไทย (ข้างวัดธรรมประดิษฐ์) เพราะที่นั่นเป็นศูนย์รวมของพ่อค้า แม่ค้าจากที่ต่างๆ เช่น เพชรบุรี ราชบุรี บางน้อย บางพรหม อัมพวา และชาวสวนผัก ผลไม้ต่างๆ ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดาที่แลกเปลี่ยนเอาไว้กิน ถ้าหากมีมากก็ขายให้พ่อค้า แต่ปัจจุบันนี้ตลาดนัดและการแลกเปลี่ยนหายไปแล้ว ชาวบ้านมีอาชีพเพิ่มเติมหลายอย่าง เช่น เลี้ยงหอยแครง เลี้ยงหอยแมลงภู่ เลี้ยงกุ้ง (บ่อกุ้ง) เลี้ยงปลา เลี้ยงปู และป้อนเคยตาค้าแบบสมัยใหม่ ทำเรือรุน ทำละวะรอเคย (ทำกะปิตาค้า) ซื่อกะปิตองโคน จึงทำให้มีชื่อเสียงมาแต่โบราณจนกระทั่งทุกวันนี้ และอาชีพอีกอย่างหนึ่งของคนหนุ่มสาวสมัยนี้ คือ รับจ้างทำงานบริษัท ห้างร้าน และโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ สาเหตุที่หนุ่มสาวต้องไปทำงานรับจ้างเพราะทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง หาได้ยากมากและประชากรเพิ่มมากขึ้น

การศึกษา

เมื่อก่อนไม่นิยมเข้าโรงเรียน จะมีส่วนน้อยได้จ้างผู้มีความรู้มาสอนในหมู่บ้านบ้าง โดยการบุกป่าฝ่าดงไปเข้าโรงเรียนบ้างที่ศาลาวัดคลองซ่อง ซึ่งอยู่ที่วัดเก่า ห่างจากคลองแพรงแม่ศรีประมาณ 2.5 กม. จึงยากที่คนจะเข้าโรงเรียน ปัจจุบันวัด และโรงเรียนคลองซ่องได้ย้ายมาอยู่ที่ใหม่ใกล้กว่าเดิม ทำให้มีคนเข้าโรงเรียนมากขึ้น และแบ่งไปเข้าโรงเรียนในเมือง ตามฐานะของชาวบ้าน เพราะการคมนาคมสะดวกขึ้น

การศาสนา

เมื่อปี พ.ศ.2537 มีพระสงฆ์รูปหนึ่งมาจากวัดทรงธรรม อ.เขาชัย จ.เพชรบุรี ชื่อ พระครูวัชรธรรมสาร (อาจารย์บัว) ได้มาประชุมชาวบ้านเตรียมการก่อตั้งสำนักสงฆ์ขึ้นในหมู่บ้าน และได้ขอรับบริจาคที่ดินจากนางเพิ่ม กาลปักษ์ ซึ่งเป็นคหบดีอยู่ที่บ้านคลองช่อง และทำการบอกบุญเรียไรหาผู้มีจิตศรัทธา สร้างสำนักสงฆ์ขึ้นชื่อ สำนักสงฆ์เพิ่มสามัคคีธรรม ได้พระอาจารย์ศรี ผู้ปกครองสำนักสงฆ์เป็นรูปแรก

การปกครอง

หมู่ 4 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ในปัจจุบันนี้มีบ้านเรือนอยู่ 133 หลังคาเรือน ประชากร 735 คน เป็นชาย 348 เป็นหญิง 387 (ปี 2548) นอกจากผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เมื่อปี 2534 ทางรัฐบาลให้มีการเลือกตั้ง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ละ 2 คน

ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายไล่ ผลตก ประมาณ 2 ปี จึงลาออก ทางกรรมการเมือง ก็มาเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ โดยใช้วิธีเดิม ได้นายพิศ เอื้อสกุล เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 นายพิศ เอื้อสกุลอยู่ได้ 2 ปี ก็ปลดเกษียณ ได้ทำการเลือกใหม่ ได้นายเคลือบ แก้วมณี คนที่ 3 นายเคลือบเป็นสามีนางคำ ลูกสาวตาควงและยายบุญ นายเคลือบเป็นผู้ใหญ่อยู่ 15 ปี ก็เกษียณ จึงต้องมีการเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ โดยใช้วิธีใหม่ โดยการประชุมชาวบ้านและถามความสมัครใจว่าใครต้องการเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้างให้ยกมือขึ้น มีนายอุ๊ด แก้วประสม เสนอตัวเป็นผู้ใหญ่บ้าน เพียงคนเดียว ทางคณะกรรมการอำเภอได้สอบถามที่ประชุมว่าเห็นด้วยหรือไม่ ที่ประชุมเห็นด้วย จึงได้แต่งตั้งนายอุ๊ด แก้วประสมเป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ จึงได้ทำการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่และแบบใหม่อีกครั้ง โดยนัดวันเลือกตั้งให้ชาวบ้านมาพร้อมกัน และเปิดรับสมัครและจับเบอร์หมายเลขผู้สมัคร แล้วประกาศชาวบ้านทราบโดยทั่วกัน และแจกหมายเลขให้ชาวบ้านเท่าจำนวนผู้สมัครครั้งนี้มีผู้สมัคร 3 คน ครั้งนี้ นายนิพันธ์ เทียนทอง ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 5

ที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน

ในบ้านแพรกทะเลมีศาลเจ้าแม่หลังหนึ่งชื่อศาลเจ้าแม่นางตะเคียน ประวัติเล่าว่ามีท่อนไม้ตะเคียนท่อนหนึ่งยาวประมาณ 1 เมตร ลอยมาติดซั้งคักกุ้งของตาควง ยายบุญ จึงเชิญทิ้งไปถึง 2 - 3 ครั้ง จนกระทั่งเก็บโยนขึ้นฝั่ง เอามาทำเชิงสำหรับไว้พันพิน และจุดไฟไถ้ยงจนไม้ตะเคียนนั้นไหม้จนคอดเหลือตรงกลางมองคล้ายเลข 8 และในขณะที่จุดไฟอยู่นั้น ควนไฟจากท่อนไม้ทำให้แสงดาจนตาบวม ตาควง ยายบุญ จึงจับโยนลงไปในน้ำอีก แต่ก็ไม่ลอยไปไหนอีกจึงเก็บขึ้นมา แล้วปลุกศาลเล็กๆ ให้อยู่ แล้วอธิษฐานว่าถ้าศักดิ์สิทธิ์จริงขอทุกคนหายจากตาบวมและเจ็บป่วยต่อจากนั้นมาผู้มีนับถือมากขึ้น จนถึงกระทั่งปัจจุบันนี้

2.2.4 ม.5 ม.7 (คลองช่อง) ต.คลองโคน

การประกอบอาชีพ

ในสมัยนั้นได้ทำการตัดพิน รอยกระปิตาคำ ทำปีกยกยกกุ้ง เก็บหอยแครง วางเบ็ด วางอวนกระบอกทอดแห ทำกล่าปลาตุกทำอวนรัง ทำปีกอรัง จับหมึกสาย พายหอยเสียบ ฯลฯ ตามภูมิปัญญาของพื้นบ้าน พาหนะที่ใช้ได้แก่ เรือพาย เรือแจว เรือใบ และเรือมากเป็นส่วนใหญ่ ส่วนปัจจุบันคงทำมาหากินแบบประมงชายฝั่ง ใช้พาหนะเป็นเรือเครื่อง มีเรือหางยาว เป็นต้น มีการเลี้ยงหอยแครงตามเขตสัมปะทานของแต่ละเจ้าของ และเลี้ยงกุ้งขาวโดยธรรมชาติตามบ่อกุ้ง และเลี้ยงหอยแครงในบ่อ เป็นต้น

การศาสนา

ในสมัยนั้นได้มีพระภิกษุหลวงตาเป่ารูปหนึ่งได้อพยพมากับคณะสองครอบครัวที่มาจากกรุงเทพฯ (จ.พระนครศรีอยุธยา) ชาวบ้านสองครอบครัวได้ตั้งสำนักให้ท่านอยู่เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจของสองครอบครัว ต่อมาวัดได้ย้ายมาอยู่ทางฝั่งตะวันตกของคลองช่อง มีพระอาจารย์เปลี่ยมแสงจากวัดธรรมนิมิตมาเป็นเจ้าอาวาสประจำอยู่ ครั้นต่อมาได้มีพระอาจารย์จวงได้มาจากวัดมหาสมณ (คุณตาของคุณยายเชนคัม ได้เล่าว่าเดิมคลองช่องได้ชื่อว่าคลองบางช้าง) รวม (เขาวัด จ.เพชรบุรี) ต่อมาพระอาจารย์จวงมีพระปลัดอู๊ด มาจากวัดมหาสมณาราม จ.เพชรบุรี เป็นองค์ที่ 4 เมื่อพ.ศ.2483 ได้ตั้งชื่อว่าวัดธรรมประสิทธิ์ (คลองช่อง)

ต่อจากนั้นได้มีพระอาจารย์ชลิตร ธรรมคุณ มาจากวัดเกตุการาม ได้มาเป็นเจ้าอาวาสอีก เมื่อ พ.ศ.2509 ได้ย้ายวัดออกมาอยู่ ณ ที่อยู่ปัจจุบันนี้

สมัยเมื่อพระอาจารย์อู๊ด ดำรงเจ้าอาวาสอยู่ตอนนั้นยังไม่มีโบสถ์ ในสมัยนั้นได้มีผู้มีจิตศรัทธา คือ นายเจ็ง นางเนื่อง ใจสุข ได้ถวายเรือนิลอม 1 ถา เรือนิลอมมีประทุนอยู่ท้ายเรือใช้ทำพิธีทำสังฆกรรมสำหรับพระภิกษุสงฆ์ จึงชื่อว่าเรือโบสถ์น้ำ อยู่ ณ ปากคลองยี่สารเก่า (โบสถ์น้ำได้ใช้ทำสังฆกรรมอยู่ประมาณ 10 ปี) หลังจากนั้นมาได้มีการสร้างโบสถ์ใหม่จึงเลิกใช้โบสถ์น้ำได้ลงเรือโบสถ์มาเก็บไว้ที่บริเวณวัด

ครั้นกาลต่อมาได้มีพระอาจารย์ชลิตร ได้มาเป็นเจ้าอาวาส ซึ่งท่านได้ย้ายมาจากวัดเกตุการาม (โรงเรียนได้ย้ายมาก่อนวัดเมื่อ พ.ศ.2514 พระอาจารย์สะอาดได้ของบประมาณมาได้ 50,000 บาท) เมื่อ พ.ศ.2509 ได้ย้ายวัดออกมาอยู่ ณ ที่ปัจจุบัน หลังจากนั้นท่านได้ถึงแก่กรรมภาพ ได้มีหลวงตาแล้ว สุชาโต เป็นเจ้าอาวาสอยู่ปัจจุบันนี้ (พระครูสีลคุณจาร)

การศึกษา

การศึกษาในสมัยนั้นได้อาศัยศาลาวัดเป็นสถานศึกษา มีครูใหญ่สรุปได้ดังนี้

1. นายชิน	จิตรธรรม	เมื่อ 1 พ.ศ.2426 ถึง 1 พ.ศ.2470
2. นายเชย	อนเณกลาภ	เมื่อ พ.ศ.2570 ถึง พ.ศ.2472
3. นายชิน	จิตรธรรม	เมื่อ พ.ศ.2472 ถึง พ.ศ.2483
4. นายไสว	สุพรรณอ่วม	เมื่อ มิ.ย.2483 ถึง พ.ศ.2486
5. นายสะอาด	เปรมสุข	เมื่อ เม.ย. 2486 ถึง พ.ศ.2508
6. นายสังวาลย์	เอี่ยมล่อ	เมื่อ 1 พ.ศ. 2486 ถึง พ.ศ.2515
7. นายวิรัช	จิระชัยศรี	เมื่อ พ.ศ.2515 ถึง พ.ศ.2524
8. นายสมศักดิ์	รัตนเดชกำจาย	เมื่อ พ.ศ.2524 ถึง พ.ศ.2526
9. นายขงยุทธ	พุ่มสวัสดิ์	เมื่อ 9 มิ.ย. 2526 ถึง 8 พ.ย. 2527
10. นายสว่าง	นทรเจริญ	เมื่อ 8 พ.ย. 2527 ถึง 15 ก.ค.530
11. นางศุภลักษณ์	ริสุวรรณ	เมื่อ 4 ต.ค. 2530 ถึง 18 ต.ค. 2534
12. นายปราโมทย์	ปลื้มจิต	เมื่อ 28 ต.ค. 2534 ถึง 7 ต.ค. 2537
13. นางทรงศรี	รัตนนท	เมื่อ 9 ต.ค. 2537 ถึง 30 ก.ย. 2540
14. นายชาญเลิศ	อำไพวรรณ	เมื่อ 1 ต.ค. 2540 ถึง 30 ก.ย. 2543
15. นายสุวิทย์	เอี่ยมล่อ	เมื่อ 15 มิ.ย. 2544 – ปัจจุบัน

การปกครอง

1. ผู้ใหญ่ฉิว พุ่มทอง
2. ผู้ใหญ่เสงี่ยม บุตรโรทัย
3. ผู้ใหญ่ชื่น แก้วอยู่
4. ผู้ใหญ่ใจ จริตธรรม
5. ผู้ใหญ่กนก จือเหลียง
6. ผู้ใหญ่สงบ บุตรโรทัย
7. ผู้ใหญ่เลียง กาลปักษ์
8. ผู้ใหญ่บัว ชมภูมิ

เนื่องจากประชากรมีจำนวนหนาแน่นขึ้น ทางกรจึงได้แยกให้มีหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก 1 หมู่บ้าน และได้นายเดชา จือเหลียง เป็นผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ พ.ศ.2526 ถึงเกษียณอายุในปี พ.ศ.2547 และได้ผู้ใหญ่วินัย ใจสุข ที่อยู่หมู่ที่ 5 เดิมต่อจากผู้ใหญ่อ้วน ชลภูมิ ได้มีนายสุธรรม แพทย์จะเกร็ง เป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อ พ.ศ.2540 และได้เป็นกำนัน ต.คลองโคนในเวลาต่อมา

ที่ตั้งทางใจของชาวบ้าน

แต่โบราณมามีศาลเจ้าเกิดขึ้น ชื่อ ศาลเจ้าแม่ศรีวิไล อันเป็นที่สักการะเคารพของชาวบ้านจนทราบเท่าทุกวันนี้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจของชาวบ้านคลองช่อง ได้มีการขนานนามศาลเจ้าว่าได้ตามตามความปรารถนา จึงได้นับถือกันมาทราบเท่าทุกวันนี้

ตำบลคลองโคนมีการทำมาหากิน จะเป็นอาชีพประมงชายฝั่งอยู่ 6 หมู่ มี ม.2 ม.3 ม.4 ม.5 ม.7 หมู่ 6 กับหมู่ 1 บางส่วนปลูกมะพร้าว ทำตาลมะพร้าว ทำนาในร่องสวน เย็บจาก ส่วนหมู่ 2 หมู่3 หมู่4 หมู่5 หมู่7 เป็นหมู่บ้านที่ติดทะเลจะเป็นอาชีพประมงส่วนมาก การทำมาหากินก็คล้ายๆ กัน เช่น รอเคยทำกะปิ เก็บหอยแครง ตีปลากระบอกทอดแหปลากระพง ขุดปูทะเล จับปูแสม ลอบอวน อาบเบ็ด ปักไม้ทำหอยแมลงภู่

2.3 สถานการณ์ ศักยภาพของป่าชายเลน และองค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน

จังหวัดสมุทรสงครามมีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล ยาวประมาณ 23 กิโลเมตร ในอดีตเคยมีป่าชายเลนขนาดใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ตลอดชายฝั่งเนื้อที่ประมาณ 80,000 ไร่ แต่ได้ถูกรายล้อมบุกรุกเข้าไปแผ้วถางเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ทำให้เนื้อที่ป่าธรรมชาติค่อยๆ น้อยลงเป็นลำดับ

2.3.1 สถานการณ์ ศักยภาพของป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลคลองโคนในอดีต - ปัจจุบัน

สถานการณ์ป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลคลองโคนในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก ทำให้มีความหลากหลายด้านต่างๆ สรุปได้ดังนี้

1. พันธุ์นกชนิดต่างๆ

นกหลายชนิดที่อาศัยอยู่ในป่าชายเลน ได้แก่ นกกางเขน นกกระเจอก นกกระจับ นกขมิ้น นกกาน้ำ นกกระทิน นกหัวขวาน นกเขา นกอีโก นกกวัก ขกตั้งชัน นกสมานหัวโต นกเล่านลม นกอีโก้ย นกตีนเกวียน นกกระยาง นกกาเหว่า นกเป็ดน้ำ นกเหยี่ยว นกฟิราบ นกเค้าแมว นกเค้าวัด นกขุนช้างขุนแผน นกอีแฉว นกฮูก นกแฝก นกเล็ก นกนางนวล

2. สัตว์น้ำชนิดต่างๆ

ในอดีตสมัยที่ยังมีป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ สัตว์น้ำต่างๆ ได้แก่ ปลา ปู และหอย มักจะเข้าไปหาอาหารจากป่าชายเลนซึ่งจะมีตะกอนและแพลงตอนอยู่บริเวณตะกอนดิน บางครั้งก็ใช้เป็นที่หลบภัยจากคลื่น ลม และน้ำทะเล บางครั้งใช้เป็นที่ยาวไข่ ผสมพันธุ์ และรอให้กระแสน้ำที่ไหลขึ้นลงเป็นตัวช่วยพัดพาสัตว์น้ำเหล่านั้นออกมาสู่ทะเลได้ สามารถขยายพันธุ์และเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำอย่างสมดุล เมื่อระบบนิเวศสมดุลจะมีสิ่งมีชีวิตบางชนิดคอยควบคุมซึ่งกันและกันเองในธรรมชาติ เช่น เพรียง หอยปากเปิด เป็นต้น ซึ่งมันจะกินสัตว์ทะเลกันเองเพื่อปรับสมดุลตามธรรมชาติ ทำให้มีความหลากหลายของสัตว์น้ำ สรุปได้ดังนี้

2.1 ปลาทะเล ได้แก่ ปลากระพงขาว ปลากระบอก ปลาทุงเหว ปลาตะกรับ ปลาเกตุ ปลาโห้ ปลาเกด ปลาดุกทะเล ปลาลิ้นหมา ปลาอีจันตาโปน ปลานู ปลาอิง ปลาไหล ปลาเกล็ดขาวเมา ปลาดิน ปลากระเพาะ ปลาเกดัก ปลาดังหือ ปลากระเบน ปลาหมอตทะเล ปลาหลด ปลาเขียดแดง ปลาเขียดดำ ปลาดูงเหว ปลาจิ้มฟัน ปลาจอกเขียน ปลาตุ๊ก

2.2 หอยทะเล ได้แก่ หอยแครง หอยแมลงภู่ หอยคาง หอยเสียบ หอยหมู หอยลาย หอยกะพง หอยนางรม หอยปากเปิด หอยจับแฉง หอยตาวิ้ว หอยจาก หอยเจดีย์ หอยดุด หอยเสื่อ หอยทาก หอยที่เกาะตามคันดินแสม หอยหลอด

2.3 ปูทะเล ได้แก่ ปูทะเลขาว ปูทะเลดำ ปูม้า ปูตะกอย ปูสม ปูจีโก่ ปูเปี้ยว ปูก้ามดาบ ปูลังเข็ด ปูอีแปะ ปูอีแปะน้ำจืด ปูแดง ปูสม ปูหิน

2.4 กุ้งทะเล ได้แก่ กุ้งแชบ๊วย กุ้งตะกาด กุ้งลาย กุ้งกุลาดำ กุ้งดัลลว กุ้งกระต้อม กุ้งเคยดำดำ กุ้งคืด

3. การประกอบอาชีพ

ในสมัยก่อนชาวบ้านที่อยู่ใกล้คลองโคกจะมีการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน โดยการตัดดินแสมขาวและคันไถออกไปใช้เผาถ่านขาย มีการเลี้ยงและซื้อกุ้งที่ชายป่า เลี้ยงหอยแครง หอยแมลงภู่ วางเบ็ดปลาดุก ปลาเกตุ ปลาเกด และปลาดุกทะเล ถีบกระดานเล่นหาปูทะเลในทะเล หาปูทะเลในป่า จับปูแสม ตีอวนปลากระบอก หาหอยเสียบ เก็บหอยแครง หอยลาย หอยคาง เลี้ยงกุ้งในบ่อ ปักปลากระบอกตามปักยอ ป้อนเคยที่กลางทะเล ป้อนเคยตามคันห้วยมุดคอกหอย รุกุ้งธรรมชาติแชบ๊วย ปละซื้อเคยตามคันคลองคั่นบริเวณป่าแสม

ชาวบ้านตำบลคลองโคกเริ่มมีการเลี้ยงหอยแครงมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2490 โดยหอยแครงจะเกิดมากในช่วงเดือนกันยายน - กุมภาพันธ์ของทุกปี ในช่วงอื่นก็เกิดแต่มีปริมาณน้อย เนื่องจากในช่วงดังกล่าวมีฝนตกและมีน้ำเหนือ (น้ำจืด) ปล่องลงมาจากทางตอนบนผสมกับน้ำทะเล ทำให้น้ำทะเลมีความเค็มลดลง สภาวะนี้จะทำให้หอยแครงเกิดมาก การเลี้ยงหอยแครงต้องเอาไม้ไผ่มาผ่าทำเป็นซี่ๆ แล้วปักให้เป็นสี่เหลี่ยม กว้าง 5 เส้น สูง 8 เส้น บางคอกก็กว้าง 10 เส้น สูง 10 เส้น ซึ่งในช่วง 40 - 50 ปีที่ผ่านมา ยังไม่มีการสร้างเขื่อนที่จังหวัดกาญจนบุรี ทำให้มีน้ำเหนือไหลลงมาตามธรรมชาติ หอยแครงจะเกิดตลอดมาตั้งแต่ปากอ่าวแม่กลอง - บางขุนไทร จังหวัดเพชรบุรี หลังจากที่มีการสร้างเขื่อนที่จังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดเพชรบุรี น้ำเหนือก็เริ่มลดลง ทำให้หอยแครงไม่เกิด จนถึงช่วงปี พ.ศ. 2514 หอยแครงในทะเลตายหมดตั้งแต่แม่กลอง - บ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี จึงทำให้ต้องเลิกเลี้ยงหอยแครงไปประมาณ 10 กว่าปี

สำหรับการเลี้ยงกุ้งในบ่อ เริ่มทำกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 ในพื้นที่บ้านคลองช่อง โดยทำบ่อเลี้ยงกุ้งติดคลองธรรมชาติ ทำให้ได้กุ้งแชบ๊วยและปลากระพงจำนวนมาก วิธีการเลี้ยงตามธรรมชาติ จึงเริ่มขยายพื้นที่การทำบ่อเลี้ยงกุ้งและเริ่มมีการตัดทำลายป่าชายเลนเพื่อปรับพื้นที่สำหรับทำบ่อเลี้ยงกุ้ง ได้แก่ ดินแสมขาว คันไถทาง ซึ่งเมื่อตัดแล้วก็ไม่มีปลูกเพิ่ม เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากการเผาถ่านกับการทำนากุ้ง นากุ้งทำรายได้หลักหมื่น-แสนบาท ทำ

ให้คันไม้เริ่มหมดลง แต่ชาวบ้านไม่เคยคร้อน เพราะว่าสภาพน้ำในคลองยังคืออยู่ สัตว์น้ำมีมาก และยังสามารถหาปลา ปู และสัตว์น้ำชนิดอื่นได้เหมือนเดิม

ต่อมาในปี พ.ศ.2526 เริ่มมีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ บางรายปรับพื้นที่บ่อที่เคยเลี้ยงกุ้งแซว้วยมาเลี้ยงกุ้งกุลาดำแทน รายได้ดีมาก ลงทุนหลักหมื่นมีรายได้หลักแสน ทำให้คนจากพื้นที่อื่นเริ่มเข้ามาทำบ่อเลี้ยงกุ้งในพื้นที่เพิ่มขึ้นทั้งใน ตำบลคลองโคนและพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อเลี้ยงมาได้ปีที่ 2 กุ้งเริ่มตาย น้ำในคลองเน่าเสีย ปีที่ 3 เมื่อนำกุ้งปล่อยลงบ่อได้ ประมาณ 1 – 2 เดือนกุ้งก็ตายหมด ทำให้ชาวบ้านเกิดหนี้สินจำนวนมากตั้งแต่ห้าล้านบาท – สิบล้านบาท จากระนาการที่ปล่อยเงินกู้ นายทุนที่ลงทุนพันธุ์กุ้ง อาหาร ยา และเงินทุนมาให้ก่อน รวมทั้งต้องมีการปรับสภาพพื้นที่เลี้ยงกุ้งด้วย ไขผัก เติมน้ำบ่อยๆ บ่อ ที่ดินจึงถูกระนาการขายทอดตลาด บางรายถึงกับฆ่าตัวตาย แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน คือ ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำไม่มี น้ำเสีย พื้นที่ป่าชายเลนถูกทำลาย ทำให้ชาวบ้านบางส่วนต้องออกไปรับจ้าง นอกพื้นที่

ดังนั้นจะพบว่าการทำประมงในอิตตมุงเน้นการนำมาใช้บริโภคในครัวเรือน สิ่งของที่เหลือจากการบริโภคใน ครัวเรือนจึงจะนำไปแลกสิ่งของกัน ได้แก่ เอากะปิไปแลกกับน้ำตาลมะพร้าว เป็นต้น ดังนั้นชาวประมงในสมัยก่อนจึง มีเพียงการใช้เรือกับกระดานดิบ โดยใช้เรือประมงเมื่อเวลาที่มีน้ำมาก และใช้กระดานดิบหาปลา ปู และหอยเมื่อเวลาน้ำ มาก แต่ในปัจจุบันการทำประมงแตกต่างจากในอดีตเป็นการทำประมงเพื่อการค้าขายอย่างเดียว ทำให้ทรัพยากรสัตว์ น้ำพื้นตัวไม่ทัน เพราะว่าใครครอบงำ / หาได้มากก็จะนำไปขายและมีเงินใช้มากกว่า การทำการประมงก็เปลี่ยนแปลง ไป มีการใช้อวนรุน อวนลาก ใช้เทคโนโลยีเข้ามาผสมผสานเพิ่มขึ้น ควบคู่กับการใช้กระดานดิบ

4. พันธุ์พืชที่มีอยู่ในป่าชายเลน

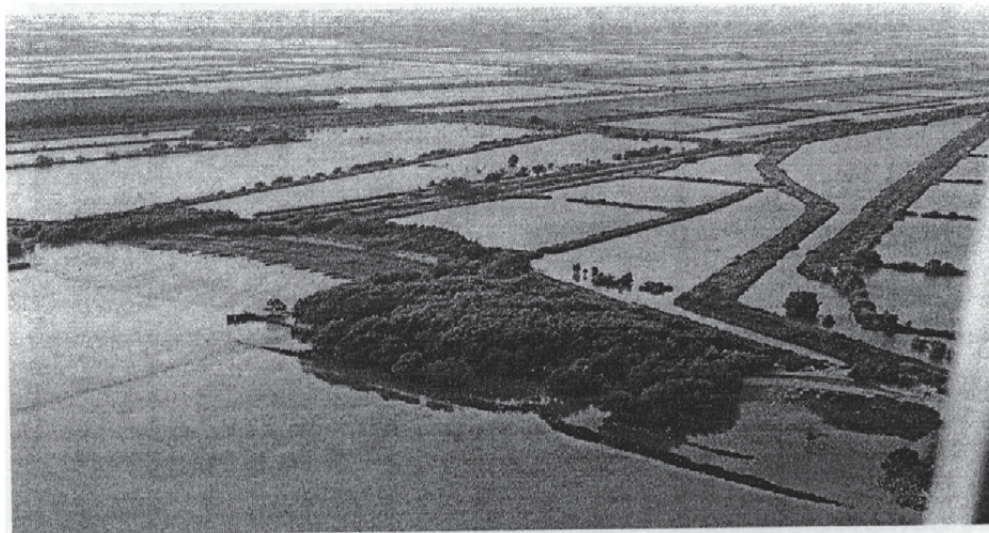
ประกอบด้วย แสมดำ แสมขาว โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ ตะบูน ตะบัน ลูย คัก ปูโรง ผาตดอกขาว ตุ่ม สมอ ผักแฉบ ชัยคราม ลำพู ลำแพน ซึ่งพื้นที่ตำบลคลองโคนมีเนื้อดินอ่อนจึงทำให้มีต้นไม้ไม่หลากหลายมากนัก

ป่าชายเลนที่ชาวบ้านปลูกส่วนใหญ่จะเป็นคันโกงกางใบเล็กและคันแสมดำ คันโกงกางใบเล็กมักจะออกดอก ในช่วงเดือนมิถุนายนและเป็นเมล็ดในเดือนกรกฎาคมของทุกปี ชาวบ้านมักจะปลูกคันโกงกางในช่วงเข้าพรรษาเพราะ ฝนจะตกตลอด และมักปลูกคันโกงกางใบเล็กเพื่อตัดคันและเอาไปเผาถ่านขาย คันที่น้ำท่วมถึงตลอดจะเจริญเติบโต ได้ ดีกว่าคันที่น้ำท่วมถึงบ้างไม่ถึงบ้าง ส่วนคันแสมขาวจะขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ดไปโรย บางครั้งก็ขึ้นเองได้ เอาไปขายทำ ฟืนสำหรับเคี่ยวน้ำตาล เอาไปไว้หุงข้าว และเอาไปขายที่กรุงเทพฯ ส่วนคันแสมดำในอดีตไม่ได้ปลูก เพราะเป็นต้นไม้ ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ เมื่อเลยเดือนกรกฎาคมเมล็ดจะลอยไปติดดินแล้วขึ้นเองและขึ้นออกไปในทะเลทุกๆ ปี มากบ้าง น้อยบ้าง เมื่อมีเรือเครื่องวิ่งผ่านมากๆ คันแสมก็ขึ้นน้อยลง บางครั้งไขผักเรือตัดคันขาดตายได้ การใช้เรือรุนทำให้ คันไม้ตาย และคันที่มีขนาดเล็กจะถูกปลากินใบหมด ในปี พ.ศ.2534 ได้เริ่มมีการนำคันแสมดำและคันลำพูมาปลูก โดย คันลำพูจะขึ้นเองตามแม่น้ำลำคลองที่มีน้ำจืดและน้ำเค็มเข้ามาถึงในพื้นที่ สำหรับคันแสมดำชาวบ้านจะตัดขยประมาณ 4 สอก เอามาทำกระทุ้งปักคันทำเป็นที่เลี้ยงหอยแครง นอกจากนี้ยังมีพืชชนิดอื่นที่ขึ้นได้เองตามธรรมชาติและชาวบ้าน ปลูกร่วมด้วย ได้แก่ ตะบูน ตะบัน ลูย คัก ปูโรง เป็นต้น ชาวบ้านในสมัยก่อนปลูกคันปูโรงเพื่อตัดไปใช้ทำขอยกกุ้ง

จากช่วงปลายปี พ.ศ.2529 ได้มีผู้นำกุ้งกุลาดำเข้าไปทดลองเลี้ยงในพื้นที่ชายฝั่งทะเลของจังหวัด สมุทรสงคราม ปรากฏว่าประสบผลอย่างมาก จึงมีคนในพื้นที่และต่างพื้นที่พากันลงทุนบุกเบิกแผ้วถางป่าที่เหลืออยู่ ประมาณ 40,000 ไร่เศษ เกือบหมดสิ้นภายในระยะเวลา 3 ปี จึงคงเหลือพื้นที่ป่าชายเลนเป็นแนวแคบๆ แต่การเลี้ยงกุ้ง กุลาดำประสบผลคืออยู่เพียง 2 ปี ก็ต้องยุติลงอย่างสิ้นเชิง ในปี 2532 เพราะน้ำทะเลบริเวณชายฝั่งเกิดมลภาวะเน่าเสีย เนื่องมาจากผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้งต่างระบายน้ำเสียจากบ่อเลี้ยงกุ้งลงสู่คลองไปสะสมอยู่ในทะเล และได้เกิดโรค

ระบาคอย่างรุนแรงจนไม่สามารถทำการเลี้ยงต่อไปได้ ต้องยุติการเลี้ยงไปอย่างถาวรและทอดทิ้งบ่อเลี้ยงกุ้งเป็นบ่อร้าง ไม่ทำประโยชน์อะไรเป็นเนื้อที่ประมาณ 50,000 ไร่เศษ

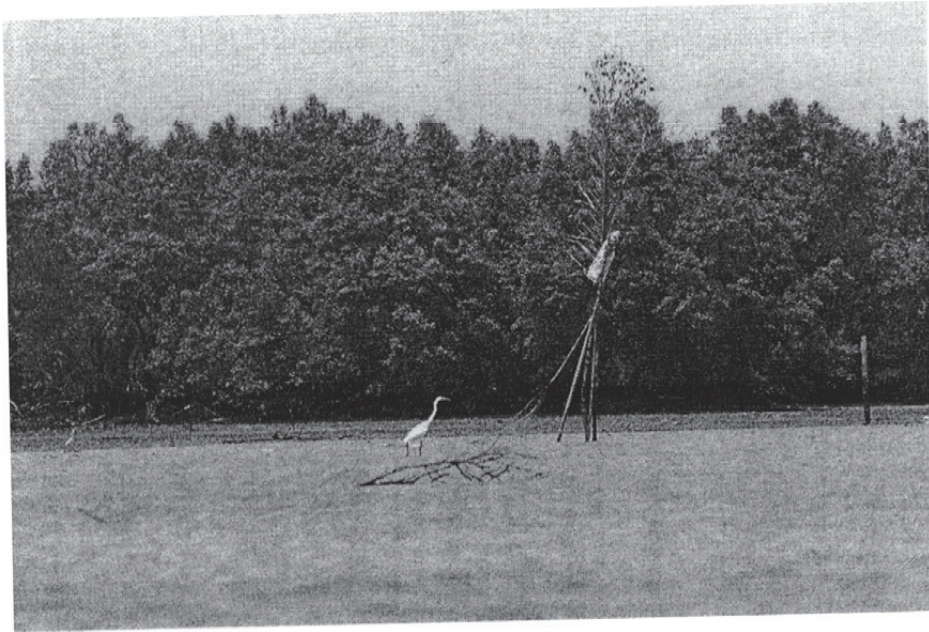
ผลที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำต้องยุติลงทั้งหมดพร้อมกัน ก็คือ ชาวบ้านผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ ชายทะเล ซึ่งแต่เดิมทำการประมงชายฝั่งเป็นอาชีพหลักและได้ขุดอาชีวะเดิมชั่วคราวไปรับจ้างดูแลบ่อกุ้งเพราะมีรายได้ คำนึงต้องกลับไปทำอาชีพเดิม แต่ก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับสัตว์น้ำที่เคยมีให้จับอย่างอุดมสมบูรณ์เมื่อครั้งที่ยังมีป่าชายเลนเป็นพื้นที่กว้างอยู่ได้หายไปจากท้องน้ำชายฝั่งทะเลเพราะมลภาวะน้ำเสียที่เกิดขึ้น จึงจับสัตว์น้ำได้น้อยไม่เพียงพอ เลี้ยงชีพและเกิดความเดือดร้อนไปตามๆ กัน ทางจังหวัดโดยนายวิธาน สุวรรณทัต จึงได้ปรึกษารื้อถอนกับผู้นำชุมชน และชาวบ้านเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา และได้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาระยะยาวโดยต้องดำเนินการอนุรักษ์ฟื้นฟู ป่าชายเลนที่เหลืออยู่และปลูกป่าชายเลนเพิ่มขึ้น โดยผู้ใหญ่ไพบูลย์ รัตนพงศ์ธระ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ต.คลองโคน เป็น แก่นนำร่วมกับผู้นำท้องถิ่น ประชาชนในการดำเนินการปลูกป่าชายเลนเพิ่มในพื้นที่ดินเขื่นทิ้งออกชายฝั่งทะเลตำบล คลองโคน อำเภอเมืองสมุทรสงคราม ในวันที่ 12 สิงหาคม 2543 ร่วมกับทางราชการเป็นครั้งแรกในรูปแบบประชา อาสา โดยมีการดำเนินการปลูกป่าในวันพระ 15 ค่ำ ติดต่อกันตลอด 3 เดือนที่สามารถปลูกป่าได้ (1 ปี น้ำจะแห้งเวลา กลางวันประมาณ 6 เดือน) เนื่องจากบ้านหยุดการออกทะเลหาสัตว์น้ำ โดยปลูกป่าโดยใช้พันธุ์กล้าไม้โกงกางในการ ปลูก ในปี 2534 สามารถปลูกป่าได้พื้นที่ 260 ไร่ แต่ผลที่ได้คือในระยะ 2 เดือนแรกมีการแตกใบของต้นโกงกางดี แต่ ระยะต่อมากล้าไม้ที่ปลูกรอดประมาณร้อยละ 5 เนื่องจากมีเพรียงมาเกาะ กล้าไม้โกงกางล้มและตาย ลมพายุและคลื่น พัดต้นกล้าล้มตาย เรือสัญจรเข้าในแปลงปลูก มีคนที่ไม่เห็นด้วยกับการปลูกป่าเข้ามาทำลาย

รูปที่ 2.2 แสดงสภาพพื้นที่ในปัจจุบันจากการทำลายป่าชายเลนเพื่อนำมาใช้เป็นพื้นที่สำหรับเลี้ยงกุ้งกุลาดำ

จากผลการปลูกในปี 2534 ที่ไม่ประสบผลสำเร็จนักในปี พ.ศ.2535 ก็ดำเนินการปลูกป่าอีกครั้งโดยใช้กล้าไม้โกงกาง โดยปลูกซ่อมในพื้นที่เดิมและพื้นที่ใหม่รวม 700 ไร่ ผลที่เกิดขึ้นคือเจอปัญหาเดิมอีก จึงทำให้ทางแกนนำชุมชนเกิดความท้อแท้ ทางผู้ใหญ่ไพบูลย์ รัตนพงศ์ระ จึงได้หารือกันในกลุ่มเพื่อนบ้านและชาวบ้านตลอดจนได้กำลังใจจากท่านผู้ว่าวิธาน สุวรรณทัต ที่จะมุ่งมั่นปลูกป่ากันต่อไป โดยผู้ใหญ่ไพบูลย์ รัตนพงศ์ระ ได้เสนอที่จะทดลองเปลี่ยนชนิดพันธุ์กล้าไม้ที่จะนำไปปลูกจากกล้าไม้โกงกางมาเป็นกล้าไม้ลำพู ซึ่งมีรากอากาศที่จะคอยยึดดินได้ จึงทำให้ในปี 2536 ได้ปลูกด้วยกล้าไม้ลำพู โดยไปขุดต้นกล้าลำพูจากนาทุ่งร้างไปใช้ปลูก และได้ความรู้จากการปลูกป่าบกในการใช้ไม้เสติ๊ก (ไม้รวกปักดินยึดดินไม้กันล้ม) มาปักยึดต้นกล้าไว้ โดยในปีนี้ดำเนินการปลูกป่าจำนวน 700 ไร่ ผลปรากฏว่า เหลือกล้าไม้ที่รอดตายประมาณ 150 ไร่ ทำให้ชาวบ้านดีใจและมีความหวังที่จะได้มีพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น สามารถแก้ปัญหาเพริชเเกาะต้นกล้าไม้ แก้ปัญหาการล้มของกล้าไม้และมีการสรุปว่าในปีต่อไปจะต้องปลูกกล้าไม้

ลำพูเป็นไม้แถวนอกหรือไม้เบิกนำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้ค้นหาและทดลองทำเอง ในขณะเดียวกันได้มีการเสนอให้มีการปลูกไม้แซมเพิ่มเป็นไม้เบิกนำขึ้นมาอีกชนิดหนึ่ง โดยมีเหตุผลว่าในพื้นที่มีน้ำไม่เต็มจืดจะใช้ลำพูในการปลูกแต่ถ้าพื้นที่ที่น้ำเต็มจะใช้แซมในการปลูก ทำให้ในปี พ.ศ.2537 ตั้งเป้าหมายในการปลูกประมาณ 800 ไร่ ได้มีการปลูกไม้ 3 ชนิด โดยปลูกกล้าไม้ลำพูแถวหน้า แซมแถวกลางและปลูกโกงกางแซมแถวใน ผลปรากฏว่าไม้โกงกางจะตายเหมือนเดิมเนื่องจากสู้เพรียงไม่ได้ แต่ลำพูและแซมรอดประมาณร้อยละ 50 ในปีนี้ชุมชนพบว่าจากการปลูกป่ามาประมาณ 3 ปี เกิดการเปลี่ยนแปลงคือชาวบ้านพบว่ามีปลากระบอกและเคยตาดำ ถึงแซม มาให้เห็นมากขึ้น

รูปที่ 2.3 แสดงสภาพป่าชายเลนตำบลคลองโคนในปัจจุบัน

ดังนั้นใน ปี พ.ศ.2538 จึงมีหน่วยราชการและองค์กรต่างๆ เห็นความสำคัญของการปลูกป่าเพิ่มขึ้นจัดสรรเงินทุนในการปลูกป่าให้แก่ชุมชน เช่น กปร.จังหวัดสมุทรสงคราม องค์กรจากประเทศเดนมาร์ก ประเทศออสเตรเลีย เข้ามาสนับสนุนมากขึ้น โดยตั้งเป้าหมายปลูกป่าจำนวน 1,200 ไร่ โดยเน้นปลูกกล้าไม้ลำพูและแซม ไม่มีการปลูกกล้าไม้โกงกางเนื่องจากชาวบ้านมั่นใจว่าจะไม่สามารถปลูกรอดได้ เนื่องจากพื้นที่อภบริเวณนี้เป็นดินเลนอ่อนและมีเพรียงชุกชุม โดยในปีนี้ปลูกป่าเพิ่มได้ ประมาณ 1,000 ไร่ พบว่ามีอัตราการรอดประมาณร้อยละ 65 ชาวบ้านมีความดีใจและยังพบว่าสัตว์น้ำชนิดหนึ่งที่หายไปจากคลองโคนแล้วไม่น้อยกว่า 10 ปี ได้กลับมีขึ้นแล้ว คือ หอยแครง ต่อมาในปี พ.ศ.2539 ทำให้ชาวชุมชนคลองโคนโดยการนำของลุงซง (อดีตผู้ใหญ่บ้านไพนุญธ์ รัตนพงศ์ระ) เริ่มมั่นใจและเชื่อมั่นถึงผลของการร่วมแรงร่วมใจกันปลูกป่า ก่อให้เกิดผลประโยชน์อย่างมากมาย จึงมีการดำเนินการปลูกป่าเพิ่มอีกประมาณ 170 ไร่รวมกับ 200 ไร่เศษที่เหลือจากปี พ.ศ.2538 ในขณะเดียวกันทางจังหวัดได้เริ่มเห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่เกิดขึ้น จึงได้หารือกันที่จะทูลเชิญสมเด็จพระเทพฯ เสด็จพระราชดำเนินมาปลูกป่าชายเลนและพระองค์ได้ตอบรับการเชิญและเสด็จมาปลูกป่าชายเลนที่ตำบลคลองโคน ในวันที่ 3 กันยายน 2540

หลังจากนั้นได้เสด็จมาปลูกป่าชายเลนที่ตำบลคลองโคนอย่างต่อเนื่อง คือ วันที่ 1 สิงหาคม 2541 วันที่ 7 กรกฎาคม 2542 และในวันที่ 19 กรกฎาคม 2545 จากการเสด็จพระราชดำเนินของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทำให้

การตื่นตัวและการให้ความร่วมมือในเรื่องการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลคลองโคน ได้รับความร่วมมือมากขึ้น โดยในปัจจุบันลุงซง (อดีตผู้ใหญ่ใหญ่ไพบูลย์ รัตนพงศ์ระ) ก็ยังเป็นแกนนำที่ร่วมมือและร่วมแรงกันกับชาวบ้านปลูกและดูแลป่าอย่างต่อเนื่องด้วยวัยที่สูงและมีโรคประจำตัวคือโรคหัวใจแต่ลุงซง (อดีตผู้ใหญ่ใหญ่ไพบูลย์ รัตนพงศ์ระ) ก็ยังมุ่งมั่นที่จะดำเนินกิจกรรมปลูกป่าอย่างต่อเนื่อง โดยปัจจุบันได้รับการเลือกให้ทำหน้าที่ประธานกลุ่มรักษ์ป่าชายเลนคลองโคน ซึ่งลุงซงจะกล่าวอยู่เสมอว่าจะทำงานนี้ไปจนกว่าจะหมดแรงหรือจนกว่าจะหมดลมหายใจ

รูปที่ 2.3 แสดงสภาพป่าชายเลน ต.คลองโคนในปัจจุบัน

2.3.2 องค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนพื้นที่ตำบลคลองโคนตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน

การจัดการป่าชายเลนในอดีต คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลกับครัวเรือน ทำให้เกิดสมดุลป่าชายเลน ก่อเกิดการขยายพันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์พืชชนิดต่างๆ ได้ตามธรรมชาติ มีการใช้เครื่องมือท้องถิ่นในการจับสัตว์น้ำ แต่เมื่อกระแสระบบทุนนิยมเข้ามาในพื้นที่ ทำให้ความต้องการในการบริโภคมีเพิ่มขึ้น ไม่เพียงแต่ใช้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้นแต่ยังมุ่งเพื่อการพาณิชย์ จึงต้องมีการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจับสัตว์น้ำ มีการทำลายพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำ สมดุลทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลง ความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง ต่อมามีการรณรงค์ให้กลับมาช่วยกันปลูกป่าชายเลนอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติกลับคืนมาเหมือนเดิมทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์น้ำ และการประกอบอาชีพ ยกเว้นหอยลายที่ไม่กลับมามีเหมือนเดิม

สิ่งที่ทำให้การจัดการป่าชายเลนกลับมาเหมือนเดิม ประกอบด้วย ภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคีเครือข่ายต่างๆ ที่ช่วยหนุนเสริมทั้งด้านนโยบาย งบประมาณ และการเผยแพร่ข้อมูลในพื้นที่ โดยภาคประชาชนเริ่มมีบทบาทสำคัญทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่อาสาเข้ามาช่วยงาน ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อที่ควรปรับปรุง ดังนี้

ข้อดี

-ชาวบ้านมีขวัญและกำลังใจในการทำงานอาสา จากการเสด็จเข้าร่วมปลูกป่าชายเลนของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีอย่างต่อเนื่อง

-ผู้ว่าราชการจังหวัดและภาคส่วนต่างๆ ให้ความสำคัญและช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงแต่เรื่องการปลูกป่าเท่านั้น แต่ยังมีหนุนเสริมการพัฒนาในพื้นที่ร่วมด้วย

-เกิดการจัดการและรักษาพื้นที่ป่าชายเลนร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อต้องการให้ทรัพยากรธรรมชาติกลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม เศรษฐกิจดี และกลับมาประกอบอาชีพในพื้นที่ของตนเองได้

ข้อที่ควรปรับปรุง

-ขาดการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชนว่า ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปลูกป่าชายเลนคืออะไร ทำให้ชาวบ้านคิดว่าจะมาปลูกพื้นที่ทำกินและไม่ให้ความร่วมมือในการปลูกป่า

-ขาดความต่อเนื่องเรื่องการหนุนเสริมของภาคส่วนราชการหรือสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่เข้ามาทำวิจัยในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านต้องเรียนรู้จากการทดลองทำด้วยตนเอง เสียเวลาในการเรียนรู้มาก เช่น ความเหมาะสมของพันธุ์พืชที่จะใช้ปลูกในแต่ละพื้นที่ ลักษณะของพื้นที่ที่จะปลูกป่าชายเลน เป็นต้น

กระบวนการดำเนินการจัดการป่าชายเลนที่ผ่านมา ทีมวิจัยดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 - ปัจจุบันโดยการเข้าไปเรียนรู้ไปจนได้ข้อค้นพบด้านต่างๆ สรุปได้ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ปลูกป่าชายเลน ควรเป็นพื้นที่ที่รกร้าง / ที่ดินที่ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์หรือเป็นพื้นที่ทำกิน ควรเป็นพื้นที่ที่ไหลพื้นน้ำก่อนเวลาน้ำแห้ง เพื่อป้องกันไม่ให้ต้นกล้าถูกน้ำท่วมและมีเพียงมาเกาะตาย

2. พันธุ์พืชที่ใช้ปลูก ควรปลูกแซมดำเป็นแนวแรก ลำพู และ โกงกาง จะช่วยให้ต้นพืชรอดตายได้สูงกว่า และจากการทดลองปลูกต้นกล้าในหลายพื้นที่ พบว่า พื้นที่คลองช่องหมู 4 - 7 เหมาะสมต่อการปลูกต้นแซมดำ พื้นที่ฝั่งแม่กลองเหมาะสมต่อการปลูกต้นลำพู

3. การดูแลและบำรุงรักษา

-ปักไม้ไผ่ห่าง 4 เมตร เพื่อเป็นแนวป้องกันไม่ให้เรือเข้ามาในพื้นที่ป่าชายเลน จะช่วยให้อัตราการรอดตายของกล้าไม้เพิ่มขึ้น

-ควรปลูกต้นกล้าช่วงเดือนกรกฎาคม - กันยายน เนื่องจากไม่มีน้ำช่วงกลางวัน ทำให้พื้นที่แห้งสามารถปลูกต้นกล้าได้ รวมทั้งในช่วงดังกล่าวจะมีฝนตก ถ้าต้นกล้าได้น้ำฝน ต้นกล้าที่จะตายมันจะรอดตายได้ ช่วยให้ต้นกล้าเจริญเติบโตได้ดี

-ต้นกล้าที่ใช้ปลูกควรสูง 60 - 70 ซม. เพื่อให้สูงพ้นน้ำ ป้องกันน้ำท่วมต้นกล้าตายและตัวเพียงเกาะต้นกล้า

-ช่วยกันดูว่าเชือกที่ผูกต้นกล้าขาดหรือไม่ ถ้าขาดก็ผูกเชือกซ่อมใหม่ ป้องกันต้นกล้าล้มเอน และตายได้

-หลังจากปลูกต้นกล้าควรวัดการเจริญเติบโตของพืชแต่ละชนิด และมีการซ่อมบำรุงต้นกล้า / ป่าชายเลนอย่างสม่ำเสมอ ซ่อมแซมต้นกล้าที่ตาย / เสียหาย

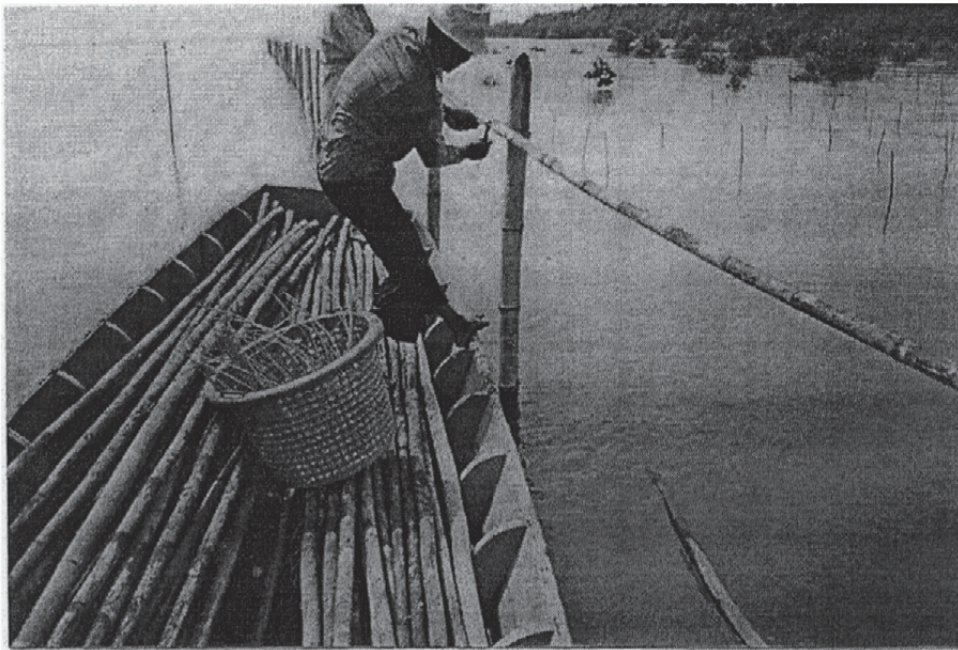
-ประเมินสภาพทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นช่วงๆ ได้แก่ หอย ปู ปลา เป็นต้น เพื่อหาความสัมพันธ์ของป่าชายเลนกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

4. กระบวนการดำเนินงาน ทีมวิจัยได้เล่าถึงกระบวนการดำเนินงานของภาคประชาชนและการหนุนเสริมจากหน่วยงานต่างๆ สรุปได้ดังนี้

-ภาคประชาชน เริ่มจากการพูดคุยระหว่างแกนนำ ผู้นำท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำหลังจากการเลี้ยกึ่งกุลาลำเลว ในช่วงปี พ.ศ.2534 กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านจึงร่วมมือกันปลูกป่าชายเลน แต่เนื่องจากชาวบ้านไม่เข้าใจว่าข้อดีของการปลูกป่าชายเลนคืออะไรและชาวบ้านคิดว่าจะมาปลูกที่กินเพื่อเอาไปปลูกป่าชายเลนจึงไม่ให้ความร่วมมือ แกนนำจึงเรียนรู้ผ่านการทดลองทำ ลองผิดลองถูก จนได้องค์ความรู้เรื่องการเลือกพื้นที่ปลูกป่าชายเลน พันธุ์พืชที่ใช้ปลูก การดูแลและบำรุงรักษา และการขยายพื้นที่ปลูกป่าชายเลน รวมทั้งอยู่

ระหว่างการศึกษาการเพาะต้นกล้าพันธุ์ใหม่ ๆ เพื่อจะนำมาปลูกในพื้นที่เพิ่มเติม กระบวนการดำเนินงานจึงเป็นแบบจิตอาสา มีงบประมาณเพียงค่าปลูกต้นกล้าพันธุ์ 15 บาท / ต้น แต่หลังจากนั้นการดูแลรักษาไม่มีงบประมาณจากหน่วยงานใดมาสนับสนุน แคนนำตั้งใจช่วยกันทำเพราะว่าเห็นผลประโยชน์จากการปลูกป่าชายเลน ทรัพยากรสัตว์น้ำกลับมาเหมือนเดิมทุกอย่าง ยกเว้นเพียงหอยลายที่ไม่กลับมา การดำเนินงานต้องอาศัยความอดทนเป็นอย่างมากจากอคติที่ชาวบ้านมีต่อแคนนำ แต่เมื่อผ่านช่วงวิกฤตไปได้ แคนนำก็เริ่มมีกำลังใจ และปัจจุบันช่วยกันขยายพื้นที่ปลูกป่าชายเลนออกไปจนครบทุกหมู่บ้าน โดยให้แคนนำแต่ละพื้นที่ดูแลป่าชายเลน จากนั้นแคนนำก็ไปหาลูกหลานหรือเพื่อนในพื้นที่เพิ่มเพื่อมาช่วยกันปลูกป่าต่อไป ตลอดจนมีการนำบทเรียนในอดีตมาปรับใช้กับการดำเนินงานในปัจจุบัน

-การหนุนเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ที่ชาวบ้านรู้สึกซาบซึ้งใจเป็นอย่างมาก คือ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงครามในขณะนั้น (นายวิธาน สุวรรณหัด) ที่มองเห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จึงให้งบประมาณมาช่วยเหลือเรื่องการปลูกป่าชายเลนและพานักข่าวลงมาทำข่าวเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โครงการปลูกป่าชายเลน ป่าไม้จังหวัดให้งบประมาณสนับสนุนการเพาะกล้าพันธุ์ และจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่เข้าไปศึกษาวิจัยในพื้นที่ แต่จะเห็นได้ว่างบประมาณต่างๆ เป็นเพียงการหล่อลื่น ไม่ได้มีความต่อเนื่องว่าจะจัดการอย่างไร จึงทำให้ชาวบ้านต้องเรียนรู้ผ่านการทดลองทำอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การทดลองเพาะกล้าพันธุ์ การอนุบาลกล้าพันธุ์ก่อนปลูก และการดูแลรักษา เป็นต้น เพื่อขยายพื้นที่ปลูกป่าชายเลน ทีมวิจัยคิดว่าหากมีนโยบายสนับสนุนการจัดการป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้สามารถขยายพื้นที่และปลูกป่าร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

รูปแสดง การปักไม้เป็นแนวป้องกันป่าชายเลนและพื้นที่ปลูกป่าชายเลน

รูปแสดง ต้นกล้าสำหรับใช้ปลูกป่า

รูปแสดง การปลูกป่าชายเลน

รูปแสดง การปลูกซ่อมแซมต้นไม้ที่ได้รับความเสียหายหรือตาย

นอกจากนี้แล้วยังพบว่า การจัดการป่าชายเลนในปัจจุบันมีปัจจัยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เข้ามาเกี่ยวข้องในพื้นที่ สรุปได้ดังนี้

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ตำบลคลองโคน

การท่องเที่ยวเริ่มมีขึ้นในปี พ.ศ.2548 และช่วง 3 – 4 เดือนที่ผ่านมาที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น นอกจากจะท่องเที่ยวแล้วยังมีการปลูกป่าชายเลนร่วมด้วย จึงเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในอดีตเริ่มจากการมาเที่ยวเพื่อช่วยกันปลูกป่าชายเลน แต่ปัจจุบันเป็นการพักผ่อน บางครั้งก็ไปปลูกป่าชายเลน บางครั้งก็มาพักผ่อนแต่ไม่ได้ปลูกป่า สัปดาห์ละ 300 – 400 คน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

เกิดจากการทำเรือใบพัดทำให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาเที่ยวในพื้นที่ ทำให้ใบพัดเรือที่วิ่งพานักท่องเที่ยวชมป่าชายเลนและการเลี้ยงหอยแครง เข้าทำลายต้นไม้บริเวณป่าชายเลนได้ ดินเลนและ อาจทำให้หอยแครงเกิดน้อยลงได้ ส่งผลต่อคนเก็บหอย แต่กับป่าชายเลนไม่มีผลกระทบมากนัก และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาปลูกป่าไม่ได้ช่วยเพิ่มปริมาณป่าชายเลนให้เพิ่มขึ้นมากนัก บางคนก็ไปดึงหอยนางรมที่ชาวบ้านเลี้ยงเอาไว้

แนวทางการแก้ไขปัญหา

ชาวบ้านช่วยกันทำแนวป่าชายเลนอย่างชัดเจน และบอกเรือที่วิ่งพานักท่องเที่ยวให้วิ่งในเส้นทางที่กำหนดเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

ดังนั้นวิธีการจัดการป่าชายเลนในปัจจุบันที่มีประสิทธิภาพ สรุปได้ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลคลองโคนเรื่องข้อดีและข้อเสียที่จะเกิดขึ้นจากการปลูกป่าชายเลน ได้แก่ ทรัพยากรสัตว์น้ำกลับคืนมา เศรษฐกิจดีขึ้น ชาวบ้านสามารถประกอบอาชีพจากป่าชายเลนได้ (หาฟืน หาปูหาปลา จับหอยแครง) เป็นต้น

2. มีการปักแนวการปลูกป่าชายเลนอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันปัญหาเรื่องการบุกรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้านและแสดงแนวพื้นที่ป่าชายเลนอย่างชัดเจน

3. ถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนไปยังเยาวชนหรือผู้ที่สนใจในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ เด็กนักเรียน นักท่องเที่ยว เป็นต้น

4. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ภาพรวมการปลูกป่าชายเลนให้ชุมชนและสาธารณะชนรับทราบ เพื่อการสร้างความร่วมมือในการปลูกป่าชายเลนตลอดไป ได้แก่ ขนาดพื้นที่ พันธุ์พืช ปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำที่เพิ่มขึ้น เป็นต้น

5. ชุมชนต้องเรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ค้นหาพันธุ์พืชที่ใช้ปลูกอย่างเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ การอนุบาลต้นกล้าก่อนการเพาะปลูก เป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบผลที่ได้และนำไปปรับใช้กับการปลูกป่ารุ่นถัดไป

6. อาจจะต้องมีการพูดคุยเพื่อวางกฎระเบียบร่วมกันในพื้นที่ป่าชายเลน ได้แก่ ถ้ามีพื้นที่ที่รกร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์ชาวบ้านสามารถเข้าไปปลูกป่าชายเลนได้เพื่อขยายพื้นที่ปลูกป่าชายเลน การจับสัตว์น้ำและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนร่วมกัน เป็นต้น

บทที่ 3

การวิเคราะห์ผล

3.1 กระบวนการดำเนินงาน

ทีมวิจัยตำบลคลองโคน เริ่มการจัดประชุมเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจในพื้นที่หมู่บ้านต่างๆ ซึ่งผู้เข้าร่วมมีความแตกต่างกันไปตามช่วงอายุ ชุมชนบางส่วนมีความเข้าใจแนวทางการดำเนินงาน เป้าหมายและความเป็นมาของโครงการ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการทำงานในพื้นที่ต่างๆ มากขึ้น จากการที่ชุมชนมีความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน ทำให้ทีมวิจัยสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ของตำบลคลองโคนได้บางส่วนจากเวทีสร้างความเข้าใจ สำหรับกิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลทีมวิจัยมุ่งเน้นการลงสัมภาษณ์ในพื้นที่ ทำให้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา สถานการณ์ของชุมชน นอกจากนี้ยังรวมถึงข้อมูลสถานการณ์และศักยภาพของป่าชายเลนตำบลคลองโคนในบางส่วน เนื่องจากชุมชนคลองโคนมีความเป็นมาเก่าแก่ มีข้อมูลประวัติศาสตร์มากมาย ข้อจำกัดของการทำกิจกรรม คือ ควรจัดเวทีในช่วงเวลาที่เหมาะสม ไม่ขัดต่อการประกอบอาชีพของชุมชนที่ต้องอาศัยการเกิดน้ำขึ้นน้ำลง จะช่วยให้เก็บรวบรวมข้อมูลได้สมบูรณ์ครบถ้วน การสรุปและตรวจทานข้อมูลนั้นชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบความถูกต้อง ช่วยเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์ร่วมกัน นอกจากนี้ผู้ที่เข้าร่วมเวทีการเก็บข้อมูลเป็นบางครั้ง หรือผู้ที่ไม่เคยเข้าร่วมก็มีโอกาสในการรับรู้ข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนคลองโคนด้วย

จากการดำเนินงานของทีมวิจัยในระยะที่ 1 ตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ในโครงการ ทั้งเรื่องการสร้างความรู้เข้าใจการดำเนินงานโครงการ การศึกษาข้อมูลเรื่องราวความเป็นมาและสถานการณ์ของชุมชนคลองโคน และการศึกษาข้อมูลสถานการณ์ ศักยภาพของป่าชายเลน และข้อมูลความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน แต่เป็นเพียงรายละเอียดบางส่วนเท่านั้น จะมีเพิ่มเติมในรายงานระยะที่ 2 สำหรับการดำเนินงานในระยะที่ 2 ทีมวิจัยไม่ได้มีการจัดกิจกรรม เนื่องจากมีการกิจในชุมชนทั้งภารกิจส่วนตัวและขาดความเข้าใจเรื่องกระบวนการดำเนินงานวิจัยจึงขาดกระบวนการเรียนรู้ แต่ทีมประสานงานได้ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ ศักยภาพของป่าชายเลน และข้อมูลความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนตั้งแต่อดีต - ปัจจุบันเพิ่มเติม

ข้อมูลที่ได้จากเวทีสร้างความเข้าใจการดำเนินงานโครงการมีทั้งประวัติศาสตร์ชุมชน ความสัมพันธ์ และสภาพความเปลี่ยนแปลงของป่าชายเลนที่เกิดขึ้น แต่เป็นเพียงรายละเอียดบางส่วนเท่านั้น ดังนั้นทีมวิจัยจึงได้วางแผนเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องราวความเป็นมาและสถานการณ์ของชุมชนคลองโคน โดยแบ่งทีมลงพื้นที่สอบถามจากผู้เฒ่าในหมู่บ้านย้อนหลังไปได้ประมาณ 80 - 90 ปี ใช้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเครื่องมือในการพูดคุย บรรยายภาพในการพูดคุยดีมาก บางพื้นที่ลดความขัดแย้งลง และเป็นข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้ นอกจากนี้ในการประชุมแต่ละเวทียังมีข้อมูลของสถานการณ์ ศักยภาพของป่าชายเลน และข้อมูลความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนเพิ่มเติมด้วย

แต่จากการดำเนินงานของทีมวิจัยพบว่าข้อจำกัดเรื่องอายุ สุขภาพ ความเป็นตัวตน และฐานประสบการณ์ในฐานะนักพัฒนาของทีมวิจัยบางส่วน ทำให้ทีมวิจัยขาดความชัดเจนในแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไม่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ ทีมประสานงานจึงต้องคอยหนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการมอบหมายภาระงานให้กับทีมประสานงานลงพื้นที่เป็นรายโครงการ ขาดความเข้มข้นในการหนุนเสริมต่อทีมวิจัย จึงไม่สามารถถึงกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นออกมาได้อย่างชัดเจน ทีมวิจัยบางคนมีความเข้าใจบ้างแต่เกรงใจความอาวุโสของทีมวิจัยบางคน บางคนติดภารกิจทำให้บางคนใจร้อนทดลองปลูกป่าไปล่วงหน้า ทำให้การดำเนินงานล่าช้า ทีมวิจัยบางคนก็ยังมองกระบวนการดำเนินงานวิจัยเป็นงานพัฒนา ทีมประสานงานจึงได้หารือร่วมกัน

ภายในทีมและมีความเห็นร่วมกันว่า โครงการนี้จะสามารถเก็บรวบรวมองค์ความรู้สถานการณ์ ศักยภาพของป่าชายเลน และข้อมูลความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนได้อย่างสมบูรณ์ ถ้ามีการจัดทีมประสานงานลงพื้นที่ที่หนุนเสริมอย่างใกล้ชิด มีบทบาทเสมือนเป็นหนึ่งในทีมวิจัย โดยแผนการดำเนินงานในระยะต่อไปถ้าชุมชนต้องการทำงานพัฒนา ป่าชายเลนก็ให้ดำเนินการ แต่ทีมประสานงานจะต้องชวนทีมวิจัยถอดบทเรียนออกมาเป็นข้อมูล / องค์ความรู้ได้

จากข้อจำกัดของทีมวิจัยที่เป็นผู้สูงอายุ มีปัญหาเรื่องการบันทึก และยังขาดกระบวนการเรียบเรียง ทีมประสานงานจึงจะพยายามพาทีมวิจัยทำกิจกรรมเพื่อถอดองค์ความรู้ / ข้อมูล โดยทีมวิจัยอาจจะทำเป็นงานพัฒนาแต่ทีมประสานงานจะลงพื้นที่สรุปถอดบทเรียนและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับเรื่องข้อมูลสถานการณ์ ศักยภาพของป่าชายเลน และองค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนตั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวไม่ได้มีการจัดเวทีสรุปวิเคราะห์และตรวจทานร่วมกันในชุมชน แต่เป็นการสัมภาษณ์จากทีมวิจัยหลายๆ คน แล้วนำบทสรุปที่ได้มาตรวจทานกับทีมวิจัยผู้ให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง ก็พบว่าข้อมูลที่ได้ทุกคนตอบคำถามตรงกัน ตลอดจนสามารถศึกษาได้จากสภาพป่าชายเลนที่ปลูกในพื้นที่ตำบลคลองโคนได้จริง องค์ความรู้เรื่องการจัดการป่าชายเลนอยู่ในตัวทีมวิจัยทุกคน สามารถสื่อสารได้ แต่บันทึกออกมาเป็นตัวอักษรไม่ได้ นอกจากนี้ทีมวิจัยบางส่วนยังมีแผนงานว่าต้องการทำงานวิจัยต่อยอดจากโครงการนี้เรื่องการเลี้ยงหอยแครง ซึ่งเป็นทรัพยากรสัตว์น้ำที่สำคัญและสร้างรายได้อย่างมั่นคงให้กับคนในชุมชนคลองโคนต่อไป

3.2 องค์ความรู้จากการทำงานวิจัย

3.2.1 สถานการณ์และองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนตำบลคลองโคน

ป่าชายเลนของพื้นที่ตำบลคลองโคนในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านสามารถตัดต้นไม้โกงกางและแสมเพื่อนำไปเผาถ่านขาย เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าถ่านที่นี่มีคุณภาพ ตลอดจนสามารถทำการประมงสัตว์น้ำได้หลากหลาย ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา ซึ่งในอดีตมุ่งเน้นการทำประมงเพื่อบริโภคในครัวเรือน ต่อมาในปี 2529 เริ่มมีการทำนาเกลือเพิ่มมากขึ้นประกอบกับกระแสน้ำโขงเปลี่ยน ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนถูกทำลายเพื่อปรับเป็นบ่อเกลือการค้า ซึ่งทำกันเชิงการค้า ต้องการได้ปริมาณมากๆ ระบบน้ำที่ไหลเวียนเสีย ทำการเลี้ยงกุ้งขาดทุน ชาวบ้านหลายรายเป็นหนี้สินจำนวนมาก ต้องหนีออกจากชุมชนไปหากินในพื้นที่อื่น มีบ่อเกลือร้างในพื้นที่จำนวนมาก พอๆ กับพื้นที่ป่าชายเลนที่ลดจำนวนลงอย่างมาก สัตว์น้ำที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ลดปริมาณลง บางชนิดสูญหายไป

เมื่อมีการฟื้นฟูปลูกป่าชายเลนในปี 2534 กลับพบว่าสัตว์น้ำบางชนิดกลับมาเหมือนเดิม และที่สร้างอาชีพให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี คือ การเลี้ยงหอยแครง ชาวบ้านจึงเริ่มหันมาปลูกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่องโดยได้รับทุนสนับสนุนจากจังหวัดและป่าไม้ตลอดมา ทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจในการรักษาและค้นหาคำถามความรู้ท้องถิ่นในการจัดการป่าชายเลน บางเรื่องเป็นองค์ความรู้ที่มีมาตั้งแต่ในอดีต (ระยะเวลาในการปลูกป่าชายเลน) บางเรื่องคิดค้นขึ้นมาใหม่ (ต้องปลูกแสมแนวแรกตามด้วยโกงกาง) บางเรื่องเรียนรู้จากธรรมชาติ (การดูแลรักษาต้นกล้า) โดยชาวบ้านเริ่มมีการพูดคุยระหว่างแกนนำ ผู้นำท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำหลังจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำล้มเหลว ในช่วงปี พ.ศ.2534 กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านจึงร่วมมือกันปลูกป่าชายเลน แต่ชาวบ้านไม่เข้าใจว่าปลูกป่าชายเลนแล้วคืออะไรและกลัวว่าจะมาบุกรุกที่ดินทำกินเพื่อเอาไปปลูกป่าชายเลนจึงไม่ให้ความร่วมมือ แกนนำจึงเรียนรู้ผ่านการทดลองทำ ลองผิดลองถูก จนได้องค์ความรู้เรื่องการเลือกพื้นที่ปลูกป่าชายเลน พันธุ์พืชที่ใช้ปลูก การดูแลและบำรุงรักษา และการขยายพื้นที่ปลูกป่าชายเลน รวมทั้งอยู่ระหว่างการศึกษาค้นคว้าพันธุ์ใหม่ ๆ เพื่อจะนำมาปลูกในพื้นที่เพิ่มเติม

กระบวนการดำเนินงานในช่วงแรกได้รับการหนุนเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ที่ชาวบ้านรู้สึกซาบซึ้งใจเป็นอย่างมาก คือ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงครามในขณะนั้น (นายวิธาน สุวรรณทัด) ที่มองเห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จึงให้งบประมาณมาช่วยเหลือเรื่องการปลูกป่าชายเลนและพานักข่าวลงมาทำข่าวเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โครงการปลูกป่าชายเลน ป่าไม้จังหวัดให้งบประมาณสนับสนุนการเพาะกล้าพันธุ์ และจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่เข้าไปศึกษาวิจัยในพื้นที่ ชาวบ้านทำงานแบบจิตอาสา แต่หลังจากนั้นการดูแลรักษาไม่มีงบประมาณจากหน่วยงานใดมาสนับสนุน เกษนนำตั้งใจช่วยกันทำเพราะว่าเห็นผลประโยชน์จากการปลูกป่าชายเลนทรัพยากรสัตว์น้ำกลับมาเหมือนเดิมทุกอย่าง ยกเว้นเพียงหอยลายที่ไม่กลับมา การดำเนินงานต้องอาศัยความอดทนเป็นอย่างมากจากอคติที่ชาวบ้านมีต่อเกษนนำ แต่เมื่อผ่านช่วงวิกฤตไปได้เกษนนำก็เริ่มมีกำลังใจ และปัจจุบันช่วยกันขยายพื้นที่ปลูกป่าชายเลนออกไปจนครบทุกหมู่บ้าน โดยให้เกษนนำแต่ละพื้นที่ดูแลป่าชายเลน จากนั้นเกษนนำก็ไปหาลูกหลานหรือเพื่อนในพื้นที่เพิ่มเพื่อมาช่วยกันปลูกป่าต่อไป ตลอดจนมีการนำบทเรียนในอดีตมาปรับใช้กับการดำเนินงานในปัจจุบัน

3.2.2 การจัดการป่าชายเลนที่มีประสิทธิภาพในตำบลคลองโคน

1. การสร้างความเข้าใจและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลคลองโคนเรื่องข้อดีและข้อเสียที่จะเกิดขึ้นจากการปลูกป่าชายเลน ได้แก่ ทรัพยากรสัตว์น้ำกลับคืนมา เศรษฐกิจดีขึ้น ชาวบ้านสามารถประกอบอาชีพจากป่าชายเลนได้ (หาฟืน หาปูหาปลา จับหอยแครง) เป็นต้น

2. การถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนไปยังเยาวชนหรือผู้ที่สนใจในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ เด็กนักเรียน นักท่องเที่ยว เป็นต้น ควบคู่กับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ภาพรวมการปลูกป่าชายเลนให้ชุมชนและสาธารณะชนรับทราบ เพื่อการสร้างความร่วมมือในการปลูกป่าชายเลนตลอดไป ได้แก่ ขนาดพื้นที่ พันธุ์พืช ปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำที่เพิ่มขึ้น เป็นต้น

3. การเรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชายเลนอย่างต่อเนื่องของชุมชน ได้แก่ ค้นหาพันธุ์พืชที่ใช้ปลูกอย่างเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ การอนุบาลต้นกล้าก่อนการเพาะปลูก เป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบผลที่ได้และนำไปปรับใช้กับการปลูกป่ารุ่นถัดไป

6. การพูดคุยเพื่อวางกฎระเบียบร่วมกันในพื้นที่ป่าชายเลน ได้แก่ ถ้ามีพื้นที่ที่รกร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์ชาวบ้านสามารถเข้าไปปลูกป่าชายเลนได้เพื่อขยายพื้นที่ปลูกป่าชายเลน การจับสัตว์น้ำและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนร่วมกัน การปักแนวการปลูกป่าชายเลนอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันปัญหาเรื่องการบุกรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้านและแสดงแนวพื้นที่ป่าชายเลนอย่างชัดเจน การจัดการการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อป่าชายเลน เป็นต้น

บทที่ 4

บทเรียนที่ได้จากการทำวิจัย

4.1 กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย

ทีมวิจัยได้ดำเนินกิจกรรม 2 กิจกรรมหลัก คือ กิจกรรมสร้างความเข้าใจโครงการ และการเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ทีมประสานงานช่วยทีมวิจัยออกแบบการดำเนินงานโดยใช้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเครื่องมือหลัก เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งของชุมชนในอดีต สร้างความสัมพันธ์ใหม่ และเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ชุมชนผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของทีมวิจัย ทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัว มีการบอกเล่าเรื่องราวในอดีตให้กับทีมวิจัยเป็นอย่างดี ความสัมพันธ์เชิงบวกเกิดขึ้นในชุมชน ผู้สูงอายุในชุมชนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลก็มีความสุขที่ได้เล่าเรื่องราวเก่าๆ ของชุมชน ผู้เข้าร่วมเวทีเก็บข้อมูลก็ได้รับรู้ข้อมูลเพิ่มเติมทั้งที่เคยได้รับรู้มาแล้วจากการเล่าสืบต่อกันมาของพ่อแม่หรือบางส่วนที่ไม่เคยรับรู้หรือเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่ ทำให้ทีมวิจัยเกิดความภาคภูมิใจที่ได้ทำงานนี้

ทีมวิจัยเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และองค์ความรู้เรื่องป้าชายเลนเป็นอย่างดี ตลอดชีวิตคลุกคลีอยู่กับป้าชายเลน และการประมงชายฝั่ง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตอยู่แล้ว สิ่งทีทีมวิจัยทำเป็นการปฏิบัติการแต่ขาดกระบวนการวิจัยเข้าไปจัดการอย่างเป็นระบบ ประกอบกับข้อจำกัดเรื่องอายุ การประกอบอาชีพที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ การบันทึกรายงาน และการเรียนรู้เรื่องการจัดการกระบวนการดำเนินงานวิจัย จึงทำให้ทีมวิจัยไม่ค่อยเกิดกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากนัก โครงการนี้เริ่มต้นจากการพัฒนาโจทย์วิจัยโดยการพาทีมวิจัยไปศึกษาดูงานประเด็นป้าชายเลนและการทำประมงที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดสตูล ซึ่งมีลักษณะวิถีชุมชนและสภาพปัญหาที่คล้ายกัน รวมทั้งทีมประสานงานตระหนักถึงความสำคัญขององค์ความรู้เรื่องการจัดการป้าชายเลนที่มีอยู่ในทีมวิจัยและบุคคลเป็นอย่างมาก หากไม่มีการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ดังกล่าวอาจจะสูญหายไปกับอายุที่มากขึ้นของแต่ละบุคคลได้ จึงได้ขอการอนุมัติงบประมาณดำเนินงานจาก สกว. สำนักงานภาค และคาดว่าทีมวิจัยจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับทีมวิจัยโครงการอื่นๆ ที่มีบทเรียนการดำเนินงานวิจัยได้ในเวทีการประชุมเครือข่ายนักวิจัยและกลุ่มตั้งจะสะสมทรัพย์ประจำเดือน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทีมวิจัยมีการนำเสนอแต่เพียงกิจกรรมของโครงการ ไม่สามารถจัดระบบวิธีคิดเรียบเรียง และสะท้อนข้อมูลเชิงงานวิจัยได้เหมือนกับโครงการอื่นๆ

จากการสัมภาษณ์ทีมวิจัย (นายเคชา จือเหลียง และนายสมพงษ์ สุดสนิท) พบว่า กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกระบวนการทำงานวิจัยและการประชุมเวทีเครือข่ายนักวิจัย ทำให้ตนเองได้รู้ในสิ่งที่ไม่รู้มาก่อน และปัญหา/อุปสรรคต่อกระบวนการเรียนรู้ คือ ทีมวิจัยมีการแบ่งบทบาทแต่ไม่ได้ทำหน้าที่ตามแผนงานที่พูดคุยร่วมกัน ทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมหรือขยายผลการเรียนรู้ไปสู่นักเรียนหรือชุมชนได้ องค์ความรู้ในการจัดการป้าชายเลนจึงไม่ได้ขยายผลสู่กลุ่มเป้าหมายอื่นต่อ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยอาจจะไม่สามารถสรุปออกมาได้แต่มีองค์ความรู้อยู่อย่างครบถ้วนในทีมวิจัยแต่ละบุคคล

ทีมประสานงานจึงวางแผนการดำเนินงานระยะที่ 2 ของโครงการ ปรับเป็นการถอดองค์ความรู้ของทีมวิจัยจากการทำกิจกรรม ซึ่งสัมพันธ์กับงบประมาณ โครงการฟื้นฟูชุมชนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนที่สนับสนุนเรื่องการจัดการป้าชายเลน การปลูกป่า มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในชุมชน และเมื่อมีการทำกิจกรรม ก็จะสรุปบทเรียน ช่วยบันทึกข้อมูล / องค์ความรู้ที่ได้ มาจัดหมวดหมู่และสรุปวิเคราะห์ร่วมกับทีมวิจัย คาดว่าจะช่วยเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ทีมวิจัยเพิ่มขึ้น และสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลของกิจกรรมให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วน

4.2 กระบวนการมีส่วนร่วมกับความเปลี่ยนแปลงในชุมชน

ทีมวิจัยใช้การประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกันในช่วงแรก มีการแบ่งพื้นที่ในการจัดกิจกรรมการเก็บข้อมูลของแต่ละคน ทำให้การเก็บข้อมูลเป็นไปในลักษณะการสัมภาษณ์มากกว่าการจัดเวทีพูดคุยเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ชุมชนบางส่วนจึงขาดการมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลและการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวที ทำให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนลดลง นอกจากนี้กระบวนการจัดเวทีที่ทีมวิจัยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นับถือของคนในชุมชนหรือแม้กระทั่งสมาชิกในทีมด้วยกัน ส่งผลทำให้การแสดงความคิดเห็นหรือการเสนอแนะของผู้เข้าร่วมในเวทีไม่ค่อยมีการแสดงความคิดเห็นมากนัก รวมทั้งการประสานผู้เข้าร่วมเวทีก็ขาดความต่อเนื่องและความกระตือรือร้นในการประสานงาน ทำให้การจัดเวทีเพื่อเก็บข้อมูลและสร้างการมีส่วนร่วมนั้นเป็นเพียงคนเฉพาะกลุ่มที่ทีมวิจัยเอง ตลอดจนที่เลี้ยง ไม่มีการวางแผนการติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ มีการปรับเปลี่ยนที่เลี้ยง ทำให้ทีมวิจัยไม่เข้าใจกระบวนการวิจัยที่สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การจัดการระบบการเงิน - บัญชี และการจัดการปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้จะพบว่าการทำงานในช่วงแรกทีมวิจัยให้ให้ความร่วมมือดี เมื่อจะจัดเวทีหรือทำกิจกรรมจะไปกันทั้งทีม แต่ต่อมากกระบวนการมีส่วนร่วมลดลงจากภารกิจเรื่องการประกอบอาชีพและการท่องเที่ยวในพื้นที่ ขาดการประชุม ขาดการบันทึก ทำให้ไม่มีสรุปการทำกิจกรรมของโครงการ สำหรับการดำเนินงานในระยะที่ 2 มีแต่การพูดคุยเพียงอย่างเดียวแต่ไม่มีการบันทึก ทำให้ขาดข้อมูลในการพูดคุยและขาดความต่อเนื่องในการทำงาน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในความคิดเห็นของทีมวิจัย (นายเดช จือเหลียง) นำเสนอว่า ชาวบ้านที่เข้าใจให้ความร่วมมือในการดูแลป่าชายเลนเป็นอย่างดี แต่บางคนก็ไม่เข้าใจและไม่ได้มีส่วนร่วมในการดูแลป่าชายเลน โดยส่วนตัวทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลายจากการประชุมในแต่ละเวที สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องของตนเองกับเครือข่ายนักวิจัยจากพื้นที่อื่นได้ และจากการที่มีหน่วยงานหลายหน่วยงานเข้ามาในพื้นที่ แต่ชาวบ้านขาดการบันทึกจึงไม่มีข้อมูลนำเสนอเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการนำข้อมูลที่ได้จากในเวทีประชุม / สัมมนา มาใช้ในการดำเนินงานในชุมชนได้อย่างเหมาะสม

4.3 ปัญหา / อุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย

-ทีมวิจัยขาดความเข้าใจในแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลและความสัมพันธ์ของการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานล่าช้า

-ทีมวิจัยพบว่ามีข้อจำกัดเรื่องอายุ สุขภาพ ความเป็นตัวตน และฐานประสบการณ์ในฐานะนักพัฒนาของทีมวิจัยบางส่วน ทำให้ทีมวิจัยขาดความชัดเจนในแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไม่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้

-ที่เลี้ยงที่ลงพื้นที่หนุนเสริมในช่วงแรก ขาดความเข้มข้นในการดำเนินงาน ไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและดึงองค์ความรู้ของชุมชนออกมาได้อย่างชัดเจน ชุมชนจึงขาดความเข้าใจถึงกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูล และรอการหนุนเสริมจากทีมประสานงาน

-ทีมวิจัยมีการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับระบบการขึ้น-ลงของน้ำ ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ถึงแม้จะเข้าร่วมประชุมได้ก็ไม่สามารถที่จะอยู่ร่วมประชุมจนจบได้

-กระบวนการสำคัญของงานวิจัย คือ การจดบันทึก ซึ่งทีมวิจัยยอมรับว่าขาดการจดบันทึก ทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลที่มีอยู่และสื่อสารต่อชุมชนหรือหน่วยงานอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงได้รับความร่วมมือไม่มากนัก

-ทีมวิจัยบางส่วนทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นในช่วง 3 – 4 เดือนที่ผ่านมา ทำให้การประชุมของชาวบ้านลดลง จึงไม่ได้ไม่มีการทำกิจกรรมตามแผนงานที่กำหนดไว้

-ทีมวิจัยมีความเกรงใจต่อผู้นำ / ผู้อาวุโส เมื่อผู้นำไม่ทำกิจกรรมก็ไม่กล้าที่จะทำกิจกรรมด้วยตนเอง กลัวว่า จะเกิดปัญหาเรื่องความขัดแย้งขึ้นภายในทีมวิจัย / ชุมชนได้

4.4 ข้อคิดเห็น ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะต่องานวิจัย

4.4.1 ทีมประสานงาน

จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว อาจจะไม่สามารถสร้างเสริมแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับทีมวิจัยได้มากนัก แต่ที่เลียงจะต้องชวนคิดชวนคุยร่วมกับทีมวิจัยและทีมวิจัยร่วมกับชาวบ้านอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน สรุปข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสะท้อนและตรวจสอบข้อมูลคืนสู่ชุมชน เพื่อสร้างแนวคิดในการอนุรักษ์และปลูกป่าชายเลนอย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานตรงตามแผนงานและได้รับข้อมูลอย่างครบถ้วน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการจัดการป่าชายเลนร่วมกัน ที่เลียงจึงต้องลงพื้นที่หนุนเสริมอย่างใกล้ชิด เป็นตัวช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประสานการดำเนินกิจกรรมของโครงการ และสรุปบทเรียนเป็นระยะๆ จากฐานคิดงานพัฒนาของทีมวิจัยที่มีบทบาทและภารกิจในชุมชนมายาวนาน และปรับสู่การนำข้อมูลไปใช้ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชนต่อไป

4.4.2 ทีมวิจัย

ทีมวิจัยมองว่าที่เลียงให้ความสนใจทีมวิจัยเป็นอย่างดี แต่ก็ทำงานลำบากเพราะว่าทีมวิจัยไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ ทีมวิจัยเองต้องทำกิจกรรมเตรียมไว้บ้างเพื่อขอความคิดเห็นจากที่เลียง แต่ที่ผ่านมาทีมวิจัยไม่ได้ทำอะไรไว้รองรับ จึงขาดความต่อเนื่อง และมองว่าถ้าทีมวิจัยทำงานได้ตามแผนงานที่วางไว้จะช่วยแก้ไขปัญหาระบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ได้ ซึ่งสถานการณ์ปัจจุบันเริ่มส่งผลกระทบต่อชุมชนและป่าชายเลนแล้ว

ภาคผนวก

โครงการ ศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีภาคผนวก ดังนี้

ก. สรุปรายงานการประชุม

ข. สรุปภาพกิจกรรมของโครงการ

ก. สรุปรายงานการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน

โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน

วันที่ 24 กรกฎาคม 2548 เวลา 10.00 น.

ณ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายประเทือง	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นายปรีชา	ข้าสมัย	50/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นางบุญรอด	คอกไม้จิ้น	1/4 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นางสมหมาย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายเดชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7. นายสมพงษ์	สุคสนิท	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8. นายวินัย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9. นางบังอร	ตัวกลั่น	1/15 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10. นายไพบุลย์	รัตนพงศ์ธร	1/3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
11. นางสาวเกศสุดา	บุญธรรม	29 ม.7 ต.ปลายโพรงพาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
12. นายนิศักดิ์	โคนิติ	29 ม.7 ต.ปลายโพรงพาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
13. นายศิริวัฒน์	คันธารส	ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จ.สมุทรสงคราม
14. นายชินนวัฒน์	มณีศรีขำ	32 ม.7 ต.ปลายโพรงพาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
15. นางสาวพรทิพย์	ลัมประสิทธิ์วงศ์	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สรุปการแลกเปลี่ยนพูดคุย

คุณชินนวัฒน์ มณีศรีขำ กล่าวเปิดเวทีเสริมสร้างฯ และแนะนำคุณพรทิพย์ ลัมประสิทธิ์วงศ์ ผู้แทนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จากนั้นคุณเดชา จือเหลียง ได้เล่าถึงภารกิจที่ได้ไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับป่าชายเลนและการทำประมง ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ว่า ที่ตำบลลิคี จังหวัดสตูลมีการจัดการเกี่ยวกับป่าชายเลนและการจัดการประมงในตำบลให้เป็นรูปธรรม มีการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ในป่าชายเลนอย่างดีโดยได้มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด, องค์การบริหารส่วนตำบล, นักวิชาการและหน่วยงานราชการคอยให้คำแนะนำ อีกทั้งยังมีจังหวัดอื่น ๆ เช่น จังหวัดตรังเข้ามาศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนความรู้อีกด้วย

คุณสมพงษ์ สุคสนิท ซึ่งเป็นอีกท่านหนึ่งที่ได้ไปศึกษาดูงานพร้อมกับคุณเดชา จือเหลียง ได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้และคำแนะนำกับนักวิชาการเรื่องป่าชายเลนตำบลคลองโคน ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก และได้ถามที่ประชุมว่า เราจะจัดการเกี่ยวกับป่าชายเลนอย่างไรและเป็นไปในทิศทางใด

คุณไพบุลย์ รัตนพงศ์ธร ได้กล่าวว่า เราจะต้องเริ่มทำการวิจัยในพื้นที่ โดยมีแนวทางดังนี้คือ ให้ทีมวิจัยคลองโคนเข้าไปพูดคุยสอบถามประวัติของหมู่บ้านคลองโคนจากผู้สูงอายุของหมู่บ้าน โดยจะทำการสำรวจในวันที่

28 กรกฎาคม 2548 ที่ หมู่ 5 และหมู่ 3 วันที่ 5 สิงหาคม 2548 ที่หมู่ 4 และแบ่งทีมวิจัยให้สลับสับเปลี่ยนกันไปในแต่ละ หมู่

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน
ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 29 กรกฎาคม 2548 เวลา 15.00 น.
ณ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายประเทือง	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นายปรีชา	จำสมัย	50/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นางบุญรอด	คอกไม้จีน	1/4 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นางสมหมาย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายเคชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7. นายสมพงษ์	สุคนิธ	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8. นายวินัย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9. นางบังอร	ตัวกลั่น	1/15 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10. นายไพบูลย์	รัตนพงศ์ระ	1/3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
11. นางปาริชาติ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
12. นางช่อนกลิ่น	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

สรุปการแลกเปลี่ยนพูดคุย

หมู่ที่ 3

ผู้ให้ข้อมูล คุณลุงดิเรก รัตนพงศ์ระ

คุณลุงดิเรก รัตนพงศ์ระ อายุ 85 ปี เป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ซึ่งครอบครัวของคุณลุงนั้น พ่อเป็นคนจีนมา กับเรือสำเภา ในขณะที่ลอยเรืออยู่ในทะเลนั้นได้เกิดพายุทำให้เรือล่ม แต่โชคดีที่ได้ปลาโลมาช่วยชีวิตไว้จึงทำให้รอดตายมาได้ และได้มาตั้งรกรากอยู่ที่ตำบลคลองโคน ในขณะนั้นหมู่บ้านคลองโคนมีจำนวนบ้านไม่ถึง 10 หลังคาเรือน ได้ประกอบอาชีพตัดไม้โกงกางขายและทำประมงชายฝั่ง และได้แต่งงานกับแม่ซึ่งเป็นคนจีนเหมือนกัน มีบุตร-ธิดา รวม 13 คน” จากนั้นทีมวิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของตำบลคลองโคน ซึ่งได้ความว่า “กำนันตำบลคลองโคนคนแรกที่คุณลุงดิเรกจำได้ คือ กำนันเต็ก จือเหลียง ซึ่งเป็นคนจีน ประกอบอาชีพทำล้างไม้ในทะเล (ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นอวน) ในสมัยก่อนตำบลคลองโคนเป็นตำบลที่ปิด การเดินทางลำบากเพราะต้องอาศัยการเดินทางโดยเรือ (วัดคลองโคนแต่ก่อนเป็นทะเล) อาชีพในอดีต คนในอดีตประกอบอาชีพตัดไม้ขาย ไม้โกงกาง แสมดำ แสมขาว นำไปขายที่จังหวัดราชบุรี โดยการนำลงเรือล่องไปตามแม่น้ำในสมัยก่อนนั้นในทะเลมีปลาจำนวนมาก ไม่มีการซื้อขายกันแต่จะเป็นการแลกเปลี่ยนกันเป็นส่วนมาก ในกรณีที่จะมีการซื้อขายกันนั้นก็จะเป็นการซื้อขายไม้โกงกางนำมาเผาถ่านโดยจะเผาเตาเผาจากจังหวัดเพชรบุรี และนำไปขาย” การคมนาคมติดต่อสื่อสารกันเป็นไปอย่างยากลำบากต้องใช้เรือในการเดินทาง ไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้อย่างปัจจุบันนี้ ปัจจุบันนี้ คุณลุงดิเรกกับภรรยา มีฐานะความเป็นอยู่อย่างสบายไม่ได้ลำบากเนื่องจากมีลูกหลานคอยดูแลเอาใจใส่ อีกทั้งด้านสุขภาพร่างกาย ยังแข็งแรงดี

หมู่ที่ 7

ผู้ให้ข้อมูล

คุณยายแฉล้ม ผิวคำ

คุณยายแฉล้ม ผิวคำ อายุ 95 ปี ได้มานั่งคุยให้ความรู้กับทีมวิจัยว่า ได้มาอยู่ที่บ้านคลองช่องตั้งแต่อายุเพียง 6 ขวบ มากับบิดาชื่อคุณพ่อเจริญ ขวัญอ่อน ไม่ได้มีบ้านอยู่แต่อาศัยอยู่ในเรือประทุนคล้ายเรือต่อ ได้มาจอดในคลองช่อง คุณยายประกอบอาชีพประมง คือ รอเขาคาตามชายป่า ทำปีกรอปลากระบอก เก็บหอยแครง ซึ่งสัตว์น้ำในสมัยนั้นมีมากมาย ต่อมาบิดาได้ปลูกบ้านตรงบริเวณที่เคยจอด เพราะอยู่ชายทะเล และต่อมาไม่นานก็มีป่าชายเลนงอกออกไป จากที่บ้านของคุณยายประมาณ 3 กม. คุณยายจึงได้อาศัยไม้ป่าชายเลนในการประกอบอาชีพโดยการตัดไม้แสมขาว ไปขายสวน และสัตว์น้ำที่จับได้มาก็เอาไปแลกเปลี่ยนที่ตลาดนัดคลองโคน ที่บริเวณบ้านคอนจั่น สัตว์น้ำที่เอาไปแลกเปลี่ยนจำพวกหอยแครง ปลากระบอกเค็ม กุ้ง ปูทะเล ปูม้า หอยเสียบแห้ง หอยเสียบสด ซึ่งของที่แลกมาได้เป็นจำพวก มะพร้าว มะละกอ ละครูด ชมพู ฝรั่ง น้ำตาลมะพร้าว นอกจากนี้คุณยายยังประกอบอาชีพจับปูแสมขาย โดยมีคนซื้อมาจากอำเภออัมพวา โดยเรือประทุนมาจอดที่บ้านของคุณยายเพื่อซื้อปูแสมและทำการคองเค็ม เมื่อได้ปูแสมในปริมาณตามที่ต้องการแล้วจึงได้นำไปขายเสียที่หนึ่ง แล้วก็กลับมารับซื้ออีกแบบนี้เป็นประจำ ส่วนหอยแครงนั้นเก็บขายได้ถึง 15 สตางค์ ต่อมามีคนคิดเลี้ยงหอยแครงเป็นคอก โดยผู้ที่เลี้ยงหอยแครงคนแรกคือ ครูเชย เอนกลาง แล้วยังมีอีกหลายคน เช่น นายชิน จริยธรรม นายอิง เอื้อสกุล นายเฉลียว กาลปักษ์ นายเอียง กาลปักษ์ เป็นต้น

เรื่องการเรียนหนังสือสมัยก่อนของคนคลองช่อง

คณะได้ไปถามท่านผู้สูงอายุของพวกเราแล้วว่า ผู้ที่เล่าให้ฟังก็บอกว่าเมื่อท่านมีอายุประมาณ 11 ปีขึ้นไปจะไปเรียนที่ศาลาการเปรียญวัดธรรมประสิทธิ์ ครูที่มาสอนคนแรกคือ นายเชย เอนกลาง ผู้สอนสมัยนั้น ต่อมาคือ ครูชิน จริยธรรม มาสอนก็มีเด็กนักเรียนสมัยนั้นอายุมากๆ ก็มาเรียนด้วย ครูชินสอนได้ระยะหนึ่งก็ลาไปบวชและครูเชย เอนกลางก็มาสอนอีก ครูชินลาสิกขาบวชแล้วก็กลับมาสอนอีก ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2484 ได้มีนายไสว สุพรรณอ่วม เป็นครูใหญ่มาสอน ต่อมาต่อถึงพ.ศ.2486 ครูไสวได้ย้ายไปก็มีครูสะอาด เปรมสุข มาสอนในปี พ.ศ.2486 จนถึง พ.ศ.2508 ต่อมาก็มาสร้างเป็นโรงเรียนเมื่อปี พ.ศ.2517 โรงเรียนนี้ชื่อว่าโรงเรียนวัดธรรมประสิทธิ์

ผู้ปกครองของหมู่บ้านเรานั้น

คณะได้ไปถามพระสะอาด เปรมสุข กับคุณป้าไกร และคุณป้าเอียง กาลปักษ์ ว่าใครเป็นผู้ใหญ่คนแรกของหมู่บ้านคลองช่อง คนแรกไม่แน่ใจว่าเป็นใคร มารู้ว่าคนที่เป็นผู้ใหญ่ คือ นายผิว พุ่มทอง

คนที่ 2 นายจ้อย จริยธรรม

คนที่ 3 ผู้ใหญ่เตียงม นุตโรทัย

คนที่ 4 ผู้ใหญ่ชื่น แก้วอยู่

คนที่ 5 นายกนก จือเหลียง

คนที่ 6 ผู้ใหญ่สงบ นุตโรทัย

คนที่ 7 ผู้ใหญ่เอียง กาลปักษ์

คนที่ 8 ผู้ใหญ่บัว ชลภูมิ

ต่อมาคลองช่องก็แยกหมู่บ้านอีกหมู่บ้านหนึ่ง คือฝั่งตะวันตกของคลองช่องเป็นหมู่ที่ 7 เมื่อปี พ.ศ. 2526 และชาวบ้านได้เลือกนายเดชา จือเหลียง เป็นผู้ใหญ่วัดบ้านคนแรกของหมู่ 7 ที่ตั้งขึ้นใหม่นั้น

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน

ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 7 สิงหาคม 2548 เวลา 15.00 น.
ณ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายประเทือง	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นางไล	ขอแสง	ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นางปุ่น	การะเกตุ	ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นางสมหมาย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายเคชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7. นายสมพงษ์	ศุคสนิท	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8. นายวินัย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9. นางเผือก	กงมูล	ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10. นางปาริชาติ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
11. นายนิติศักดิ์	โดนินิ	29 ม.7 ต.ปลายโพรง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
12. นายศิริวัฒน์	กันทาส	ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จ.สมุทรสงคราม
13. นายชินวุฒ	มณีนคร	32 ม.7 ต.ปลายโพรง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม

สรุปการแลกเปลี่ยนพูดคุย

หมู่ที่ 2

- ผู้ให้ข้อมูล
1. คุณยายไล ขอแสง
 2. คุณยายเผือก กงมูล
 3. คุณยายปุ่น การะเกตุ

คุณยายไล ขอแสง อายุ 85 ปี คุณยายเผือก กงมูล อายุ 85 ปี คุณยายปุ่น การะเกตุ อายุ 82 ปี เป็นชาวคลองโคน แต่กำเนิด บิดามารดาประกอบอาชีพทำประมงชายฝั่ง เก็บหอย รอคอย การยกกุ้ง การทำกะปิ โดยส่วนที่เป็นทะเลอยู่ บริเวณวัดคลองโคนในปัจจุบัน บริเวณปากแพรกหรือปากคลองมีเรือสำเภาอับปางจำนวน 2 ลำ มองจากวัดคลองโคน เห็นเสากระโดงเรือได้ ทำให้มีคนเข้าไปเก็บของเก่าขายกันเป็นจำนวนมาก ต่อมาผู้อ้างสิทธิ์เก็บเงินผู้ที่เข้าไปเก็บของเก่าในเรือทำให้ชาวบ้านไม่พอใจเป็นอย่างมาก ปัจจุบันไม่พบเห็นซากเรือสำเภาเนื่องจากการกัดเซาะของน้ำทะเล

ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบลคลองโคนมีหลายท่านด้วยกัน อาทิเช่น

1. กำนันเด็ก จือเหลียง กำนันคนแรกของตำบลคลองโคน
2. กำนันนาค ตัวกลั่น
3. กำนันเส็ง เทียมแสงอรุณ
4. กำนันเหรียญ การะเกตุ
5. กำนันเฉลย การะเกตุ

6. ผู้ใหญ่หอม
7. ผู้ใหญ่หน่อ
8. ผู้ใหญ่เส็ง
9. ผู้ใหญ่สาย
10. ผู้ใหญ่เหรียญ
11. ผู้ใหญ่อื่น ฯลฯ

ครูในโรงเรียนวัดคลองโคน

1. ครูป้อม
2. ครูยงค์
3. ครูเหมือง
4. ครูนิ่ม
5. ครูเล็ก
6. ครูน้อย
7. ครูก้าน ฯลฯ

วัดคลองโคนนั้น มีทั้งสิ้น 3 แห่ง แต่ปัจจุบันนี้ย้ายออกไป 2 แห่งจึงเหลือวัดคลองโคนอยู่เพียง 1 แห่ง โดยมีเจ้าอาวาสวัดคลองโคน ดังนี้

1. พระอาจารย์เปลี่ยน
2. พระอาจารย์สุข
3. พระอาจารย์นงค์
4. พระอาจารย์เชียม
5. พระอาจารย์ผวน
6. พระอาจารย์ชาญ ฯลฯ

การประกอบอาชีพของชาวบ้านในตำบลคลองโคน

1. ตัดไม้ขาย
ในสมัยนั้นการตัดไม้ในป่าเป็นเรื่องปกติไม่มีกฎหมายหรือข้อหวงห้ามแต่อย่างใด ไม้ที่ตัดได้นั้นนำไปขายเพื่อเผาทำถ่าน, เป็นฟืนหุงต้มในครัวเรือน, ทำไม้สอก, ทำไม้หลา, ไม้ค้ำกล้วย, เป็นฟืนในโรงหล่อพระ, ใช้ทำกระดานเลน โดยขายได้แผ่นละ 10 สตึง หรือ 3 บาท
2. การรอกเคยการทำกะปิ
การรอกเคยและการทำกะปิมีมานานกว่า 100 ปีแล้ว โดยที่ไม่มีผู้ใดรู้ว่าใครเป็นผู้คิดค้นเป็นคนแรก โดยใช้อุปกรณ์ในการรอกเคย คือ ผ้ามุ้งมาทำละวะ ความยาวของปากละวะประมาณ 2-2.5 วา
3. การยอกุ้ง
ผู้ที่ริเริ่มอาชีพยอกุ้ง คือ คุณตามุ่ม ปานประทีป, คุณตาเรียม – คุณตาซ็อน คลองโคน โดยใช้กิ่งไม้ นำมาทำปึกยอก ซึ่งไม้ที่ใช้นั้นเป็นไม้ที่ตัดมาจากป่าชายเลน
4. การลงลิ้ง
ผู้ที่ประกอบอาชีพลงลิ้งเป็นคนแรกคือ กำนันเด็ก จือเหลียง โดยใช้ลิ้งที่ทำจากไม้ ต่อมาจึงเปลี่ยนมาใช้ลิ้งที่ทำจากอวนแทนเพราะให้ความคงทนมากกว่า

การซื้อขาย แลก-เปลี่ยน

ตลาดนัดแห่งแรกของตำบลคลองโคน ผู้ที่เป็นเจ้าของตลาดคือ คุณตาสุด - คุณยายแดงไทย ซึ่งชาวบ้านที่นำของไปขายหรือแลกเปลี่ยนกันนั้น ไม่ต้องเสียเงินค่าที่ให้กับเจ้าของตลาด

ตลาดนัดแห่งที่สองของตำบลคลองโคน ผู้ที่เป็นเจ้าของตลาดคือ คุณตาแนม ซึ่งในตลาดนัดแห่งนี้ ผู้ที่จะเข้าไปขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าจะต้องเตรียมเงินมาจากบ้านในการเสียค่าที่ขายของในราคาลำละ 5 บาท

การซื้อขายกันมีเพียงข่าวสารเท่านั้นที่จะต้องซื้อขายในราคาถึงละ 12 สตางค์ สินค้าอย่างอื่นสามารถนำมาแลกเปลี่ยนกันได้

คณะกรรมการวิชัยคลองโคน

ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 7 สิงหาคม 2548 เวลา 18.00 น.
ณ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายประเทือง	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นางไล	ยอแสง	ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นางปุ่น	การะเกตุ	ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นางสมหมาย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายเคชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7. นายสมพงษ์	สุดสนิท	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8. นายวินัย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9. นางเฟื้อง	คงมูล	ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10. นางปาริชาติ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
11. นายนิติศักดิ์	โตนิติ	29 ม.7 ต.ปลายโพรงพาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
12. นายศิริวัฒน์	คันธารส	ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จ.สมุทรสงคราม
13. นายชินนวัฒน์	มณีศรีจำ	32 ม.7 ต.ปลายโพรงพาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม

สรุปการแลกเปลี่ยนพูดคุย

คุณยายไล ยอแสง คุณยายเฟื้อง คงมูล คุณยายปุ่น การะเกตุ บิดามารดาประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง เก็บหอยแครงในทะเล รอคอยทำกะปิตากำ การขอกุ้ง

เรื่องโรงเรียนไปเอาข้อมูลที่โรงเรียนวัดคลองโคน เรื่องวัดคลองโคน ตาเกษม คำรอนบุญ ผู้ดำเนินสร้างโบสถ์ใช้วัสดุตามวัดต่าง ๆ (ช่วยกันสร้าง)

วัดคลองโคน จุดที่ 1 วัดคลองโคนก็ย้ายออกมาตามชาวบ้าน

วัดคลองโคน จุดที่ 2 วัดคลองโคนก็ย้ายออกมา

วัดคลองโคน จุดที่ 3 โบสถ์สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2507

เรื่องไม้ นับเป็นท่อน ไม้เรือไปขาย สมัยก่อนไม่ใช้การจับแล้วจึงตัด

การประกอบอาชีพของชาวบ้านในตำบลคลองโคน

ตัดไม้ขาย ใช้ทำประมงชายฝั่ง - ค้าขาย - โรงหล่อพระ - เลี้ยงตาล

ไม้โกงกาง เผาถ่าน - ทำหล่อพระ

ไม้แสมดำ, ไม้แสมขาว เลี้ยงตาล

ไม้ศอก จากไม้โกงกาง ยาว 50 ซม. ใช้หุงต้ม

ไม้หลา จากไม้โกงกาง ยาว 90 ซม. ใช้เผาถ่าน

เรื่องป่าไม้ ป่าสมัยก่อนตั้งแต่โบราณใช้วิธีจับจอง-คนใหม่ก็ไปจับจองต่อ (คนแรกจับจองก่อน คนหลังจับจองทีหลัง) สมัยก่อนมีวิธีการคัดเลือกตามลำคลอง

แสมขาว มีอยู่ 10 ต้น ก็ใช้วิธีเลือกตัดต้นใหญ่ เหลือต้นเล็กไว้

แสมดำ ตัดเป็นคอง ตัดให้หมดและแสมขาวจะขึ้นแทนจากนั้นตัดแสมขาวทิ้งให้หมดแล้วจึงลงไม้โก่งทางวิธีใช้ค้ำขวานเป็นเครื่องมือวัดระยะ

วิธีจับจอง การจองโดยถางเป็นแดนหรือซุดเป็นร่องน้ำ แล้วแต่จะเอาเท่าไร 50 ไร่หรือ 100 ไร่ ที่ดินที่เหลือนคนต่อไปจึงได้จับจอง

การปลูกป่าโก่งทางครั้งแรก ยังหาข้อมูลไม่ได้ต้องสอบถามข้อมูลจากรุ่นปู่ย่า การปลูกบ้านสมัยก่อน ใช้ไม้โก่งทางปลูกบ้าน นอกจากคนที่มีฐานะจะไปซื้อไม้มาปลูกบ้าน เช่น ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้สัก การนำไม้โก่งทางมาปลูกบ้านต้องนำไปฝังดินก่อนประมาณ 6 เดือน

กระดานเลน กระดานเลนทำได้จากไม้ทุกอย่าง

ถอบปลา ถอบปลาใช้ต้นไม้ตัดกิ่งไม้ชายป่ามาทำปีกถอบปลา (ปลากระบอก)

กะปิคลองโคน เคยระยอง เคยคลองโคน เคยเพชรบุรี ถ้าเอาเคยระยองมาทำกะปิคลองโคน จะได้กะปิไม่เหมือนกันเพราะเป็นดินทราย และถ้าเอาเคยเพชรบุรีกับเคยชลบุรี มาทำเป็นกะปิจะได้กะปิเหมือนกันเพราะเป็นดินทรายเหมือนกัน เพราะพื้นที่ไม่เหมือนกัน การทำกะปิก็แตกต่างกัน (เรื่องกะปิจะนัดมาประชุมวันหลัง) เรื่องคุณภาพน้ำไม่เหมือนกัน

เรื่องขอยก ตามุ่ม ป่านประทีป ตาป่าน ขอแสง ตามา ขอแสง ใช้ไม้ป่าชายเลน

ตลาดนัด น้ดบางลี่ บางพรหม ปากท่อ เจ้าของตลาดนัดคลองโคน คือ ขยายแดงไทย ข้าวสารถึงละ 12 บาท ตลาดนัดคลองโคน เป็นตลาดนัดที่ใหญ่ของตำบลคลองโคน ค่าเรื่อนัดประมาณ 0.50-2.00 บาท ตลาดนัดแห่งนี้จะแลกเปลี่ยนสินค้ากันนัดประจำ 7 คำ และ 12 คำ

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน

ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 21 สิงหาคม 2548 เวลา 15.00 น.
ณ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลอง โคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายประเทือง	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลอง โคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นายไพฑูย์	รัตนพงศ์ธระ	1/3 ม.3 ต.คลอง โคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นายเคชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลอง โคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นายสมพงษ์	สุคตนิท	33/1 ม.4 ต.คลอง โคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายสนอง	ใจสุข	102 ม.7 ต.คลอง โคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7. นายนิพันธ์	เทียนทอง	2 ม.4 ต.คลอง โคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8. นายละออง	พุ่มไทร	142/2 ม.7 ต.คลอง โคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9. นางบังอร	ตัวกลั่น	1/15 ม.2 ต.คลอง โคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10. นางบุญรอด	คอกไม้จัน	1/4 ม.2 ต.คลอง โคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
11. นายชินวุฒน์	มณีสรีขำ	ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จ.สมุทรสงคราม
12. นายศิริวัฒน์	คันธารส	32 ม.7 ต.ปลายโพรงพาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม

สรุปการแลกเปลี่ยนพูดคุย

ความรู้สึกละเอียดของนักวิจัยทีมคลองโคน

ตามที่เราได้รับความรู้จากคนรุ่นเก่า เป็นเรื่องที่เรารู้มานานแล้ว เมื่อเราไปถามท่านท่านก็มีความตั้งใจที่จะมอบความรู้ความทรงจำของท่านมาให้เราได้เรียนรู้กัน และเรามีความภูมิใจในงานที่เราตั้งใจทำ

ความรู้สึกละเอียดของทีมงาน

ต้องการให้ทีมงานมีความตั้งใจให้มากกว่านี้ในการทำงาน อยากให้ทุกคนร่วมมือร่วมใจกัน ใครมีความรู้ในเรื่องใด ขอให้บอกออกมารอย่าเก็บไว้คนเดียว อีกทั้งยังต้องการให้คนอื่นที่มีความสนใจมีโอกาสเข้ามาร่วมในทีมของเราด้วย

ส่วนในเรื่องของการสำรวจข้อมูลประวัติของตำบลคลองโคนนั้น ข้อมูลที่เราทำการสำรวจกันมายังไม่สมบูรณ์ การพูดคุยมักจะอยู่ในรูปของการเล่าประวัติของผู้ถูกสอบถาม ไม่ได้ใจความ ทำให้ทีมวิจัยเข้าใจไขว้เขว ดังนั้นจึงต้องระดมหัวข้อในการสอบถามเช่น คลองในหมู่บ้านเป็นอย่างไร วัตถุประสงค์ คลองเชื่อมกันได้อย่างไร เป็นต้น

การนัดประชุมในครั้งต่อไป ขอให้นัดประชุมในช่วงหยุดน้ำ (ช่วงที่น้ำในทะเลไม่แห้งชาวบ้านไม่สามารถออกไปทำมาหากินได้) เพื่อความพร้อมเรียงกันของทีมงาน โดยจะนัดประชุมเดือนละ 1 ครั้ง

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน

ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 26 สิงหาคม 2548 เวลา 10.00 น.
ณ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายประเทือง	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นายไพฑูรย์	รัตนพงศ์ธระ	1/3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นายเดชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นายสมพงษ์	สุคสนิท	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายสนอง	ใจสุข	102 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7. นายนิพันธ์	เทียนทอง	2 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8. นายละออง	พุ่มไทร	142/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9. นางบังอร	ด้วงกลิ่น	1/15 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10. นางบุญรอด	คอกไม้จัน	1/4 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
11. นายชินวุฒน์	มณีศรีจำ	ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จ.สมุทรสงคราม
12. นายศิริวัฒน์	คันธารส	32 ม.7 ต.ปลายโพรงพาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม

สรุปการแลกเปลี่ยนพูดคุย

เปิดประชุม

คุณชินวุฒน์ มณีศรีจำ กล่าวเปิดเวที

ลุงคิเรก รัตนพงศ์ธระ เล่าประวัติครอบครัว พ่อเป็นคนจีนชื่อพันซ์มาแต่งงานกับแม่แก้ว กำนันเด็ก จือเหลียง ทำอาชีพตั้งจับปลาในทะเลใช้ไม้ฉวน ใช้อวนเป็นเครื่องมือ สมัยก่อนเป็นตำบลคลองโคน เป็นตำบลปิด การเดินทางลำบาก (ต้องเดินทางทางเรือ) วัดคลองโคนสมัยก่อนเป็นทะเล สมัยนี้เป็นวัดที่ 3

อาชีพ ตัดไม้ขาย-แสมดำ-แสมขาว-ไม้โกงกาง นำไปขายชาวสวน ขายไปเรื่อย ๆ จนถึงราชบุรี ไม้โกงกาง นำมาเผาถ่านโดยจะเผาเผาถ่านจังหวัดเพชรบุรีและนำไปขายที่กรุงเทพ

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน

ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 10 กันยายน 2548 เวลา 13.00 น.
ณ หมู่ที่ 5 และ 7 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียบดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายวินัย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นายไพฑูลย์	รัตนพงษ์ระ	1/3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นายเคชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นายสมพงษ์	สุคนิธ	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายสนอง	ใจสุข	102 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7. นายละออง	พุ่มไทร	142/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8. นางเฮียง	กาลปักข์	144 ม. 7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9. นางไกร	เปรมสุข	65 ม.5 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10. พระสะอาด	เปรมสุข	วัดธรรมประสิทธิ์
11. นายนิคค์กั	โตนิติ	ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จ.สมุทรสงคราม

สรุปการแลกเปลี่ยนพูดคุยหมู่ที่ 5 ผู้ให้ข้อมูล

1. พระอาจารย์สะอาด เปรมสุข
2. คุณยายเฮียง กาลปักข์
3. คุณยายไกร เปรมสุข

คณะของสกว. ร่วมกับคณะของคลองช่อง ได้มีมติพระอาจารย์สะอาด เปรมสุข คุณป้าไกร เปรมสุข และ คุณป้าเฮียง กาลปักข์ อยากจะทราบข้อมูลของคลองช่องเรื่อง วัดคลองช่องในสมัยก่อนนั้น พระอาจารย์สะอาดเล่าว่า วัดคลองช่องเมื่อก่อนนี้ ตั้งอยู่ห่างจากคลองสมเด็จประมาณ 500-600 เมตร เพราะปากคลองช่องจะขึ้นไปจดคลอง สมเด็จและคลองขุดคอนจัน คุณป้าไกรได้เล่าให้ฟังว่าคุณตาเรือง พุ่มทอง คุณพ่อของท่าน เป็นผู้คิดและขุดคลองคอน จันจากปากคลองช่องไปจนถึงหน้าวัดธรรมประดิษฐ์ (คลองโค่นบน) คณะได้ถามคุณป้าเฮียงว่า ทราบไหม่ว่าวัดของ เราตั้งอยู่ฝั่งไหนของคลองช่อง พระสะอาดก็ตอบให้ว่าอยู่ทางฝั่งตะวันออกของคลองช่อง ตอนนั้นไม่รู้ว่าเป็นสำนัก สงฆ์หรือวัด รู้แต่ว่าเมื่อก่อนนี้วัดเป็นมหานิกาย คณะได้ถามอีกว่า แล้วมีการย้ายหรือไม่ พระสะอาดตอบว่าได้ย้ายมา อยู่ที่ยังตะวันตกของคลองช่อง แต่ไม่รู้ว่าเป็นเจ้าอาวาสชื่ออะไร เมื่อมาอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดเก่า ถึงรู้ว่าผู้มาเป็นเจ้าอาวาส ชื่อหลวงตาเปลี่ยน หลังจากนั้นวัดคลองช่องก็เปลี่ยนเป็นแปลงจากมหานิกายมาเป็นธรรมยุติ หลังจากที่เป็นวัดนิกาย ธรรมยุติแล้วก็มีพระที่มามีอยู่ต่อคือ พระอาจารย์แสง รูปที่ 2 คือ พระธรรมธะเจริญได้มาจากวัดธรรมนิมิต รูปที่ 3 คือ พระอาจารย์จวง ได้มาจากวัดมหาสมณาราม (เขาวังเพชรบุรี) ต่อมารูปที่ 4 คือ พระอาจารย์ปลัดอู๊ดมาจากวัดมหาสมณาราม (เขาวังเพชรบุรี) ในสมัยพระปลัดอู๊ดเป็นเจ้าอาวาสวัดคลองช่อง ก็เปลี่ยนชื่อเป็น วัดธรรมประสิทธิ์ เมื่อ พ.ศ. 2492 ได้พระอาจารย์ชลิตร ธรรมคุณ มาจากวัดเกตการาม อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน
ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 11 กันยายน 2548 เวลา 13.30 น.
ณ หมู่ที่ 5 และ 7 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายไพฑูรย์	รัตนพงษ์ระ	1/3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นายเดชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นายสมพงษ์	สุคตนิท	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นายละออง	พุ่มไทร	142/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายขริม	แก้วมณี	ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7. นายเลียง	พุง	ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8. นายกร	แก้วประสม	ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9. นายสงบ	แก้วมณี	ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10. นายวิรัช	แก้วประสม	ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
11. นายนิพนธ์	เทียนทอง	1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
12. นายนิติศักดิ์	โตนิต	ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จ.สมุทรสงคราม
13. นางชมพูนุท	แย้มสรวง	26/10 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
14. นางกัลยา	รัตนบุรี	17/2 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
15. นางนิศกร	วงศาโรจน์	27/3 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
16. นายชาตรี	บุญนุช	98/3 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
17. นายสมพร	เกตุแก้ว	43 ม.5 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
18. นายศิริวัฒน์	คันธารส	ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จ.สมุทรสงคราม

สรุปการแลกเปลี่ยนพูดคุย

เปิดเวที โดยนายสมพงษ์ สุคตนิท นักวิจัย

ครอบครัวที่มาอยู่ครอบครัวแรก คือครอบครัวของลุงขริม แก้วมณี บิดามารดา ชื่อนายเคลือบ-นางคำ เป็นบุตรของนายดวงและยายบุญ โดยมีนายไล่ ผลคก เป็นผู้ใหญ่บ้านเป็นคนแรก บ้านแพรงทะเลเดิมชื่อแพรงแม่ศรี มีบ้านเรือนอยู่ประมาณ 10 ครัวเรือน ต่อมา มีประชากรมากขึ้น 40-50 ครัวเรือน

การประกอบอาชีพ

1. ตัดไม้

ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพตัดไม้ขายที่ตำบลบางตะบูน จังหวัดเพชรบุรี หรือ จังหวัดราชบุรี ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1-2 วัน ช่วงเวลาที่ตัดไม้จะเป็นช่วงน้ำท่วมและช่วงน้ำลดก็จะลำเลียงไม้ที่ตัดไว้แล้วออกมาไว้ที่บ้านและนำไปขาย การปลูกต้นไม้ทดแทนจะทำในช่วงก่อนเข้าพรรษา โดยจะเก็บฝักโกงกางมาไว้และนำไปปลูกในช่วงเข้าพรรษา ชาวบ้านบางคนปลูกไม้โกงกางขายได้รอบเดียว แล้วก็ต้องขายที่ดินไป เนื่องจากมีฐานะยากจน

2. เก็บหอย รอยเคยและการทำกะปิ

การเก็บหอย รอยเคยและการทำกะปิ จะนำไปขายที่ตำบลบางพรหม ตำบลบางลี่ หรือไปขาย หรือแลกเปลี่ยนสินค้าอื่นตามตลาดนัด การรอกะปิในสมัยก่อนนั้น ได้มาถึงวันละ 50-100 กก.

3. การจับปลา จับกุ้ง

ทั้งปลาและกุ้งมีชุกชุมมากทั้งในคลองและในทะเล โดยวิธีการจับปลาใช้การทำกล่า ลงอวน ส่วนวิธีการจับกุ้งใช้วิธีการขอกุ้ง ซึ่งในแต่ละวันได้ในปริมาณที่มาก

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคก

ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 20 กันยายน 2548 เวลา 13.00 น.

ณ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายประเทือง	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นายไพบุลย์	รัตนพงศ์ธร	1/3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นายเคชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นายสมพงษ์	สุคนิศา	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายนิพันธ์	เทียนทอง	2 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7. นายวินัย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8. นายปรีชา	จำสมัย	50/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9. นางบังอร	ตัวกลั่น	1/15 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10. นางบุญรอด	ดอกไม้จัน	1/4 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

สรุปการแลกเปลี่ยนพูดคุย

ม.4 บ้านแพรกทะเล

1. ลำดับถิ่นฐาน

ราวปี พ.ศ.2398 มีกลุ่มตระกูลหนึ่งได้ย้ายมาจากคลองซ่อง มาอยู่ที่แพรกเล็กๆ แพรกหนึ่งนำโดยตาดวง ข่ายบุญ เอื้อสกุล แกมีลูกหลายคน ชื่อ ข่ายหมา ข่ายคำ ข่ายหอย ตาพิศ ตาจ้อย ตาหิม ตาแหลม ตารวย ข่ายโถ ข่ายบุญมีพี่น้อง 4 คน ได้แก่ ข่ายบุญ ข่ายล้วนตาเป๊ะ ข่ายแดง ยังมีคลองที่ติดต่อกับแพรกเล็กนี้ ซึ่งติดต่อกับคลองซ่อง ชื่อแพรกมอญ เพราะมีบ้านขามอญอยู่ปากแพรก เลยตั้งชื่อแพรกขามอญ แพรกเล็กๆ นี้ ยังตื่นเงิน ตาดวงแกริเริ่มและขอแรงลูกหลานช่วยกันขุดให้ลึกและยาว ในขณะขุด เขาเล่าว่าได้เจอแหวนทองคำ 1 วง เมื่อขุดแพรกแล้วให้ชื่อว่า แพรกแม่ศรี โดยทางปากแพรกออกทะเลปลายแพรกเชื่อมกับคลองโค่นได้

2. ประกอบอาชีพ

กลุ่มคนเหล่านี้มาปลูกบ้านอาศัยอยู่ประกอบอาชีพตัดไม้แสมขาว แสมดำ โกงกาง หาลู หาลา หากุ้ง หาลอย และรอเคย เมื่อพอได้กิน ส่วนที่เหลือก็นำไปขายที่บางตะนูน จังหวัดเพชรบุรี สมัยนั้น กุ้ง หอย ปู ปลา หาง่ายมาก เลยมีย้ายเข้ามาอยู่ในแพรกแม่ศรีมากขึ้น อยู่ตามประสาที่ ๆ นื่อง ๆ ประมาณ 10 กว่าครอบครัว ประมาณ 2-3 ปีต่อมา จึงตั้งเป็นหมู่บ้าน ม.4 ต.คลองโค่น โดยกรรมการเมืองส่งเจ้าหน้าที่มาเลือกผู้ใหญ่บ้านโดยการทดสอบคนที่พอมีความรู้โดยการเขียนหนังสือให้ดู และพอมีฐานะที่ดี จึงตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตอนนั้นได้ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายไต้ผลตก

3. ผู้ใหญ่บ้าน ม.4

หลังจากนายไต้ผลตก เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกประมาณ 2 ปี จึงลาออก ทางกรรมการเมือง ก็มาเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใหม่โดยใช้วิธีเดิม ได้นายพิศ เอื้อสกุลเป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 นายพิศ เอื้อสกุลอยู่ได้ 2 ปี ก็ปลดเกษียณ ได้ทำการเลือกใหม่ได้นายเคลือบ แก้วมณี คนที่ 3 นายเคลือบเป็นสามีนางคำ ลูกสาวตาดวงและข่ายบุญ นายเคลือบเป็นผู้ใหญ่อยู่

15 ปี ก็เกษียณ จึงต้องมีการเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ โดยใช้วิธีใหม่ โดยการประชุมชาวบ้าน และถามความสมัครใจว่า ใครต้องการเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้าง ให้อยู่กัน มีนายอู๊ด แก้วประสม เสนอตัวเป็นผู้ใหญ่บ้าน เพียงคนเดียว ทางคณะกรรมการอำเภอได้สอบถามที่ประชุมว่าเห็นด้วยหรือไม่ ที่ประชุมเห็นด้วย จึงได้แต่งตั้งนายอู๊ด แก้วประสม เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ จึงได้ทำการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่และแบบใหม่อีกครั้ง โดยนัดวันเลือกตั้งให้ชาวบ้านมาพร้อมกัน และเปิดรับสมัครและจับเบอร์หมายเลขผู้สมัคร แล้วประกาศชาวบ้านทราบโดยทั่วกัน และแจกหมายเลขให้ชาวบ้านเท่าจำนวนผู้สมัครครั้งนี้มีผู้สมัคร 3 คน ครั้งนี้ นายนิพนธ์ เทียนทอง ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 5

4. อาชีพปัจจุบัน

ผู้เฒ่า ผู้แก่ เล่าว่า อาชีพของเขาเมื่อก่อน ตอนมาอยู่ใหม่ ไม่มีอะไรให้ทำมากนัก ทำพออยู่ พอกินเท่านั้น บางคนเข้าป่าตัดไม้ กิ่งไม้ให้แห้งแล้วนำไปขาย ตามชาวสวนที่เขาทำน้ำตาลมะพร้าว และที่เขาเผาเปลือกหอย ทำปูนกินกับหมาก ตามตำบลต่างๆ เช่น บางขันแตก ปลายโพรงบาง พรหม และอัมพวา บางคนมีมากนำไปขายที่จังหวัดราชบุรี โดยการแจวเรือและพายไป พวกกุ้งหอยปูปลา โดยใช้อุปกรณ์ทำเอง โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ไม่มีเครื่องทุ่นแรงเหมือนสมัยนี้ บางพวกก็หาวิธีป้องกันเอง ส่งขายบ้าง บางครั้งก็นำไปแลกเปลี่ยนตามตลาดนัด เช่น ตลาดนัดคลองโคน น้ดบ้านนางแดงไทย (ข้างวัดธรรมประดิษฐ์) เพราะที่นั่นเป็นศูนย์รวมของพ่อค้า แม่ค้าจากที่ต่างๆ เช่น เพชรบุรี ราชบุรี บางน้อย บางพรหม อัมพวา และชาวสวนผัก ผลไม้ต่าง ๆ ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดา ก็แลกเปลี่ยนเอาไว้กิน ถ้าหากมีการก็ขายให้พ่อค้า แต่ปัจจุบันนี้ตลาดนัดและการแลกเปลี่ยนหายไปแล้ว ชาวบ้านมีอาชีพเพิ่มเติมหลายอย่าง เช่น เลี้ยงหอยแครง เลี้ยงหอยแมลงภู่ เลี้ยงกุ้ง (บ่อกุ้ง) เลี้ยงปลา เลี้ยงปู และป้อนเคยดำ แบบสมัยใหม่ ทำเรือรุน ทำละวระรอยเคย(ทำกะปิเคย) ซื่อกะปิคลองโคน จึงทำให้มีชื่อเสียงมาแต่โบราณ ตอนกระทั่งวันนี้ และอาชีพอีกอย่างหนึ่งของคนหนุ่มสาวสมัยนี้ คือ รับจ้างทำงานบริษัท ห้างร้าน และโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ สาเหตุที่หนุ่มสาวต้องไปทำงานรับจ้างเพราะทรัพยากรธรรมชาติค่อยๆ ลดลง หาได้ยากมากและประชากรเพิ่มมากขึ้น

5. การศึกษา

เมื่อก่อนไม่นิยมเข้าโรงเรียน จะมีส่วนน้อยได้จ้างผู้มีความรู้มาสอนในหมู่บ้านบ้าง โดยการบุกป่าฝ่าดงไปเข้าโรงเรียนบ้าง ที่ศาลาวัดคลองช่อง ซึ่งอยู่ที่วัดเก่า ห่างจากคลองแพรกแม่ศรีประมาณ 2.5 กม. จึงยากที่คนจะเข้าโรงเรียน ปัจจุบันวัด และโรงเรียนคลองช่องได้ย้ายมาอยู่ที่ใหม่ใกล้กว่าเดิม ทำให้มีคนเข้าโรงเรียนมากขึ้น และแบ่งไปเข้าโรงเรียนในเมือง ตามฐานะของชาวบ้าน เพราะการคมนาคมสะดวกขึ้น

6. การศาสนา

เมื่อปี พ.ศ.2537 มีพระสงฆ์รูปหนึ่งมาจากวัดทรงธรรม อ.เขาชัย จ.เพชรบุรี ชื่อ พระครูวัชร ธรรมสาร (อาจารย์บัว) ได้มาประชุมชาวบ้านเตรียมการก่อตั้งสำนักสงฆ์ขึ้นในหมู่บ้าน และได้ขอรับบริจาคที่ดินจากนางเพิ่ม กาลปักษ์ ซึ่งเป็นภรรยาอยู่ที่บ้านคลองช่อง และทำการขออนุญาตเรียไรหามีจิตศรัทธา สร้างสำนักสงฆ์ขึ้นชื่อ สำนักสงฆ์เพิ่มตามัคคีธรรม ได้พระอาจารย์ศรี ผู้ปกครองสำนักสงฆ์เป็นรูปแรก

7. การปกครอง

หมู่ 4 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ในปัจจุบันนี้มีบ้านเรือนอยู่ 133 หลังคาเรือน ประชากร 735 คน เป็นชาย 348 เป็นหญิง 387 (ปี 2548) นอกจากผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เมื่อปี 2534 ทางรัฐบาลให้มีการเลือกตั้ง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ละ 2 คน

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน

ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 14 พฤศจิกายน 2548 เวลา 13.00 น.
ณ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายประเทือง	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นายไพบูลย์	รัตนพงศ์ระ	1/3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นายเดชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นายสมพงษ์	สุคนิธา	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายนิพันธ์	เทียนทอง	2 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

เป้าหมาย

- ศึกษาประวัติความเป็นมา ต.คลองโคน
- สภาพพื้นที่ป่า/ทะเล/การทำมาหากิน
- สร้างความเข้าใจกับชาวบ้าน

นัดประชุม

วันที่ 28 พฤศจิกายน 2548 จะไปบ้านผู้ใหญ่ทอง ผู้ใหญ่สนั่น ให้ผู้ใหญ่ทั้งสองคนชวนผู้เฒ่าผู้แก่มานั่งฟัง นัดเวลา 13.00 น. เราจะทำรายงาน 6 เดือน ตั้งวันที่ 1 ก.ค. 48 ถึง 1 ธ.ค. 48

การเก็บข้อมูลของถนนคลองโคน ความเข้าใจ

เราทำวิจัย เรื่องข้อมูลของคนที่เราไปหาเขาเปลี่ยนแปลงอย่างไร

เวที	หมู่ 5-7-4	ผู้ใหญ่เดชา-ลุงเปี้ยก-ลุงจง-เขาชัดเจน
เวที	หมู่ 2-3	ผู้ใหญ่มานะ-ลุงชงค์-วินัย-ประเทือง-ปรีชา
เวที	หมู่ 1	จะต้องไปบ้านกำนันเฉลย การะเกตุ (ไปบ้านผู้ใหญ่ทอง)

1. เราจะเล่าเรื่องประวัติของชาวบ้านก่อน
2. และเรื่องประวัติการทำมาหากิน-ของชาวตำบลคลองโคน เรื่องสัตว์น้ำ วิถีชีวิต
3. ก็จะไปจบเรื่อง ป่าชายเลน

เรื่องประวัติให้เน้นเรื่องความสัมพันธ์อย่าให้แตกความสามัคคี เราเรื่องประวัติศาสตร์ ขยายวงให้มากขึ้น-คนที่มาร่วมให้มีความรู้สึกออกมา-บรรยายกาให้คิด-ให้คนแก่เล่าให้คนอื่นฟังให้บรรยายกา-ให้มีความสัมพันธ์ให้ใช้บรรยายกาของใหญ่-คนมากๆ ไว้

วางแผน

เปลี่ยนวิธีใหม่ เริ่มใหม่ชวนคนแก่ให้มาก ทำเวทีให้ใหญ่อยากได้คนเพิ่ม-อยากได้ความสัมพันธ์-อยากได้บรรยายกาที่ดี-ขยายวงคุย

การเงิน-บัญชีของโครงการ

1. ใบเสร็จ-เขียนโครงการ มีชื่อร้าน ทะเบียนการค้า
2. ใบสำคัญรับเงิน-เลขบัตรประจำตัวประชาชน 13 หลัก

3. ค่าเช่ารถ-ค่าเช่าเรือ

4. ใบแทนใบเสร็จรับเงิน คนที่มีชื่อ สกว.จะใช้เฉพาะทีมวิจัยเท่านั้น เก็บรวบรวมใบเสร็จทุกวันที่ 5 ของเดือน ค่าประสานงาน-ค่าโทรศัพท์-ค่าถ่ายรูป-ค่าเอกสาร

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน

ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 28 พฤศจิกายน 2548
ณ ม.1 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายประเทือง	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นายไพฑูรย์	รัตนพงษ์ระ	1/3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นายเคชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นายสมพงษ์	สุตสนิท	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายนิพันธ์	เทียนทอง	2 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

คลองคต ม.1 ต.คลองโคน

ช่วง พ.ศ. 2547-2548 ทำมะพร้าวขายกะเทาะเปลือกไม่มีวัด ช่วงเทศกาลจะไปทำบุญที่วัดศรีสุวรรณคงคา (วัดใหม่) ถ้านิมิตพระก็จะนิมนต์ที่วัดศรีสุวรรณคงคาราม บวชที่วัดศรีสุวรรณเด็กนักเรียนก็เรียนอยู่ที่วัดคลองศรีสุวรรณ อยู่ตำบลบางขันแตก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

5. ผู้ใหญ่อยู่ วันแจ้ง อาชีพทำป่าจากและทะเล ทำป่าไม้เสม
6. ผู้ใหญ่ปุด สุขแสง
7. ผู้ใหญ่ปอด
8. ผู้ใหญ่กอง สุขแสง ปี 2506
9. ผู้ใหญ่สนั่น ศรีเดช

ปัจจุบันมีประชากร 410 คน 66 ครัวเรือน อาชีพปัจจุบันทำสวนมะพร้าวน้ำตาล บ่อกุ้ง

ลุงชิต เอี่ยมสอาด – คลองนี้มีอยู่ 80 กว่าคด ชาวบ้านมาอยู่เลยตั้งชื่อว่าคลองคต คลองนี้ตกทะเล – คลองคต – ตกมอปลัด – คลองโคน – คลองค่อนจั้น – คลองสองร่อง เริ่มแรกเดิมที่คนกรุงเทพ มาตั้งรกรากประมาณ 100 กว่าปี (ผู้ใหญ่อยู่ วัดแจ้ง) สมัยนั้นมีบ้านไม่กี่หลัง เป็นป่าทึบ ลำบากมากต้องบุกป่า ถ้ามีงานศพหรืองานบวช พระต้องบุกป่า มาสวดตามงาน

ผู้ใหญ่กอง สุขแสง – ชาวบ้านต้องไปเรียนที่วัดศรีสุวรรณคงคาราม มีศาลตก เป็นที่ยึดเหนี่ยวใจ (ศาลยายไทย) ทำดินจะขุดเจอกระดูกศพอยู่เรื่อย ๆ สมัยก่อนที่คลองคตหมู่ที่ 1 ต.คลองโคน คนจะถูกฆ่าหมกป่าอยู่เรื่อย เพราะเป็นป่าหนาที่บมีแต่คลอง

ปี พ.ศ.2506 –ยังใช้ชาวบ้านโหวตเสียง เสนอ ขึ้นมาและจับแต่งตั้ง – เลิกตัดต้นไม้มาประมาณ 30 ปีเพราะมีนายทุนมาซื้อที่ดินทำบ่อกุ้ง สมัยนั้นไร่ละ 150 บาทและก็ขึ้นมา 300-500 บาทต่อไร่ ไร่ (คนสมุทรปราการเป็นคนมาซื้อ) ปี 2516 ถนนพระราม 2 สร้างเสร็จพอดี เมื่อก่อนคลองคตเล็กมากแต่เดี๋ยวนี้ใหญ่มาก เพราะมีการเลี้ยงกุ้งมีการระบายน้ำ ลุงชิต เอี่ยมสอาด แกเป็นคนเกิดที่คลองคตนี้ เจ้เท้ง เป็นคนซื้อปู แกอยู่ที่สะพานข้ามแม่น้ำแม่กลอง ช่วงนี้การทำ

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน
ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 26 ธันวาคม 2548 เวลา 13.00 น.
ณ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

เปิดประชุม

คุณวิชญวัฒน์ มณีศรีจำ กล่าวเปิดเวที

ลุงดิเรก รัตนพงศ์ระ เล่าประวัติครอบครัว พ่อเป็นคนจีนซื้อพื้นที่มาแต่งงานกับแม่แก้ว กำนันเต็ก จื่อเหลียง ทำอาชีพลี้ยงจับปลาในทะเลใช้ไม้ฉนวน ใช้ฉนวนเป็นเครื่องมือ สมัยก่อนเป็นตำบลคลองโคน เป็นตำบลปิด การเดินทางลำบาก (ต้องเดินทางทางเรือ) วัดคลองโคนสมัยก่อนเป็นทะเล สมัยนี้เป็นวัดที่ 3

อาชีพ ตัดไม้ขาย-แสมดำ-แสมขาว-ไม้โกงกาง นำไปขายชาวสวน ขายไปเรื่อยๆ จนถึงราชบุรี ไม้โกงกางนำมาเผาถ่านโดยจะเผาเผาถ่านจังหวัดเพชรบุรีและนำไปขายที่กรุงเทพฯ

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน

ผู้บันทึกการประชุม

เวทีเสริมสร้างความเข้าใจ การดำเนินงาน
โครงการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วันที่ 8 มกราคม 2549 เวลา 10.00 น.
ณ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวที

1. นายมานะ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. นายสมทรง	ด้วงกลิ่น	67 ม. 2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. นางบุญรอด	คอกไม้จัน	1/4 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4. นางบังอร	ด้วงกลิ่น	1/15 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
5. นายสมหมาย	สมปรุง	19/2 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6. นายประเทือง	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7. นายเดชา	จือเหลียง	118/2 ม.7 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8. นายวินัย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9. นางช่อนกลิ่น	จือเหลียง	1/4 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10. นางสมหมาย	เทียมดวงแข	1/19 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
11. นางพรรณนิภา	ขุนนุช	1/10 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
12. นายประสาท	ขุนนุช	1/10 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
13. นายจ้านงค์	สมอแก้ว	2 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
14. นางสมหมาย	จือเหลียง	1/12 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
15. นางปาริชาติ	เทียมดวงแข	2/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
16. นายนิพันธ์	เทียนทอง	2 ม. 4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
17. นายเกรียงไกร	จิระราชพงศ์	โครงการพัฒนาเศรษฐกิจปริมณฑลปากแม่น้ำแม่กลอง
18. นายสมพงษ์	สุดสนธิ	33/1 ม.4 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
19. นายไพบุลย์	รัตนพงศ์ระ	1/3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
20. นายพีรณิธิ	รัตนพงศ์ระ	1/3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
21. นางสาววัลย์	ณ บางช้าง	1/26 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
22. นายธนภัทร	ชยุตพงศ์	1/25 ม.2 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
23. นางสุวรรณ	จือเหลียง	67 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
24. นายนิติศักดิ์	ไตนิติ	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
25. นส.เกศสุดา	บุญธรรม	29 ม.7 ต.ปลายโพรงพาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
26. นางวันเพ็ญ	ตะบูนเพชร	7/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
27. นางศิริพร	สมอแก้ว	65 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
28. นางพนอ	เทียมดวงแข	3 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
29. นายสมภูมิ	สมอแก้ว	65 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
30. นายเล็ก	ตะบูนเพชร	7/1 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

31. นายศิริวัฒน์	คันธารส	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
32. นายอุทัย	จือเหลียง	67 ม.3 ต.คลองโคน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

สรุปการแลกเปลี่ยนพูดคุย

คุณชนิณวัฒน์ มณีศรีจำ ถามความรู้สึกผู้เข้าร่วมประชุมว่า ได้รู้เรื่องที่ไม่รู้ของคนรุ่นเก่า

- รู้ข้อมูลของท้องถิ่น – ดี ได้ความรู้ดี
- สนุก- อิ่ม
- ผู้คนพร้อมหน้าพร้อมตาและถกเถียงกันทั้งเรื่องเครื่องมือ ระยะเวลา เป็นประวัติศาสตร์ที่ช่วยกันเขียนขึ้น
- สรุปเรื่องละวะ การทำกะปิ
 1. ถ้าเอาตัวเคยที่ทำกะปิจากจังหวัดอื่น เช่น ชลบุรี เพชรบุรี ระนอง ระยอง ถ้าเอามาทำกะปิจะเหมือนกะปิคลองโคนไหม ทางคณะที่วิจัยบอกว่าไม่เหมือนเพราะเป็นเทคนิคการทำ
 2. เราจะรักษากะปิคลองโคนอย่างไร เช่น ไม่ให้ชื่อกะปิคลองโคนเอาไปขายเรื่องชื่อ เราต้องรู้ความแตกต่างกะปิคลองโคนอยู่ตรงไหน เราต้องรวมกลุ่มช่วยกันบอกเรื่องลักษณะของกะปิคลองโคน ช่วยกันบอกช่วยกันคิด และวิธีทำ (ต้องทำสด) กะปิคลองโคนต้องตากแดด เนื้อละเอียด
 3. วิธีการทำ กะปิหรือรอเคย มีทางออก เรื่องการทำกะปิให้สด น้ำลึก น้ำใส และจะได้กะปิที่สะอาดและหอมใส่เกลือให้พอดีของสูตรคนรุ่นเก่า
 4. เรื่องน้ำเค็ม สมัยก่อนอร่อยหอมหวานเหมือนน้ำปลาปัจจุบันนี้
 5. หมู่ 5,7 ตำบลคลองโคน การเลี้ยงหอยแครงในทะเลเมื่อประมาณ 60 ปีมาแล้ว การเลี้ยงเพชรบุรีเลี้ยงก่อนหรือสมุทรสงครามเลี้ยงก่อน
 6. เรื่องไม้แสมขาว แสมทะเล เนื้อจะแข็งกว่าแสมดำ ชาวบ้านเรียกแสมขาว นักวิชาการเรียกแสมทะเล
 7. เรื่องหอยเสียบ หอยเสียบเมื่อก่อนมีมากแต่เดี๋ยวนี้หายากมาก หอยเสียบรอบตัวเขาดินจะแข็ง
 8. เรื่องปูแสม สมัยก่อนก็ซื้อใส่เรือต่อ พอเต็มลาก็นำไปขาย จับมาสดและคงเกลือ พอเต็มลาก็นำไปขาย สมัยก่อนมีมาก สมัยนี้หายากแต่ก็พอหาได้ ในตำบลคลองโคน
 9. เรื่องวัฒนธรรม โรงเรียน ครูสอนคนแรก คือ ครูเชย เอนกลาง ครูชิน จริตรธรรม ใช้ความรู้ ทางพระและก็มาสอนชาวบ้าน สมัยนั้นจะเรียนตามศาลาวัด เรื่องปกครองดูในหนังสือ
 10. เรื่องคลอง (สมเด็จพระเจ้า)ต้องไปค้นหาประวัติศาสตร์ ออกจากวัดทุ่งหรือวัดธรรมประดิษฐ์ ทำนุดจากคลองได้ถนน ยี่สาร-อัมพวา
 11. เรื่องการย้ายวัดธรรมประสิทธิ์ (หลวงตาเป่าอยู่สำนักสงฆ์ เรื่องที่ดินของวัดก็เป็นของวัด เพราะย้ายวัดบ่อย ย้ายเข้ามาหมู่ 5,7 ย้าย 3 ครั้ง จนถึงปัจจุบัน ส่วนที่ดินของวัดก็มีคนมาเช่าทำบ่อกุ้งจนทุกวันนี้ ผู้ว่าฯประสิทธิ์ อุไรรัตน์ ผู้ว่าบดิน โลม ภูโซกุล

ทีมงานของเราจะต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมอีกมาก ให้เห็นภาพตำบลคลองโคนให้มากขึ้น และเรียงลำดับให้คล้องจองกัน เราจะขยายเครือข่ายให้มากขึ้น คราวหน้าจะเอาคนรุ่นเก๋มานั่งพูดคุย นักวิจัยจะมีบทบาทอย่างไร หาข้อมูลต่อและเรื่องกะปิ เรื่องประเพณีการ และจะมาสรุปข้อมูล

1. ลำคลอง+คลองโคน
2. ศาสนา
3. โรงเรียน

4. หมู่บ้านเกิดอย่างไร
5. ปกครอง
6. อาชีพ-เครื่องมือ
7. วันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2549 ประชุมทีมวิจัย นักประชุมชาวบ้าน วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2549 เวลา 09.00 น.

คณะทำงานทีมวิจัยคลองโคน

ผู้บันทึกการประชุม

บทสัมภาษณ์ท้าววิชัย
(ระหว่างเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม 2551)

สถานการณ์ป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลคลองโคนในอดีต - ปัจจุบัน

สถานการณ์ป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลคลองโคนในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก ทำให้มีความหลากหลาย หลายด้านต่างๆ สรุปได้ดังนี้

1. พันธุ์นกชนิดต่างๆ

นกหลายชนิดที่อาศัยอยู่ในป่าชายเลน ได้แก่ นกกางเขน นกกระจอก นกกระจับ นกขมิ้น นกกาน้ำ นกกระทิ นกหัวขวาน นกเขา นกอีโก้ง นกกวัก ยดด้งชัน นกสมานหัวโต นกเล่านม นกอีโก้ง นกตีนเกวียน นกกระยาง นกกาเหว่า นกเป็ดน้ำ นกเหยี่ยว นกฟิราบ นกเค้าแมว นกเค้าแว้ด นกขุนช้างขุนแผน นกอีแซว นกฮูก นกแฟก นกเล็ก นกนางนวล

2. สัตว์น้ำชนิดต่างๆ

ในอดีตสมัยที่ยังมีป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ สัตว์น้ำต่างๆ ได้แก่ ปลา ปู และหอย มักจะเข้าไปหาอาหารจากป่าชายเลนซึ่งจะมีตะกอนและแพลงตอนอยู่บริเวณตะกอนดิน บางครั้งก็ใช้เป็นที่พักพิงจากคลื่น ลม และน้ำทะเล บางครั้งใช้เป็นที่วางไข่ ผสมพันธุ์ และรอให้กระแสน้ำที่ไหลขึ้นลงเป็นตัวช่วยพัดพาสัตว์น้ำเหล่านั้นออกมาสู่ทะเลได้ สามารถขยายพันธุ์และเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำอย่างสมดุล เมื่อระบบนิเวศสมดุลจะมีสิ่งมีชีวิตบางชนิดคอยควบคุมซึ่งกันและกันเองในธรรมชาติ เช่น เพรียง หอยปากเปิด เป็นต้น ซึ่งมันจะกินสัตว์ทะเลกันเองเพื่อปรับสมดุลตามธรรมชาติ ทำให้มีความหลากหลายของสัตว์น้ำ สรุปได้ดังนี้

2.1 ปลาทะเล ได้แก่ ปลากระพงขาว ปลากระบอก ปลาทุปลาด ปลาตะกรับ ปลาเกลา ปลาโหล ปลาเกด ปลาดุกทะเล ปลาลิ้นหมา ปลาอีจันดาโปน ปลานู ปลากิ่ง ปลาไหล ปลาเกล็ดขาวเม้า ปลาตีน ปลากระเพาะ ปลากระดัก ปลาตั้งหื้อ ปลากระเบน ปลาหมอตทะเล ปลาหลด ปลาเขียดแดง ปลาเขียดดำ ปลาดูงเหว ปลาจิ้มฟัน ปลาดูดเหว ปลาตุ๊กตุ๊ก

2.2 หอยทะเล ได้แก่ หอยแครง หอยแมลงภู่ หอยคาง หอยเสียบ หอยหมู หอยลาย หอยกะพง หอยนางรม หอยปากเปิด หอยจับแฉก หอยดาวหัว หอยจาก หอยเจดีย์ หอยตุ๊ด หอยเสือ หอยทาก หอยที่เกาะตามคันแถม หอยหลอด

2.3 ปูทะเล ได้แก่ ปูทะเลขาว ปูทะเลดำ ปูม้า ปูตะกอย ปูสม ปูจี่ไก่ ปูเปี้ยว ปูก้ามดาบ ปูล้างเข็ด ปูอีแปะ ปูอีแปะน้ำจืด ปูแดง ปูสม ปูหิน

2.4 กุ้งทะเล ได้แก่ กุ้งแชบ๊วย กุ้งตะกาด กุ้งลาย กุ้งกุลาดำ กุ้งดัดขาว กุ้งกระต้อม กุ้งเคยดำดำ กุ้งตืด

3. การประกอบอาชีพ

ในสมัยก่อนชาวบ้านที่อยู่ในตำบลคลองโคนจะมีการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน โดยการตัดต้นแสมขาว และต้นโกงกางไปใช้เผาถ่านขาย มีการป้อนเคยและซื้อกุ้งที่ขายป่า เลี้ยงหอยแครง หอยแมลงภู่ วางเบ็ดปลาดุก ปลาเกลา ปลาเกด และปลาดุกทะเล ถีบกระดานเลนหาปูทะเลในทะเล หาปูทะเลในป่า จับปูแสม ตีอวนปลากระบอก หาหอยเสียบ เก็บหอยแครง หอยลาย หอยคาง เลี้ยงกุ้งในบ่อ ปักปลากระบอกตามปักขย ป้อนเคยที่กลางทะเล ป้อนเคยดำตามหัวมุมคอกหอย รุกุ้งธรรมชาติแชบ๊วย ปลูกซื้อเคยดำคอกกลางคันบริเวณป่าแสม

ชาวบ้านตำบลคลองโคนเริ่มมีการเลี้ยงหอยแครงมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2490 โดยหอยแครงจะเกิดมากในช่วงเดือน กันยายน – กุมภาพันธ์ของทุกปี ในช่วงอื่นก็เกิดแต่มีปริมาณน้อย เนื่องจากในช่วงดังกล่าวมีฝนตกและมีน้ำเหนือ (น้ำจืด) ปล่อยลงมาจากทางตอนบนผสมกับน้ำทะเล ทำให้น้ำทะเลมีความเค็มลดลง สภาพแบบนี้จะทำให้หอยแครงเกิดมาก การเลี้ยงหอยแครงต้องเอาไม้ไผ่มาผ่าทำเป็นซีกๆ แล้วปักให้เป็นสี่เหลี่ยม กว้าง 5 เส้น สูง 8 เส้น บางคอกก็กว้าง 10 เส้น สูง 10 เส้น ซึ่งในช่วง 40 – 50 ปีที่ผ่านมา ยังไม่มีการสร้างเขื่อนที่จังหวัดกาญจนบุรี ทำให้น้ำเหนือไหลลงตามธรรมชาติ หอยแครงจะเกิดตลอดเวลาดังแต่ปากอ่าวแม่กลอง – บางขุนไทร จังหวัดเพชรบุรี หลังจากที่มีการสร้างเขื่อนที่จังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดเพชรบุรี น้ำเหนือก็เริ่มลดลง ทำให้หอยแครงไม่เกิด จนถึงช่วงปี พ.ศ. 2514 หอยแครงในทะเลตายหมดตั้งแต่แม่กลอง – บ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี จึงทำให้ต้องเลิกเลี้ยงหอยแครงไปประมาณ 10 กว่าปี

สำหรับการเลี้ยงกุ้งในบ่อ เริ่มทำกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 ในพื้นที่บ้านคลองซ่อง โดยทำบ่อเลี้ยงกุ้งติดคลองธรรมชาติ ทำให้ได้กุ้งแชบ๊วยและปลากะพงจำนวนมาก วิธีการเลี้ยงตามธรรมชาติ จึงเริ่มขยายพื้นที่การทำบ่อเลี้ยงกุ้งและเริ่มมีการตัดทำลายป่าชายเลนเพื่อปรับพื้นที่สำหรับทำบ่อเลี้ยงกุ้ง ได้แก่ ดันแสมขาว ดันโกงกาง ซึ่งเมื่อตัดแล้วก็ไม่มีการปลูกเพิ่ม เมื่อเปรียบเทียบรายได้จากการเผาถ่านกับการทำนากุ้ง นากุ้งทำรายได้หลักหมื่น-แสนบาท ทำให้ดินไม่เริ่มหมดลง แต่ชาวบ้านไม่เดือดร้อน เพราะสภาพน้ำในคลองยังดีอยู่ สัตว์น้ำมีมาก และยังสามารถหาปลาปู และสัตว์น้ำชนิดอื่นได้เหมือนเดิม

ต่อมาในปี พ.ศ.2526 เริ่มมีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ บางรายปรับพื้นที่บ่อที่เคยเลี้ยงกุ้งแชบ๊วยมาเลี้ยงกุ้งกุลาดำแทนรายได้ดีมาก ลงทุนหลักหมื่นมีรายได้หลักแสน ทำให้คนจากพื้นที่อื่นเริ่มเข้ามาทำบ่อเลี้ยงกุ้งในพื้นที่เพิ่มขึ้นทั้งในตำบลคลองโคนและพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อเลี้ยงมาได้ปีที่ 2 กุ้งเริ่มตาย น้ำในคลองเน่าเสีย ปีที่ 3 เมื่อนำกุ้งปล่อยลงบ่อได้ประมาณ 1 – 2 เดือนกุ้งก็ตายหมด ทำให้ชาวบ้านเกิดหนี้สินจำนวนมากตั้งแต่ห้าล้านบาท – สิบล้านบาท จากธนาคารที่ปล่อยเงินกู้ นายทุนที่ลงทุนพันธุ์กุ้ง อาหาร ยา และเงินทุนมาให้ก่อน รวมทั้งต้องมีการปรับสภาพพื้นที่เลี้ยงกุ้งด้วยใบพัด เดินไฟรอบๆ บ่อ ที่ดินจึงถูกธนาคารขายทอดตลาด บางรายถึงกับฆ่าตัวตาย แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านคือ ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำไม่มี น้ำเสีย พื้นที่ป่าชายเลนถูกทำลาย ทำให้ชาวบ้านบางส่วนต้องออกไปรับจ้างนอกพื้นที่

ดังนั้นจะพบว่าการทำประมงในอดีตมุ่งเน้นการนำมาใช้บริโภคในครัวเรือน สิ่งของที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนจึงจะนำไปแลกเปลี่ยนของกัน ได้แก่ เอากะปิไปแลกกับน้ำตาลมะพร้าว เป็นต้น ดังนั้นชาวประมงในสมัยก่อนจึงมีเพียงการใช้เรือกับกระดานถีบ โดยใช้เรือประมงเมื่อเวลามีน้ำมาก และใช้กระดานถีบหาปลา ปู และหอยเมื่อเวลาน้ำมาก แต่ในปัจจุบันการทำประมงแตกต่างจากในอดีตเป็นการทำประมงเพื่อการค้าขายอย่างเดียว ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำพื้นตัวไม่ทัน เพราะว่าใครกอบโกย / หาได้มากก็จะนำไปขายและมีเงินใช้มากกว่า การทำการประมงก็เปลี่ยนแปลงไป มีการใช้อวนรุน อวนลาก ใช้เทคโนโลยีเข้ามาผสมผสานเพิ่มขึ้น ควบคู่กับการใช้กระดานถีบ

4. พันธุ์พืชที่มีอยู่ในป่าชายเลน

ประกอบด้วย แสมดำ แสมขาว โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ ตะบูน ตะบัน ลูย คัก ปูโรง ผาดดอกขาว ตุ่มสมอ ผักแฉบ ชัยคราม ลำพู ลำแพน ซึ่งพื้นที่ตำบลคลองโคนมีเนื้อดินอ่อนจึงทำให้มีดินไม้ไม่หลากหลายมากนัก

ป่าชายเลนที่ชาวบ้านปลูกส่วนใหญ่จะเป็นต้น โกงกางใบเล็กและต้นแสมดำ ต้นโกงกางใบเล็กมักจะออกดอกในช่วงเดือนมิถุนายนและเป็นเมล็ดในเดือนกรกฎาคมของทุกปี ชาวบ้านมักจะปลูกต้นโกงกางในช่วงเข้าพรรษาเพราะฝนจะตกตลอด และมักปลูกต้นโกงกางใบเล็กเพื่อตัดต้นและเอาไปเผาถ่านขาย ต้นที่น้ำท่วมถึงตลอดจะเจริญเติบโตได้ดีกว่าต้นที่น้ำท่วมถึงบ้างไม่ถึงบ้าง ส่วนต้นแสมขาวจะขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ดไปโรย บางครั้งก็ขึ้นเองได้ เอาไปขายทำ

พื้นสำหรับเคียนน้ำตาล เอาไปไว้หุงข้าว และเอาไปขายที่กรุงเทพฯ ส่วนต้นแสมดำในอดีตไม่ได้ปลูก เพราะเป็นต้นไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ เมื่อเลยเดือนกรกฎาคมเมล็ดจะลอยไปติดดินแล้วขึ้นเองและขึ้นออกไปในทะเลทุกๆ ปี มากบ้าง น้อยบ้าง เมื่อมีเรือเครื่องวิ่งผ่านมากๆ ต้นแสมก็ขึ้นน้อยลง บางครั้งใบพัดเรือตัดต้นขาดตายได้ การใช้เรือรุนทำให้ ต้นไม้ตาย และต้นที่มีขนาดเล็กจะถูกปลากินใบหมด ในปี พ.ศ.2534 ได้เริ่มมีการนำต้นแสมดำและต้นลำพูมาปลูก โดยต้นลำพูจะขึ้นเองตามแม่น้ำลำคลองที่มีน้ำจืดและน้ำเค็มเข้ามาถึงในพื้นที่ สำหรับต้นแสมดำชาวบ้านจะตัดขาย ประมาณ 4 สอก เอามาทำกระชูปักคั้นทำเป็นที่เลี้ยงหอยแครง นอกจากนี้ยังมีพืชชนิดอื่นที่ขึ้นได้เองตามธรรมชาติและชาวบ้านปลูกร่วมด้วย ได้แก่ ตะบูน ตะบัน ลูบ ดัก ปลูก เป็นต้น ชาวบ้านในสมัยก่อนปลูกต้นปลูกเพื่อตัดไปใช้ทำขอยกกุ้ง

การจัดการป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลคลองโคนตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน

การจัดการป่าชายเลนในอดีต คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลกับครัวเรือน ทำให้เกิดสมดุลป่าชายเลน ก่อเกิดการขยายพันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์พืชชนิดต่างๆ ได้ตามธรรมชาติ มีการใช้เครื่องมือท้องถิ่นในการจับสัตว์น้ำ แต่เมื่อกระแสระบบทุนนิยมเข้ามาในพื้นที่ ทำให้ความต้องการในการบริโภคมีเพิ่มขึ้น ไม่เพียงแต่ใช้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้นแต่ยังมุ่งเพื่อการพาณิชย์ จึงต้องมีการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจับสัตว์น้ำ มีการทำลายพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำ สมดุลทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลง ความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง ต่อมามีการรณรงค์ให้กลับมาช่วยกันปลูกป่าชายเลนอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติกลับคืนมาเหมือนเดิมทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์น้ำ และการประกอบอาชีพ ยกเว้นหอยลายที่ไม่กลับมาเหมือนเดิม

สิ่งที่ทำให้การจัดการป่าชายเลนกลับมาเหมือนเดิม ประกอบด้วย ภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเครือข่ายต่างๆ ที่ช่วยหนุนเสริมทั้งด้านนโยบาย งบประมาณ และการเผยแพร่ข้อมูลในพื้นที่ โดยภาคประชาชนเริ่มมีบทบาทสำคัญทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่อาสาเข้ามาช่วยงาน ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อที่ควรปรับปรุง ดังนี้

ข้อดี

-ชาวบ้านมีขวัญและกำลังใจในการทำงานอาสา จากการเสด็จเข้าร่วมปลูกป่าชายเลนของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีอย่างต่อเนื่อง

-ผู้ว่าราชการจังหวัดและภาคส่วนต่างๆ ให้การสนับสนุนและช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงแต่เรื่องการปลูกป่าเท่านั้น แต่ยังมี การหนุนเสริมการพัฒนาในพื้นที่ร่วมด้วย

-เกิดการจัดการและรักษาพื้นที่ป่าชายเลนร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อต้องการให้ทรัพยากรธรรมชาติกลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม เศรษฐกิจดี และกลับมาประกอบอาชีพในพื้นที่ของตนเองได้

ข้อที่ควรปรับปรุง

-ขาดการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชนว่า ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปลูกป่าชายเลนคืออะไร ทำให้ชาวบ้านคิดว่าจะมานุรักษ์พื้นที่ทำกินและไม่ให้ความร่วมมือในการปลูกป่า

-ขาดความต่อเนื่องเรื่องการหนุนเสริมของภาคส่วนราชการหรือสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่เข้ามาทำวิจัยในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านต้องเรียนรู้จากการทดลองทำด้วยตนเอง เสียเวลาในการเรียนรู้มาก เช่น ความเหมาะสมของพันธุ์พืชที่จะใช้ปลูกในแต่ละพื้นที่ ลักษณะของพื้นที่ที่จะปลูกป่าชายเลน เป็นต้น

กระบวนการดำเนินการจัดการป่าชายเลนที่ผ่านมา ทีมวิจัยดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 - ปัจจุบันโดยการเข้าไปเรียนรู้ไปจนได้ข้อค้นพบด้านต่างๆ สรุปได้ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ปลูกป่าชายเลน ควรเป็นพื้นที่ที่รกร้าง / ที่ดินที่ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์หรือเป็นพื้นที่ทำกิน ควรเป็นพื้นที่ที่ไหลพ่นน้ำก่อนเวลาน้ำแห้ง เพื่อป้องกันไม่ให้ต้นกล้าถูกน้ำท่วมและมีเพรียงมาเกาะตาย

2. พันธุ์พืชที่ใช้ปลูก ควรปลูกแซมดำเป็นแนวแรก ลำพู และ โกงกาง จะช่วยให้ต้นพืชรอดตายได้สูงกว่า และจากการทดลองปลูกต้นกล้าในหลายพื้นที่ พบว่า พื้นที่คลองช่อง หมู่ 4 - 7 เหมาะสมต่อการปลูกต้นแซมดำ พื้นที่ฝั่งแม่กลองเหมาะสมต่อการปลูกต้นลำพู

3. การดูแลและบำรุงรักษา

- ปักไม้ไผ่ห่าง 4 เมตร เพื่อเป็นแนวป้องกันไม่ให้เรือเข้ามาในพื้นที่ป่าชายเลน จะช่วยให้อัตราการรอดตายของกล้าไม้เพิ่มขึ้น

- ควรปลูกต้นกล้าช่วงเดือนกรกฎาคม – กันยายน เนื่องจากไม่มีน้ำช่วงกลางวัน ทำให้พื้นที่แห้งสามารถปลูกต้นกล้าได้ รวมทั้งในช่วงดังกล่าวจะมีฝนตก ถ้าต้นกล้าได้น้ำฝน ต้นกล้าที่จะตายมันจะรอดตายได้ ช่วยให้ต้นกล้าเจริญเติบโตได้ดี

- ต้นกล้าที่ใช้ปลูกควรสูง 60 – 70 ซม. เพื่อให้สูงพ้นน้ำ ป้องกันน้ำท่วมต้นกล้าตายและตัวเพรียงเกาะต้นกล้า

- ช่วยกันดูว่าเชือกที่ผูกต้นกล้าขาดหรือไม่ ถ้าขาดก็ผูกเชือกซ่อมใหม่ ป้องกันต้นกล้าล้มเอน และตายได้

- หลังจากปลูกต้นกล้าควรวัดการเจริญเติบโตของพืชแต่ละชนิด และมีการซ่อมบำรุงต้นกล้า / ป่าชายเลนอย่างสม่ำเสมอ ซ่อมแซมต้นกล้าที่ตาย / เสียหาย

- ประเมินสภาพทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นช่วงๆ ได้แก่ หอย ปู ปลา เป็นต้น เพื่อหาความสัมพันธ์ของป่าชายเลนกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

4. กระบวนการดำเนินงาน ทีมวิจัยได้เล่าถึงกระบวนการดำเนินงานของภาคประชาชนและการหนุนเสริมจากหน่วยงานต่างๆ สรุปได้ดังนี้

- ภาคประชาชน เริ่มจากการพูดคุยระหว่างแกนนำ ผู้นำท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำหลังจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำล้มเหลว ในช่วงปี พ.ศ.2534 แกนนำ-ผู้ใหญ่บ้านจึงร่วมมือกันปลูกป่าชายเลน แต่เนื่องจากชาวบ้านไม่เข้าใจว่าข้อดีของการปลูกป่าชายเลนคืออะไรและชาวบ้านคิดว่าจะมีมากหรือน้อยที่คืนทำกินเพื่อเอาไปปลูกป่าชายเลนจึงไม่ให้ความร่วมมือ แกนนำจึงเรียนรู้ผ่านการทดลองทำ ลองผิดลองถูก จนได้องค์ความรู้เรื่องการเลือกพื้นที่ปลูกป่าชายเลน พันธุ์พืชที่ใช้ปลูก การดูแลและบำรุงรักษา และการขยายพื้นที่ปลูกป่าชายเลน รวมทั้งอยู่ระหว่างการศึกษาค้นคว้าเพื่อต้นกล้าพันธุ์ใหม่ๆ เพื่อจะนำมาปลูกในพื้นที่เพิ่มเติม กระบวนการดำเนินงานจึงเป็นแบบจิตอาสา มีงบประมาณเพียงค่าปลูกต้นกล้าพันธุ์ 15 บาท / ต้น แต่หลังจากนั้นการดูแลรักษาไม่มีงบประมาณจากหน่วยงานใดมาสนับสนุน แกนนำตั้งใจช่วยกันทำเพราะว่าเห็นผลประโยชน์จากการปลูกป่าชายเลน ทรัพยากรสัตว์น้ำกลับมาเหมือนเดิมทุกอย่าง ยกเว้นเพียงหอยลายที่ไม่กลับคืนมา การดำเนินงานต้องอาศัยความอดทนเป็นอย่างมากจากอดีตที่ชาวบ้านมีต่อแกนนำ แต่เมื่อผ่านช่วงวิกฤตไปได้ แกนนำก็เริ่มมีกำลังใจ และปัจจุบันช่วยกันขยายพื้นที่ปลูกป่าชายเลนออกไปจนครบทุกหมู่บ้าน โดยให้แกนนำแต่ละพื้นที่ดูแลป่าชายเลน จากนั้นแกนนำก็ไปหาลูกหลานหรือเพื่อนในพื้นที่เพิ่มเพื่อมาช่วยกันปลูกป่าต่อไป ตลอดจนมีการนำบทเรียนในอดีตมาปรับใช้กับการดำเนินงานในปัจจุบัน

-การหนุนเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ที่ชาวบ้านรู้สึกซาบซึ้งใจเป็นอย่างมาก คือ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงครามในขณะนั้น (นายวิธาน สุวรรณทนต์) ที่มองเห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จึงให้งบประมาณมาช่วยเหลือเรื่องการปลูกป่าชายเลนและพานักข่าวลงมาทำข่าวเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โครงการปลูกป่าชายเลน ป่าไม้จังหวัดให้งบประมาณสนับสนุนการเพาะกล้าพันธุ์ และจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่เข้าไปศึกษาวิจัยในพื้นที่ แต่จะเห็นได้ว่างบประมาณต่างๆ เป็นเพียงการหล่อลื่น ไม่ได้มีความต่อเนื่องว่าจะจัดการอย่างไร จึงทำให้ชาวบ้านต้องเรียนรู้ผ่านการทดลองทำอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การทดลองเพาะกล้าพันธุ์ การอนุบาลกล้าพันธุ์ก่อนปลูก และการดูแลรักษา เป็นต้น เพื่อขยายพื้นที่ปลูกป่าชายเลน ทีมวิจัยคิดว่าหากมีนโยบายสนับสนุนการจัดการป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้สามารถขยายพื้นที่และปลูกป่าร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

นอกจากนี้แล้วยังพบว่า การจัดการป่าชายเลนในปัจจุบันมีปัจจัยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เข้ามาเกี่ยวข้องในพื้นที่ สรุปได้ดังนี้

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ตำบลคลองโคน

การท่องเที่ยวเริ่มมีขึ้นในปี พ.ศ.2548 และช่วง 3 – 4 เดือนที่ผ่านมาที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น นอกจากจะท่องเที่ยวแล้วยังมีการปลูกป่าชายเลนร่วมด้วย จึงเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในอดีตเริ่มจากการมาเที่ยวเพื่อช่วยกันปลูกป่าชายเลน แต่ปัจจุบันเป็นการพักผ่อน บางครั้งก็ปลูกป่าชายเลน บางครั้งก็มาพักผ่อนแต่ไม่ได้ปลูกป่า สัปดาห์ละ 300 – 400 คน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

เกิดจากการทำเว็บไซต์ทำให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาเที่ยวในพื้นที่ ทำให้ใบพัดเรือที่วิ่งพานักท่องเที่ยวชมป่าชายเลนและการเลี้ยงหอยแครง เข้าทำลายต้นไม้บริเวณป่าชายเลนได้ ดินเลนและ อาจทำให้หอยแครงเกิดน้อยลงได้ ส่งผลต่อคนเก็บหอย แต่กับป่าชายเลนไม่มีผลกระทบมากนัก และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาปลูกป่าไม่ได้ช่วยเพิ่มปริมาณป่าชายเลนให้เพิ่มขึ้นมากนัก บางคนก็ไปดึงหอยนางรมที่ชาวบ้านเลี้ยงเอาไว้

แนวทางการแก้ไขปัญหา

ชาวบ้านช่วยกันทำแนวป่าชายเลนอย่างชัดเจน และบอกเรือที่วิ่งพานักท่องเที่ยวให้วิ่งในเส้นทางที่กำหนดเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

ดังนั้นวิธีการจัดการป่าชายเลนในปัจจุบันที่มีประสิทธิภาพ สรุปได้ดังนี้

4. การสร้างความเข้าใจและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลคลองโคนเรื่องข้อดีและข้อเสียที่จะเกิดขึ้นจากการปลูกป่าชายเลน ได้แก่ ทรัพยากรสัตว์น้ำกลับคืนมา เศรษฐกิจดีขึ้น ชาวบ้านสามารถประกอบอาชีพจากป่าชายเลนได้ (หาฟืน หาปูหาปลา จับหอยแครง) เป็นต้น
5. มีการปักแนวการปลูกป่าชายเลนอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันปัญหาเรื่องการบุกรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้านและแสดงแนวพื้นที่ป่าชายเลนอย่างชัดเจน
6. ถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการป่าชายเลนไปยังเยาวชนหรือผู้ที่สนใจในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ เด็กนักเรียน นักท่องเที่ยว เป็นต้น
7. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ภาพรวมการปลูกป่าชายเลนให้ชุมชนและสาธารณะชนรับทราบ เพื่อการสร้างความร่วมมือในการปลูกป่าชายเลนตลอดไป ได้แก่ ขนาดพื้นที่ พันธุ์พืช ปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำที่เพิ่มขึ้น เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเริ่มมีขึ้นในปี พ.ศ.2548 และช่วง 3 – 4 เดือนที่ผ่านมาที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น นอกจากจะท่องเที่ยวแล้วยังมีการปลูกป่าชายเลนร่วมด้วย จึงเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในอดีตเริ่มจากการมาเที่ยวเพื่อช่วยกันปลูกป่าชายเลน แต่ปัจจุบันเป็นการพักผ่อน บางครั้งก็ปลูกป่าชายเลน บางครั้งก็มาพักผ่อนแต่ไม่ได้ปลูกป่า สัปดาห์ละ 300 – 400 คน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

เกิดจากการทำเว็บไซต์ทำให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาเที่ยวในพื้นที่ ทำให้ใบพัดเรือที่วิ่งพานักท่องเที่ยวชมป่าชายเลนและการเลี้ยงหอยแครง เข้าทำลายต้นไม้บริเวณป่าชายเลนได้ ดินเลนและ อาจทำให้หอยแครงเกิดน้อยลงได้ ส่งผลต่อคนเก็บหอย แต่กับป่าชายเลนไม่มีผลกระทบมากนัก และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาปลูกป่าไม่ได้ช่วยเพิ่มปริมาณป่าชายเลนให้เพิ่มขึ้นมากนัก บางคนก็ไปดึงหอยนางรมที่ชาวบ้านเลี้ยงเอาไว้

แนวทางการแก้ไขปัญหา

ชาวบ้านช่วยกันทำแนวป่าชายเลนอย่างชัดเจน และบอกเรือที่วิ่งพานักท่องเที่ยวให้วิ่งในเส้นทางที่กำหนด เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

ลุงไพบูลย์ รัตนพงศ์ธร

เริ่มปลูกป่าในปี พ.ศ.2534 ทำให้ได้รับความเสียหายจากการที่ชาวเรือก็ไม่รู้ว่ามีมีการปลูกป่า จับเข้ามาในพื้นที่ ทำให้ต้นกล้าได้รับความเสียหาย การริเริ่มเกิดจากชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านได้รับงบประมาณการพัฒนาจังหวัดของพื้นที่อื่นมาช่วยเรื่องการปลูกป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลคลองโคน ทำให้ชาวบ้านที่อื่นคิดว่าพื้นที่ตำบลคลองโคนเป็นลูกเมียหลวง จึงทำให้เกิดปัญหาและความทอดถอนอย่างมาก เกนนำจึงลุกกันสร้างความร่วมมือร่วมใจกันอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2536

-ปัญหาแนวกันโดยใช้ไม้ตะเคียน

-ปลูกต้นลำพูเพื่อป้องกันเปรียง

มีค่าใช้จ่ายในการจ้างชาวบ้านปลูกต้นละ 15 บาท ตั้งแต่เพาะชำกล้าไปจนถึงผูกเชือกต้นกล้า ทั้งที่ความจริงควรจะมีค่าใช้จ่ายประมาณ 50 บาท / ต้น มีการสร้างรั้วกันเรือได้สำเร็จ ทำการเพาะกล้าไม้ และช่วยให้ป่าฟื้นฟูได้สำเร็จ ปัญหาที่พบ คือ หลายสถาบันเข้ามาปลูกป่าเพื่อทำการวิจัยแต่ไม่ได้มีความต่อเนื่อง หลายต้นก็ถูกเปรียงเกาะตายไป เมื่อชาวบ้านทำสำเร็จ ท่านผู้ว่าฯ ก็นำสื่อมวลชนเข้ามาทำข่าวเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

บทเรียนที่ได้ในปี พ.ศ.2536 ทำให้ชาวบ้านสามารถก้าวผ่านไปได้และมีประสบการณ์ในการปลูกป่าได้เพิ่มขึ้น ชาวบ้านบางส่วนยังมีอคติต่อเกนนำกลัวว่าทีมวิจัยจะบุกรุกพื้นที่ทำมาหากินเพื่อนำมาปลูกป่าชายเลน ซึ่งเป็นข้อตกลงตั้งแต่เริ่มต้นแล้วว่าจะไม่ปลูกป่าในพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน

เราจะสังเกตเห็นว่าเมื่อมีตะกอนน้ำไหลเข้ามาในพื้นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการปลูกป่า รวมทั้งการต่อสู้ของต้นไม้เพื่อป้องกันเปรียงอย่างเหมาะสม

1,500 ไร่ ต้องปลูกให้เสร็จภายในเดือนกันยายน ถ้าเลยช่วงนี้ไปน้ำจะไม่แห้ง ไม่สามารถปลูกป่าได้ เริ่มเอียงเปรียงก็มาเกาะ เสียหายไปประมาณ 400 กว่าไร่ เป็นการปลูกพืชชนิดพื้นที่ เรียงตามลำดับดังนี้

1. แสมดำ

2. ลำพู

3. โกงกาง

ระหว่างนั้นก็สามารถปลูกพืชชนิดอื่นเสริมได้ จากนั้น 2 เดือนต้นกล้าก็เจริญเติบโตสวยงามมาก หลังจากนั้น 3 เดือนต่อมาต้นไม้เริ่มเอียง มีเพรียงมาเกาะ เหลืออยู่เพียงประมาณ 50 ไร่ ปัจจุบันเหลืออยู่ประมาณ 20 ต้น ในพื้นที่หมู่ 7 เนื่องจากการนำกล้าไม้ไปลงผิพื้นน้ำ จึงเริ่มต้นจากคลองโคนเพาะกล้าแสมคำกับอนุบาลลำพู

จากนั้นก็นำปัญหาอุปสรรคมาแก้ไขปัญหา เช่น การกั้นแนวปลูกป่า การเว้นระยะห่างของต้นกล้า เป็นต้น มีการทดลองปลูกต้นกล้าในหลายพื้นที่ จนพบว่า พื้นที่คลองช่องหมู่ 4 - 7 เหมาะสมต่อการปลูกต้นแสมคำ พื้นที่ฝั่งแม่กลองเหมาะสมต่อการปลูกต้นลำพู

จากนั้นก็ทดลองปลูกกล้าไม้ ก็นำไปปลูก และวัดผลการเจริญเติบโต ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการทดลองและวัดผลการเจริญเติบโตของพืชแต่ละชนิด

เมื่อปลูกป่าชายเลน หอยแครงมันกลับมาปริมาณเพิ่มขึ้น อยู่ตามป่าชายเลนต้นละ 5 - 6 ตัว เราจึงขยายผลการปลูกป่าชายเลนต่อ ชาวบ้านก็สามารถเก็บหอยแครงได้ การต่อต้านจึงลดลง มีการปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ

การเลือกพื้นที่ที่ทั้งร้างจะช่วยขยายพื้นที่ได้ดีขึ้น ถ้าพื้นที่มันสูงพอสมควรจะขยายในพื้นที่หมู่ 2 - 6

1. พื้นที่ที่มีตะกอนตกลูกสูง ใช้ระดับน้ำเป็นหลัก (พื้นที่ดินเงินหรือโผล่ก่อน)

2. แนวขอบป่าเป็นภูมิปัญญาในการใช้ชีวิต และใช้ดูดาว

3. หมู่ 4, 5, 7 ค่อยๆ ทำและขยับไปเรื่อยๆ

ในปี 2537 เริ่มมีป่าชายเลนประมาณ 800 ไร่

ทุกคนทำด้วยความสมัครใจ ไม่มีอำนาจในการบังคับ ใครทำเท่าไรก็เท่านั้น ช่วยกันไปหาลูกแสมที่มหาชัย บางปีมันก็ไม่มี เพื่อนำมาเพาะต้นกล้า ให้ไปขอข้อมูลที่ปลัดอำเภอมาดูได้

การดูแล อยู่ที่แกนนำ เช่น ของลุงเดชา เริ่มจากลูกหลานและเพื่อนสนิท ไม่มีงบประมาณซ่อมบำรุงต้นกล้า / ป่าชายเลน ก็ช่วยกันออกไปซ่อมแซมไม้ที่ตาย / เสียหาย จากนั้นลูกหลานก็ไปหาแกนนำเพิ่มอีกต่อไป

ปัญหาที่พบ คือ อิทธิพลมืด ถูกหมายปองว่าจะเอาชีวิต แต่จากความสามัคคีและความอดทนของแกนนำ ทำให้เราก้าวผ่านไปได้ ช่วยกันซ่อมบำรุง ดูแลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมันดีขึ้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2540 ที่จังหวัดเข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่าร่วมกับชุมชน

เมื่อป่าหมด ก็ไม่สามารถตัดไม้ไปเผาถ่านได้ ออกทะเลก็จับสัตว์น้ำไม่ได้ ชาวบ้านมีการร้องเรียนถึงความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นประมาณ 2,000 กว่าคน แกนนำ/ผู้ใหญ่บ้านก็ต้องช่วยเหลือ ดูแลชาวบ้านให้ดีขึ้น ช่วยเหลือจากความเดือดร้อน

จากนั้นท่านผู้ว่าฯ ก็เชิญนักวิชาการจากภายนอกเข้ามาดูป่าชายเลนในพื้นที่ นักวิชาการบอกว่าสามารถปลูกป่าได้ และท่านผู้ว่าฯ คอยหางบประมาณมาช่วยชาวบ้านอยู่เสมอ เมื่องบประมาณเหลือท่านก็นำมาช่วยแก้ไข ปัญหาในพื้นที่ตำบลคลองโคน เช่น หมู่ 7 เอาไปทำน้ำประปา ผญ.เดชา ก็ปลูกป่าอย่างแข็งแรง ส่วนของลุงชงทำ 3 พื้นที่ (ม.1 - 3) การดูแลอาจจะไม่ทั่วถึงมากนัก

ภูมิปัญญาในการจัดการป่าชายเลนยังเหมือนเดิมกับในอดีต แต่มีกระบวนการเรียนรู้เข้ามาปรับใช้ เช่น การเพาะกล้า การปักต้นกล้าก่อนปลูก ซึ่งเป็นการทำไปเรียนรู้ไปมากกว่าความคุ้นชินเดิม

บทเรียนที่ทีมวิจัยได้จากการทำงานวิจัย

ปัญหาที่พบ

-พอเริ่มมีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ ทำให้การประมงของชาวบ้านลดลง ไม่มีการทำกิจกรรมตามแผน

-ไม่ได้มีการบันทึกข้อมูล

บทเรียนที่ได้

-ได้รู้ในสิ่งที่ไม่รู้จากการเข้าร่วมกระบวนการวิจัย

-ชวนนักเรียนทำกิจกรรม แต่ขยายผลไม่ได้มากนัก เพราะว่าผู้ที่รับหน้าที่ดำเนินการไม่ทำตามแผนงานที่ทีมวิจัยคุยกัน ทำให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้เพียงบางอย่าง เช่น การเพาะต้นกล้า

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

-ชาวบ้านที่เข้าใจก็ให้ความร่วมมือในการดูแลป่าชายเลน แต่บางคนก็ไม่เข้าใจ

-ส่วนตัวทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลายจากการประชุมในแต่ละเวที สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องของตนเองกับเครือข่ายนักวิจัยจากพื้นที่อื่นได้

-มีหน่วยงานหลายหน่วยงานเข้ามาในพื้นที่ แต่ชาวบ้านขาดการบันทึกจึงไม่มีข้อมูลนำเสนอเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ได้

-นำข้อมูลที่ได้จากในเวทีประชุม / สัมมนา มาใช้ในการดำเนินงานในชุมชนได้

กระบวนการมีส่วนร่วม

-ในช่วงแรกให้ความร่วมมือดี เมื่อจะจัดเวทีหรือทำกิจกรรมจะไปกันทั้งทีม แต่ต่อมากระบวนการมีส่วนร่วมลดลง ขาดการประชุม ขาดการบันทึก ทำให้ไม่มีการทำกิจกรรม

-ช่วงหลังมีแต่การพูดคุยเพียงอย่างเดียวแต่ไม่มีการบันทึก ทำให้ขาดข้อมูลในการพูดคุยและขาดความต่อเนื่องในการทำงาน

ข้อเสนอแนะ

-ที่เลี้ยงให้ความสนใจทีมวิจัยเป็นอย่างดี แต่ก็ทำงานลำบากเพราะว่าทีมวิจัยไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ ทีมวิจัยต้องทำกิจกรรมเตรียมไว้บ้างเพื่อขอความคิดเห็นจากพี่เลี้ยง แต่ที่ผ่านมามีทีมวิจัยไม่ได้ทำอะไรไว้รองรับ จึงขาดความต่อเนื่อง

-เกิดผลเสียกับชาวบ้านจากการท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวที่เข้ามาดื่มสุราและส่งเสียงรบกวนชาวบ้าน แต่ในพื้นที่ตำบลยี่สารมีการแบ่งพื้นที่สำหรับทำการท่องเที่ยว ไม่เข้ามาปะปนกัน แบ่งแนวเขตป่าชายเลนไปจนถึงพื้นที่บางตะนูน จังหวัดเพชรบุรี

สิ่งที่ทีมวิจัยอยากจะทำต่อ คือ การวิจัยเรื่องการเลี้ยงหอยแครงในพื้นที่

-ไม่ได้มีการบันทึกข้อมูล

บทเรียนที่ได้

-ได้รู้ในสิ่งที่ไม่รู้จากการเข้าร่วมกระบวนการวิจัย

-ชวนนักเรียนทำกิจกรรม แต่ขยายผลไม่ได้มากนัก เพราะผู้ที่รับหน้าที่ดำเนินการไม่ทำตามแผนงานที่ทีมวิจัยคุยกัน ทำให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้เพียงบางอย่าง เช่น การเพาะต้นกล้า

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

-ชาวบ้านที่เข้าใจก็ให้ความร่วมมือในการดูแลป่าชายเลน แต่บางคนก็ไม่เข้าใจ

-ส่วนตัวทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลายจากการประชุมในแต่ละเวที สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องของตนเองกับเครือข่ายนักวิจัยจากพื้นที่อื่นได้

-มีหน่วยงานหลายหน่วยงานเข้ามาในพื้นที่ แต่ชาวบ้านขาดการบันทึกจึงไม่มีข้อมูลนำเสนอเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ได้

-นำข้อมูลที่ได้จากในเวทีประชุม / สัมมนา มาใช้ในการดำเนินงานในชุมชนได้

กระบวนการมีส่วนร่วม

-ในช่วงแรกให้ความร่วมมือดี เมื่อจะจัดเวทีหรือทำกิจกรรมจะไปกันทั้งทีม แต่ต่อมากระบวนการมีส่วนร่วมลดลง ขาดการประชุม ขาดการบันทึก ทำให้ไม่มีการทำกิจกรรม

-ช่วงหลังมีแต่การพูดคุยเพียงอย่างเดียวแต่ไม่มีการบันทึก ทำให้ขาดข้อมูลในการพูดคุยและขาดความต่อเนื่องในการทำงาน

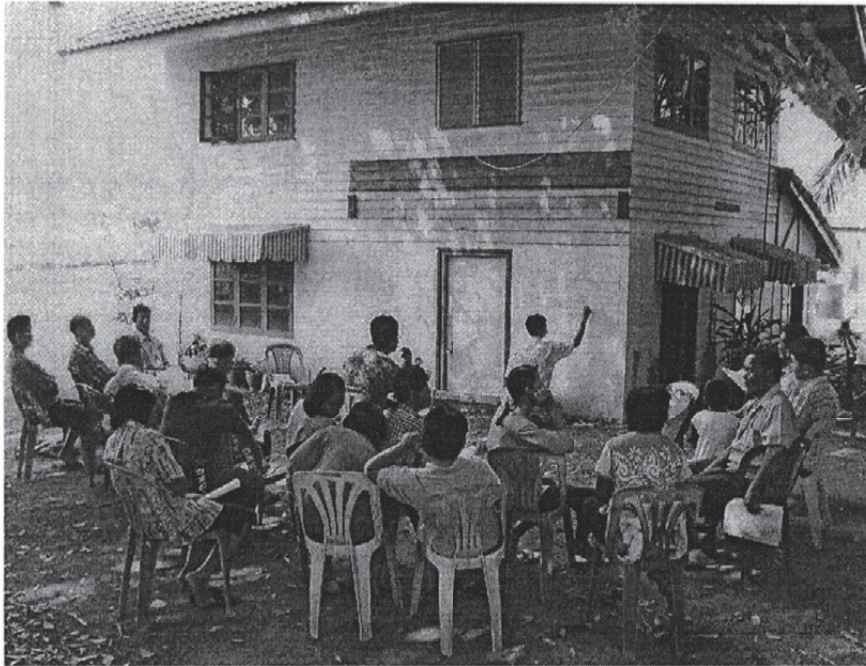
ข้อเสนอแนะ

-ที่เลี้ยงให้ความสนใจทีมวิจัยเป็นอย่างดี แต่ก็ทำงานลำบากเพราะว่าทีมวิจัยไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ ทีมวิจัยต้องทำกิจกรรมเตรียมไว้บ้างเพื่อขอความคิดเห็นจากพี่เลี้ยง แต่ที่ผ่านมามีทีมวิจัยไม่ได้ทำอะไรไว้รองรับ จึงขาดความต่อเนื่อง

-เกิดผลเสียกับชาวบ้านจากการท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวที่เข้ามาดื่มสุราและส่งเสียงรบกวนชาวบ้าน แต่ในพื้นที่ตำบลยี่สารมีการแบ่งพื้นที่สำหรับทำการท่องเที่ยว ไม่เข้ามาปะปนกัน แบ่งแนวเขตป่าชายเลนไปจนถึงพื้นที่บางตะนูน จังหวัดเพชรบุรี

สิ่งที่ทีมวิจัยอยากจะทำต่อ คือ การวิจัยเรื่องการเลี้ยงหอยแครงในพื้นที่

ข. สรุปภาพกิจกรรมของโครงการ

เวทีเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

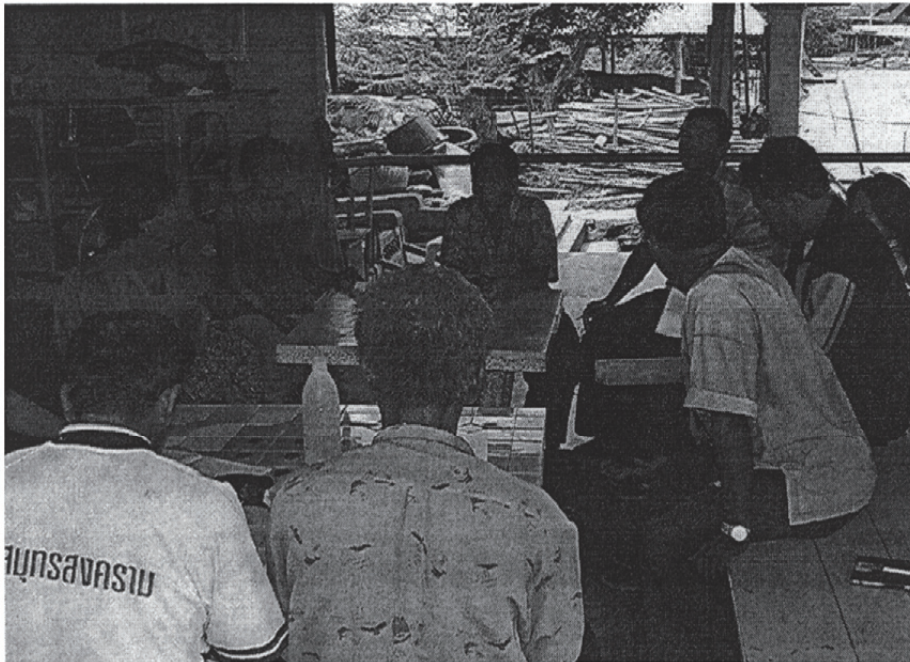
เวทีเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

เวทีเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

เวทีประวัติศาสตร์ชุมชน

เวทีประวัติศาสตร์ชุมชน

เวทีสรุปข้อมูลชุมชน